

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДАРЬ-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

No. 2 (515), February, 1991, Vol. XLIV

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відп. Ред. і Літер. Ред. — мгр Ольга Керзюк
Технічний Редактор — Володимир Гуменюк

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. С. Караванський, мгр О. Коваль, проф. д-р В. Косик,
д-р О. Кушпета, інж. В. Олесків, д-р Б. Стебельський,
проф. П. Цимбалістий

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають
поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1991 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адре-
су Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ДУХОВНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 2 (515)

ЛЮТИЙ, 1991

Річник XLIV

Зміст II-ої книжки

— З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ І З НОВИМ РОКОМ — Звернення Проводу ОУН	131
---	-----

Питання національного визволення

Євген Сверстюк: НА ЗЕМЛІ, БЛАГОСЛОВЕННИЙ АПОСТОЛОМ (Закінчення, 3)	135
Левко Лук'яненко: «САМОСТІЙНУ УКРАЇНУ ЗБУДУЄ ВЕСЬ НАРОД»	150
Степан Хмара: ЗВЕРНЕННЯ ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	156
В. Ніказаків і Ю. Айвазян: АНАЛІЗА ТА ЮРИДИЧНА ОЦІНКА ПОДІЙ	166
Святослав Караванський: СВЯТО ЛИСТОПАДА — ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СВЯТО	169

Мовна консультація

Святослав Караванський: СЛОВО, ЧОМУ ТИ НЕ ГОСТРЕ, ЯК МЕЧ?	174
---	-----

Поезія

Юрій Бураківець: ЗНЕМОГА	176
Дмитро Гриньків: ЕКСПОНАТИ ЗИМИ	178
Євген Криженок: КИЇВ	182
НОВЕ РІЗДВО	183
ЗИМОВІ МРІЇ	183

Перекладна література

о. Євген Небесняк: ЖИТТЯ І ПАЛОМНИЦТВО ДАНИЛА — ІГУМЕНА РУСЬКОЇ ЗЕМЛІ (Продовження, 3)	184
--	-----

...

— ФОТОЗНІМКИ З РІЗНИХ ПОДІЙ ТА ІМПРЕЗ В УКРАЇНІ	193
---	-----

Наука, дослід

Петро Балей: "ROMA CONNESSIONE"	196
Василь Барладяну: ФЕНОМЕН МИКОЛИ МУРАШКА, АБО КІЛЬКА СЛІВ ПРО СПОГАДИ МИХАЙЛА ЖУКА	210
Михайло Жук: КИЇВСЬКА ХУДОЖНЯ ШКОЛА МИКОЛИ ІВАНОВИЧА МУРАШКА	213
Роман Кухар: УКРАЇНСЬКЕ АКАДЕМІЧНЕ Т-ВО «СІЧ» У ВІДНІ	222

Церква і релігія в Україні

Михайло Гавриліс: МОСКОВСЬКИЙ ПАТРІАРХ АЛЕКСЕЙ ВИСЛОВИВСЯ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЇ УПОВНОВАЖЕНИХ... ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ СРСР	231
— ІНТРОНІЗАЦІЯ СВЯТІШОГО ПАТРІАРХА МСТИСЛАВА	237
— ПРИВІТИ: Єпархіяльне Управління УАПЦ у ВБ — 238, Парафіальна Рада УАПЦ, Лондон — 239, Провід ОУН — 240, УДП — 241, Президія КОУТЦУ — 242, Керівні Органи СУБ — 243, Дирекція УЦПС — 244, Президія ОБВУ у ВБ — 245, Головна Управа ОУЖ — 245.	

З першого фронту змагань за УССД

— МІТИНГ ГРОМАДСЬКОСТІ МІСТА КИЄВА	246
— УКРАЇНА В ОБОРОНІ ХМАРИ І ДРУГИХ	248
— ВІДПОВІДЬ НА РІШЕННЯ НАРАДИ ГРУПИ «239»	250
— ЗВЕРНЕННЯ ДО НАРОДУ УКРАЇНИ НАРОДНОЇ РАДИ	251
— ЗАЯВА КОВАЛЬЧУКА А. Н.	253
— ТЕЛЕГРАМА СПІВРОБІТНИКІВ ВИДАВНИЦТВА «УРЕ»	254
— ПАРЛЯМЕНТАРСЬКА КРИЗА	256

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Фотознімка із свята ВІДЗНАЧЕННЯ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ
Запоріжжя, серпень, 1990

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ І З НОВИМ РОКОМ

Різдвяно-новорічний час для українського народу особливо навіяний глибокою містерійністю, яка лучить його членів, скріплюючи поновно духовну сув'язь народу як у простірному, так і часовому вимірах. Тому цей святковий період, що пов'язаний пісенними витворами народу у формі колядок, щедрівок, віншувань і різдвяних та новорічних звичаїв, які не мають собі рівних у світі, заставляє кожного з нас до пригадування над тим, з чим, з якими надбаннями нових скарбів та з якими надіями вступає наша Нація в Новий Рік. Чи, бува, не розтратили ми дещо з того, що наші попередники придбали у завзятій боротьбі за бути чи не бути нашої Нації на своїй прадідній землі.

Після сотень літ поневолення, а зокрема неймовірно жорстокого переслідування в останніх десятиліттях, український нарід міг затратити і свою мову, і свою історичну пам'ять, і навіть своє ім'я. Але, на нашу радість, ми є свідками відродження в Україні саме цієї різдвяної Містерії, що тріумфально пройшла українською землею, воскресавши чарівні вертепні дієства з колядками і щедрівками, які, здавалося, пішли у забуття. Цей симбіоз релігійного з народнім виявився могутньою силою, яка витриснула фонтаном, як тільки частково припинила свою нищівну дію імперська діявольська машина терору і насильства. Різдво Христове було для нашого народу цілими віками святом народження Правди, Справедливості і Любови, а впарі з тим святом Надії на краще завтра.

Так і тепер. Події, що відбуваються в Україні, пригадують нам навечер'я народження Правди і Справедливості. І хоч новітні Іроди готові кожної хвилини втопити в морі крові визнавців цієї Правди, то ніщо вже не всилі спинити весняної криги, якій плисти на хвилях вод у відкрите море. Аналізуючи події в Україні в 1990 році, стверджуємо нестримне зростання національних сил українського народу, а впарі з цим падіння ідолів, що символізували сили зла та поневолення.

Подією історичної ваги стало відродження, реактивізація і організаційне завершення наших двох історичних Церков — Української Автокефальної Православної Церкви, яка проголосила в Києві свій Патріярхат на чолі з Патріярхом Мстиславом, і Української Греко-Католицької Церкви, яка після довголітніх катакомб знову явно проповідує слово Боже на рідних землях, а разом з єпархіями в діаспорі і під проводом Патріярха Мирослава і Митрополита Володимира творить одну Українську Католицьку Церкву. Вільна діяльність цих наших Церков серед українського

народу спричиниться до його духовного відродження й у великій мірі сприятиме розвитку національної свідомості.

Першою перемогою національних сил в Україні треба вважати могутній «живий ланцюг» Київ-Львів-Івано-Франківськ, що символізував злуку українських земель в одну Українську Народну Республіку 22 січня 1919 року, в якому взяло участь кілька мільйонів українців, що широкою луною відбилосся в Україні і в світі.

Перемога національних демократичних сил у західних областях України, в Києві і частинно в других областях у виборах до Рад різних рівнів поширила політичну боротьбу українських патріотів на весь народ. Користаючи з можливостей висловлювати свої погляди і пропозиції з допомогою масових медій інформації, обрані до цих Рад українські патріоти пронесли самостійницькі ідеї у всі закутки розлогої України. Прийняття Верховною Радою УССР Деклярації про державний суверенітет України, незважаючи на її, Деклярації, слабі місця, загостило увагу всього народу до проблеми самостійності України, що стало предметом широких дискусій.

В атмосфері національного і релігійного піднесення, яке опанувало широкі круги українського народу, всі існуючі і новостворювані громадські і політичні організації і партії (крім яничарської КПУ) явно станули на самостійницькі позиції. На платформі української самостійної держави постали політичні партії Державна Самостійність України, Українська Національна Партія, Українська Християнсько-Демократична Партія, Українська Народна-Демократична Партія, Українська Республіканська Партія (колишня Українська Гельсінська Спілка). На цю платформу став нув Український Народний Рух, який на своєму другому з'їзді осінню 1990 року викреслив зі своєї політичної програми «федерацію» як кінцеву мету своїх змагань, замінивши її на державну суверенність України.

Поважне діло започаткувала Українська Міжпартійна Асамблея, покликавши до дії Координаційну Раду Громадських Комітетів, що зайнялися реєстрацією громадян Української Народної Республіки на підставі закону УНР з березня 1918 року, вважаючи советську владу в Україні як накинуту Москвою в характері колоніальної адміністрації. Кінцевою метою УМА є скликання Національного Конгресу для прийняття Конституції Української Держави та встановлення демократичної влади. На своїй другій сесії в жовтні 1990 року УМА визнала Українське Державне Правління, очолюване Ярославом Стецьком, а відтак його наслідником Богданом Федораком як таке, що зберегло мандат державної влади України з 1941 року.

Велику позитивну роль сповняють різні громадські і культурні організації й установи. Відновлений недавно Союз Українок проводить незвичайно корисну працю серед українського жіноцтва,

яке завжди було і є заборолом перед винародовленням нашої нації і за збереження її найбільших скарбів — рідної мови, культури, релігії. Союз Українок має великі можливості стати національною організацією українського жіноцтва з засягом на всю Україну.

Не меншу роль сповняють українські молодечі організації — СУМ-СНУМ, Пласт, Студентське Братство, Українська Студентська Спілка, Товариство «Січ», Товариство «Леви» й інші, які не тільки проводять виховну працю серед української молоді, але беруть активну участь у всіх національних і політичних акціях, надаючи цим акціям молодечого запалу, а часто й вагомого змісту, як це було під час голодівки українських студентів у Києві в жовтні 1990 року. З остаточним розпадом окупаційних молодечих структур в Україні, українські молодечі організації мають можливість поширити свої впливи і організаційно охопити всю молодь на всіх українських землях під національною символікою.

Українська творча інтелігенція перша вийшла на арену відкритої боротьби за права української Нації і вона понесла великі жертви як в минулому так і в останніх роках. На ній і сьогодні лежить великий і відповідальний обов'язок стояти на сторожі прав народу і унапрямувати його боротьбу. Та треба ствердити, що ще не всі станули на цей шлях, ще багато залишилося досі в полоні окупантської системи і покійно виконують її накази, через що ще відстає у всенародному русі до волі українська наука, економіка і культура. А вже найвища пора стати на власний шлях, кінцевою метою якого є власний державний Храм, якому на ім'я Українська Самостійна Соборна Держава.

Відрадным і великої ваги явищем є початки організування українського робітництва в різних страйкових комітетах і українського селянства, яке вилонило зі себе Українську Селянську Демократичну Партію. Робітництво і селянство, це дві найбільш упосліджені ворожою окупацією верстви українського народу, але які творять хребет української Нації, виходить сьогодні на арену боротьби за свої соціальні і національні права.

Може найбільш зворушливим явищем останнього часу була активізація в Україні ветеранів визвольної боротьби сорокових-п'ятидесятих років з-під стягу ОУН і УПА, які своєю безприкладною посвятою і героїзмом доказали перед усім світом, що український нарід прагне жити вільно у своїй власній незалежній державі. Ця когорта Незламних Борців сьогодні є прикладом для наслідування і об'єднуючим чинником усіх українських патріотів у дальшій боротьбі за УССД.

А ця боротьба входить у нову фазу і набирає зловісних форм. Московський імперський центр, з метою збереження своєї імперії, готується до чергової насильницької розправи з самостійницькими рухами поневолених народів. На тлі запропонованого мос-

ковським центром т. зв. нового союзного договору, яким мали б бути закріпачені на дальші десятиліття народи теперішнього СРСР, прийшло до гострих ударів між імперським центром і його вислужниками з одного боку, а національними самостійницькими силами — з другого.

Ми віримо, що національні сили України і других народів в т. зв. СРСР переможуть у цій боротьбі, бо живемо у кінцевій фазі розпаду імперій на національні держави, а національна свідомість і політична зрілість цих народів є на рівні державних народів. Переємниками ідейної плятформи ОУН, за здійснення якої велася збройна боротьба під гаслом «Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї», є молода генерація, що як київські студенти готова йти на голодівку чи на барикади, щоб захистити Україну перед поновним її поневоленням. Для них просвічує ідея збройних сил України, бо тільки вони можуть бути гарантом державної суверенності. Це особливо зрозуміло українське жіноцтво — матері, захищаючи своїх синів перед висилкою їх до чужої армії, в чужі краї. Це розуміють ветерани ОУН-УПА, зберігаючи славні традиції збройної боротьби в обороні прав своєї нації на державну самостійність.

Організація Українських Націоналістів завжди була і сьогодні є з українським народом, з його борцями. Її роля є бути всюди присутньою та впливати на спрямування боротьби в бажаному напрямі. Український народ у свою чергу є теж з ОУН, з її ідеями. Імена Степана Бандери, Романа Шухевича, Ярослава Стецька стали символами безкомпромісової боротьби за волю і державну самостійність України. ОУН-УПА та їх боротьба з ворожими окупаційними силами набрали нині права прилюдности, а дата відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року знайшла належне місце в календарі національних свят.

Тому у цей різдвяно-новорічний період, коли вся родина сходиться до спільної трапези і з колядою на устах зустрічає народження Дитяти Ісуса, ми єднаємось з цілим Українським Народом, бо ця єдність дасть нам силу побороти всі перешкоди на шляху до нашої повної перемоги — здобуття вільної, незалежної Української Держави. Є це наше щире різдвяно-новорічне побажання для всього Українського Народу і для Вас, Подруги і Друзі, Члени і Прихильники Організації Українських Націоналістів.

Христос Народився — Славім Його!

Січень, 1991 р.

ПРОВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Питання національного визволення

Євген СВЕРСТЮК

НА ЗЕМЛІ, БЛАГОСЛОВЕННИЙ АПОСТОЛОМ

(Закінчення, 3)

В Євангелії дозвільному читачеві набридають описи зцілення хворих і оживлення мертвих. Він не розуміє, що це найзрозуміліша і найсерйозніша мова, з якої народ може пізнати Бога. Народ чекає від Бога чуда — повернення життя! Але повернутий до життя звекає і забуває. . .

Маєстат моральної науки вічно високий лише для обраних. Живі джерела в пустелі заметені пісками, і вічно народжуються ті, що знов мають їх розкопати.

Тільки грім смерті і скрута хвороби пробуджували людей, і хвилинами розкривались у них очі перед безоднею. Потім наступало пристосування, глухе забуття і затвердіння серця. Чудом вцілілий посміхався і змивав посмішкою пам'ять про дотик смерті. Чудом вилікуваний хмелів від радості життя і звекав. Пам'ять заносила. Вранці вже прокидався знов «пупом землі», а все навколо роїлось, як сон — більш сонячний, більш похмурий, в залежності від сил любови в його серці. Але диво, ці сили спалахували тоді, коли в цілому світі світилась чарами одна постать. З цього починалось духовне оновлення — і тут вже виходили на поверхню глибокі невичерпні несподівані сили людського ества.

Людина — вічна тайна, якої не розуміли безпардонні експериментатори XX віку, що прийшли скористатися з людських слабостей. . . Вбиваючи віру в святиню, вони творили ілюзію людини в своїй гарячковій уяві. В тій же таки уяві відбувався шалений прогрес і — наближення майбутнього.

Але насправді всі процеси життя йшли в одному напрямі — і ті, що плянувалися на відмирання, і ті, що плянувались на розквіт. Холод вбивав. Убивання духа було убиванням життя. Хто вбиває іншого — вбиває і себе. За вбитим життям створюється мертва зона. »Великі зодчі« з нечуваною в історії рішучістю пройшли творцями мертвих зон на землі і в душі. Творцями білих плям в історії життя. Білі плями стали метафорою більма, з яким люди ніби дивляться — але не бачать.

Гойдаємось на велетенській хвилі історичного маятника тисячоліть. На одному краї гімн:

Роздество твоє, Христе Боже наш,
Возсіяй мирові світ розуму.

Світло розуму спалахнуло з новим літочисленням. . .

На другому кінці засвітила своє світло розуму епоха Просвітництва, проголосивши «розум владний без віри основ». Вже три століття котиться та хвиля. . .

Від першого маємо чотири Євангелії, наче велетенські чотири дзвони у блакитній дзвіниці неба. Маємо нашу мораль і етику, яка щоденно підносить нас над резонами користи, над колесом турбот, і стримує нас від падіння. Маємо естетику, що стала стабілізатором радості, мелодією душі і величчю храму. Маємо джерело високої гідності лиця, яке знов і знов омивається, щоб не втратити подоби Божої. Маємо завіт любови, якого вистачить, щоб жити попри всю мінливість людської долі. Маємо, зрештою, трансцендентні ідеї і вічні цінності, які роблять нас багатими, незалежно від майнового цензу.

Від другого — маємо сенсуалістичну і раціоналістичну філософію життя з явними початками давньої гедоністичної етики. Маємо іронію і сміх, який має тенденцію виходити з берегів традиції і скочуватися до блазнювання. Маємо блискучу белетристику, виворену на перехресті зіткнень Першого і Другого. Маємо усі різновиди соціалізму, який дає полегшену картину світу в межах визначеності, чим провокує на глобальні експерименти, спляновані гордим, самовдоволеним розумом, одержимим ілюзією користи. Маємо величезний розгін всепролазного розуму, який переступає табу і обминає принципи, вистраждані драмами і трагедіями найвищих, вибудовані з мудрости Заповітів, зрошені історичним потоком сліз і крови. Маємо ілюзію необмеженої свободи без берегів. . . Маємо повинь розуму, що відійшов від джерел і глибин Божої мудрости й широко розлився на міліні, до того широко, що втратив русло, напрям і всяку міру. Маємо розбудовану систему технократії, вражаюче багатство матеріялізованої праці, колосальний розгін механізмів продукування і нагромадження в своїй блискучій вершині виріс у пухлину військових арсеналів — поза межами здорового глузду. Маємо сьогоднішнє споживацьке суспільство, яке дедалі більш емансипується, не тільки від віри основ, але й від джерел, від ваги слова.

Ностальгія по світу, в якому особа мала більшу вагу — велику віру і велику силу, — щораз наполегливіше ставить знаки питання над досягненнями прогресу. Зворотний бік цих досягнень очевидний для кожного. Без великої віри нема великої дороги і нема дужої людини, здатної долати великі дороги. А в малій людині виступають назовні малі слабості.

Прискорено відходять на наших очах сумними видіннями цілі епохи життя наших предків. Ми, здається, прокидаємося з якогось сну. Документальна стрічка нині тягнеться, як апокаліптичне наближення. Та правда надто страшна, щоб її можна було усвідомити і прийняти. Прогнози наближення екологічної катастрофи ми сприймаємо нині, як крик стривоженої уяви — і швидко знов заплющуємо очі.

У нас ще є вода. Ще маємо хліб і «дари садів». Ще пливе ріка, і на берегах сидять рибалки. Ще літають і щебечуть птахи. Ще граються і сміються діти. Ще чути слова рідної мови і пісні. І ще рішучі керівні голоси по радіо закликають нас до виконання обов'язків. . . Але збайдужілі люди мовчки слухають це, як голос банкрутів. Апокаліптичних феноменів ми явно не бачимо, як не бачимо радіації від Чорнобиля. Але знаємо: вона йде і нею все проникається.

З сумною усмішкою ретроспективно прокручуємо кадри: нові грандіозні перспективи! Хемізація всієї країни. Перекидання на південь північних рік. Ще одна гребля — ще одне «море» на каскадах Дніпра. Найдешевша і найчистіша — атомна енергія. З ліквідацією приватної власності зростає соціалістична свідомість мас і зовсім відпадає експлуатація людини людиною. З перевихованням людини в душі беззавітної віри і відданості партії будуть розв'язані всі педагогічні проблеми. . . Коштом народної сили ідеї реалізувались і одразу ж повертались до нас зворотним боком, якого гордий розум без скромної мудрости не доглянув. Зараз у людей спрагла мрія до повернення — до перебудови збудованого. Гра «в окремо взятую країну» і залізну завісу закінчилася. Стражі режиму одмахуються від пропагандистських понять про Європу — нині це «спільний дім». . . Але всі відчують, що з усіх законів фізики зараз найуніверсальніший — закон сполучених посудин.

Чи знає нині хто, як і що можна рятувати? Але вікова естафета духу горить над нами і сяє вічними знаками: рятуймо душу свою.

Феномен Заходу

Коли заходить мова про посів християнства в історії різних країн і народів, знаходяться аргументи про і контра, а серед них і аргумент зневірених: скільки не сіяли, скільки віків не культивували зерно християнської етики і моралі, а де та країна праведників, яку створило християнське вчення?

Це спекулятивний аргумент: він пропонує брати вічно недосяжний ідеал за мірило реальности. . .

З того, що зорі недосяжні, ще не випливає, що вони несправжні, говорив Гоголь.

Справа в тому, що на цій землі, де все одвічно тяжить до розмивання і обвалів, створено цитаделі Духу, які височать і не падають. Витворені осередки життя, яке освітлює навколишню мряку. Вогнища духовності й культури — і вони не згасають.

Без них залишається притча про сліпих поводитирів для сліпих. . . Люди творили і творитимуть собі кумирів. Вони в масовій єдності зачаровано слухали лжепророків і демагогів. І їм завжди було легше поклонитись Мамоні, аніж великому суровому Богові правди.

Про нахили юрби, про нерівність людей, різних за інтересами та здібностями, про самотність і приреченість високих — про все це написано багато драм і трактатів. Нерозумно ставити питання про країну праведників. Але треба ставити питання про створення духовних твердинь. Про панування духовних вершин, які мають височіти в очах. . . Про ієрархію цінностей, які стояли і стоятимуть над ілюзорними цінностями, що ними марить юрба.

Але в цій юрбі є люди дрімотні, ще не пробуджені до духовного життя. Ще не засвічені. Ще не вироблені. Вища мета суспільства — будити і засвічувати. Згадується міркування Дон Кіхота: може релігія не змінить чоловіка, але все ж таки краще, коли чоловік хоч на словах дотримується закону Божого, аніж коли б він був одвертим безбожником.

Захід не став одвертим безбожником. Він інстинктивно тримається своїх давніх святинь у суєтному світі, де кожного підкошує могутній потік сезонних цінностей і засліплюють очі вогні реклам. На давніх святинях темніють давні шрами від могутніх ударів, там вибухали перші спалахи лихоманки і духовних слабостей. Вони швидко згасали. На зміну католицизму приходила ще суворіша християнська релігія — протестантизм. . .

Всі давні суперечки про Марту і Марію, всі амбітні православно-російські виступи проти Заходу з позицій слав'янофільства, всі викриття католицизму видихнулись, одшуміли і впали, підточені суєтною, надто земною манією великодержавності.

Во многоглаголанії нести істини. . .

Падіння було низьким і страшним.

Нині ми навіть не знаємо, що вціліло під руїнами. Але вціліли уламки пам'яті. Про допомогу Заходу. . . Про втечу на Захід. . . Про позички і пожертвування Заходу. . . Про Біблію, видану на Заході. . .

Все це — початок переліку фактів, які треба усвідомити. З другого боку — треба нам спробувати усвідомити свої власні надбання, утрати і збережені сили. . . Бо коли ми не маємо свого — тоді ніхто нам не допоможе.

Рік після Чорнобильського симптому на Заході України в гуцульському селі Грушеві на крилі занедбаної і забутої каплички раптом став зримо з'являтися Образ Скорбної Богоматері. . .

Мабуть, в давні часи це не було б таким дивом, бо цей Образ був завжди з людьми в молитві — перебував з людьми може навіть більше, ніж реально. . . Бо хіба без нього вижили б ті, що вижили в повоєнне лихоліття цього розтерзаного краю?

А тут він явився у відчуженій атмосфері замкнутої каплички — в світі суцільного застою і збуденілих плякатів.

«Литературная газета» за 19 серпня 1987 року подала «Чудо в Грушеві» так, як і слід подавати в офіційній газеті. Зате місцева преса воювала з Образом Богородиці куди лютіше, ніж Мефістофель з трояндами. Бідолашнє районне начальство, зобов'язане відповідати перед вищим начальством за свою боротьбу з чудом, навіть не посміло по-людськи задуматись: що ж сталося? Вони думали тільки, що робити з тисячами й тисячами паломників. . . Потрусивши свої арсенали «наукової пропаганди», воно пояснило людям, що Бога нема і чуда нема і бути не може. . . А загадковий Образ, мовляв, утворюється в результаті десь хитро поставленої японської оптичної техніки. Ким поставленої? Загальна відповідь тут завжди готова. Ми — вони, а конкретно і не шукали. . .

Поміж багатьох тисяч паломників до Грушівської каплички прибуло багато глибоко схвилюваних людей, пробуджених тут на все життя. Все таки феномен переходу Образу Потаємного у світ видимости діє на уяву людини невідпорно. Навіть коли він не вносить нового елементу.

За даними газети, чиновницька рука підхопила, не спитавшись дозволу, шістдесят п'ять тисяч карбованців «для фонду миру» з пожертвувань паломників і поставила особливо важкий замок на дверях каплички (про ремонт ніхто й не натякав), а звичне до вказівок вухо так і не почуло людського гомону, що, мовляв, крім білчиного колеса текучки і службових почуттів, є ще інший, невидимий світ у сповитку таємниці.

«Якби Богородиця справді явилась, до цього не готовими виявились ні ті, ні другі» — міркує автор статті, чомусь прирівнюючи їх між собою.

Але що таїться в хитруватих очах чиновника — це особлива загадка.

Що залишилося живого в його зім'ятій, огрубілій на службі душі, яка не вмє заглядати в себе? Що б він сказав своїй матері про те чудо, яке віками тривожило уяву його предків, будило їхнє сумління і часом провідувало їх у годину тривоги і просвітління?

За «недосужністю по должности» нічого б не сказав. . . Але

коли його освітили блискавкою перед тим, як має вдарити грім, він перехреститься, скаже: «О Боже»... А далі не піде, бо не знає дороги, та й не захоче брати на себе хрест...

Інакше кажучи, до великих питань буття не готові люди, які нагромаджували не мудрість шукань і страждань, а негативні емоції. У колесі турбот і нестатків. Великого людина не відчуває так добре, як відчуває мале. В людському мурашнику усі так зайняті своїми клопотами, що ніколи на сонце глянути, не кажучи вже про те, щоб думати про сонце і небо. Навіть про землю — отруєну, засмічену страшними заведеними механізмами, інерцію яких годі зупинити, — навіть про цю землю гомо сапієнс воліє не думати, бо куди спокійніше думати про свій клаптик землі.

Але велике існує. І то в незрівнянно більшій повноті, ніж може усвідомити наш розум, ніж може збагнути маленький, захищений у скафандр посланець у космос... Треба бути генієм, щоб відчути себе лише хлопчиком, що грається камінцями на березі безмежного океану істини (Ньютон), і треба бути вибіленим боєм і стражданнями, щоб велике постало перед нами знов живим.

Може, страждання і є основним нашим капіталом, винесеним з пекельного горнила історії? Може, в ріці страждань і зберігаються живими наші традиційні духовні цінності — наш Образ Бога Живого? З одного боку — зруйновані храми і вбиті їх служителі, затоптані ікони, спалені книги, знівечені монастирі, вилучені рукописи... А з другого боку — уцілілі живі свідки Сили Небесної. Вони в останньому акті трагедії стоять перед необхідністю брати на плечі і нести свій хрест. Образи страдників — це неоціненний духовний капітал історії. Життя святих великомучеників — не просто історична пам'ять: це мудрість отців Церкви, які берегли живий слід до Бога — офірну любов, струмочок, що так швидко і безслідно западає в суху землю. Якщо його не берегти — в землю кануть по краплині безслідно один за одним так, як канули у ХХ столітті мученики за віру і правду. Один Бог знає міру свято-сти замученого в таборах священика, тихої української селянки, що зачинилась з дітьми в хаті і вмерла голодною смертю, і сільського вчителя, який до останнього дня доводив, що жити треба правдою...

Але сумніву немає, що кожен з них сіяв і хотів залишити зерно нащадкам. Нині тим зернам, сіяним чистою рукою, важко скласти ціну.

В українській мові є християнське позитивне слово «убогий». Убогий чоловік — це свій чоловік. Убога, але чиста хата — наша хата. Історично ми зрідилися зі станом убогости в нашому багатому краї... «Україна, вбога сестра ваша...» — звертаються кирило-методіївці до росіян і поляків. Вбога — значить у Бога,

ближче до Бога, до своєї суті. . . Це поняття дуже пов'язане з поетичним нашим світоглядом, з українськими піснями і думами. Воно гармоніє з християнським вченням про вічну відкритість душі Богові. Християнство багатих мусить трансформуватись від Бога, підіймаючись до панських і царських палаців.

Трансформація віри залежно від збагачення людини скарбами земними — це дуже складна проблема, над якою стоїть емблема верблюда перед вушком голки як застережний знак.

Коли Франко писав:

Лиш одного тобі благаю з неба:
Щоб з горя й голоду не бігли геть від тебе
Твої найкращі сини,

то він мав на увазі втечу синів від убогої Матері. Тут ми зустрічаємося з іншим, відштовхуючим полюсом бідності, де вже задушаємось: а чи не доводить це одуріння від бідності до втечі також і від Бога? Від Бога біжать не до багатих сусідів, а — в нікуди. Діти відчаю і зневіри, змарнілі тілом і духом, не мають снаги животворити душею молитву і падають в отупіння. Голод не тітка. Добровільна убогість — це щось інше: це результат духовних зусиль. А приречена безпросвітна убогість — не культивує духовної роботи. . .

Наш народ був проведений через зону знесилення, відчуження від себе. Це було також збідніння почуттів, уяви, духовного життя. Легше зберігався обряд, важче — тонка верства культури. Натомість культивувався практичний розум — вчитель пристосування.

Все ж таки в житті має бути мінімум для простої радості вбогих — і та радість є відгомоном душі на Божественний дар життя, на Сонце і Небо. Все ж таки в людини мають бути нагромадження сил і достатку, щоб захищати її перед різкими змінами вітру, різкими відпливами долі. Навколишній світ має бути настільки природним, щоб забезпечити людині просту радість буття і надію на добрий ранок. Звичайна бідність пограбованого, до якої наш народ звик од віку, — це ще райське життя, що не йде в жодне порівняння з абсолютним зубожінням українського народу в роки організованих «клясових» міжусобиць, в роки організованого людомору, в роки систематичного тероризування і винищування тих людей, які зберігали гідність і не стали гонителями на ближнього свого. Ми стали зустрічатись з таким повсюдним явищем, як охлялість — фізична і моральна, заляканість, зацькованість, збайдужіння, і самозахисна агресивність, запобігливе пристосовництво.

Очевидно, такі хвороби були завжди і в кожному народі, але саме як хвороби, заглушені в глибині. В епоху тотального терору хвороби вийшли на поверхню. І деякі з них стали навіть культивуватись під гаслами «беззавітної відданості партії». Влада і офіційний авторитет закріплювались за ними, людьми аморальними, на все готовими — на слово команди. Хворий суспільний організм для того, щоб зберегти животворні духовні цінності і струмок традицій, не ховає, а викидає зі своїх надр найнеприспосованіший елемент — і вже залишає його на поверхні. А навколо нема незалежного монастиря, ні замку, ні дому, де можна було б заховатись у цитаделі духу.

Озлиденілі й озлілі стражі «єдино вірного» стандарту накидаються на неподатливих беззахисних ідеалістів, на тих одвічних «вбогих духом» і «кротких», «спраглих правди» і гнаних за правду, «милостивих» і «чистих серцем». . . Вони поносять і лихословлять противників, одягають їх в уніформи злочинців і кидають в тюрми, в психіатричні лікарні, у «виправні колонії» — разом з розбійниками.

Тимчасом залякана і мовчазна маса ще тісніше натягує на себе маски, непроникні, надійні, і відвертається від гнаних. Але життя не зупиняється. Над зримими і невидимими болями землі, над болотами застою і смертельним відчаєм задущуваних віють вічні вітри часу і змін. І десь на тому краю землі жива душа чує крик живої душі. Сіль землі зовсім не для того, щоб підіймати куряву на поверхні. Проте всі відчувають, що це — надія землі.

Коли на початку 1972 року стражі застою були спущені з короткого прив'язу і на Україні почався тотальний обшук, ми в камерах відчували цілковиту сваволлю беззаконної держави. . . Але разом з тим відчували, що слуги її не можуть абсолютно звільнитись від моральних законів — і наче ведуть з нами торг за відступ від моралі. . . Звинувачують нас за «злочинні» думки, «нібито в СССР нема демократії», «нібито мораль заснована на релігії», «нібито на Україні проводиться насильна русифікація», «нібито у нас є духовний гніт і духовний голод», «нібито у нас тільки цифри, за якими нема економічного розвитку», «нібито партія має всю владу і привілеї» — і, здавалося б, при такій постановці «питань» можна цілком переступити через мораль взагалі. Але ні: десь у них теж залишалось приблизне відчуття пристойности, поваги і може навіть якоїсь правдивости. Часом це дивувало, часто додавало сил: мораль ввійшла в плоть і кров людини, жодні підступи «виправити» її і розкласти на класові елементи не можуть людину морально знеутралізувати, дегуманізувати, позбавити лиця. Людина у вічному полоні законів того Бога, якого вона часом зневажала і зреклася. Навіть після отримання безсовісних інструкцій і санкцій прокурорів, людина принаймні вдає перед вами

і перед собою, а особливо по дорозі додому і вдома, що вона така сама людина, що вона теж хоче добра, правди, миру, от тільки служба. . . Вся безбожна система в найчорніші дні агонії зовні дотримувалася Божих понять, лише намагалася наповнити їх іншим змістом. . .

Отже ці поняття загальноновизнані, і сила за ними загальноновизнана. Вони тільки докраю обскубані і знецінені — в тій атмосфері, де ненависть і насильство є щоденним інструментом «класової боротьби». Вони досить ослаблені і знецінені в серцях людей, що носять маски лояльності. Вони живі і щоденно животворяться в серцях людей, які наповнюють їх змістом щоденної боротьби і офіри. Але на всіх рівнях вони залишаються — їх замінити нічим.

Коли президент Картер став відходити від прагматичної дипломатії і поклав в основу міжнародних відносин мораль, а діткливе питання про політичних в'язнів у Советському Союзі поставив у контекст основних міжнародних проблем, у найчутливіших больових точках — концтаборах — це переживалось як найсерйозніша моральна реформа XX віку. Здеградованого на шляхах компромісів з принципом сили. Безнадійна від самого початку авантюра в Афганістані була, на мій погляд, конвульсивною реакцією принципу сили на піднесений принцип моралі. Це був надричний виклик і спроба нового терористичного самоствердження на замінованій планеті!

Але реакція світу була на цей раз одностайною, а невдачі множилися, як злидні. Безвідповідальна гра в мир, в законність і право, підписування пактів і угод, яких не збирались дотримуватись, безвідповідальне замовчування гострих проблем, безвідповідальні заяви і оптимістичні звіти, за якими вже всі бачили банкрутство і чисто поліційне благополуччя, — це було обличчя правлячих старців, позбавлених мудрости, традиції і просто практичного розуму. Полюс аморалізму свідчив сам за себе. Але він також своїм негативним прикладом працював на ідею морального оновлення.

А тимчасом у споживацькому суспільстві Заходу не переставали працювати релігійні, громадські, культурні осередки, які постійно, з неослабною енергією подавали допомогу невідомим братам на Сході. Безкорисність цієї допомоги сіяла розгубленість у рядах, уніфікованих ідеологією матеріалізму.

Якби зібрати усі листи, телеграми, книжки і зворушливі святкові подарунки, які вислала на протязі останніх десяти років своїм невідомим братам і сестрам одна тільки жінка з Бремена — Христя Бремер, — ви розгубилися б і розвели руками: «Це неможливо!» Йдеться не про те, чи робить вона це на кошти міжнародного

Пен-Клюбу, інших добродійних організацій чи на власний кошт — йдеться про те, що жодна советська інституція з цілим штатом не потягла б такої роботи! Вона пам'ятає, що кого болить, як з ким говорити, і знаходить час при цьому прикрашувати свої святкові листи малюнками чи наклейками. Пам'ятає про всіх, молиться за всіх і підписується: «Твоя сестра Христинка». Наші спантелічені чиновники в цілях державної безпеки називають цю дивну німецьку жінку українською націоналісткою. . .

Взагалі, дух західньої християнської активності був від самого початку незрозумілим тут. Різними каналами після революції йшла в СРСР допомога спраглим і голодним. На початку 20-их років про неї писали газети. А в «Короткому курсі» історії партії все це узагальнилось у фразі: «Международная буржуазия пыталась задавить молодую республику советов костлявой рукой голода».

Рука влади і всевладного партійного апарату перехоплювала цю допомогу в «ідеологічних цілях», називала її підкупом, відсиляла в страшному 1933 відібраний від дітей наш хліб на ринки Заходу, щоб показати, які ми багаті і щасливі. . . А допомога Заходу все одно йшла. . . Вона не переставала йти до війни. . . Вона годувала і одягала нас під час війни. Вона не переставала йти після війни. . . Вона не перестає йти зараз — в Чорнобиль, у Вірменію, в Узбекистан.

Йдеться не про вагу і розмір цієї допомоги, а про сам феномен: вона йде, всупереч мінливим обставинам і політичним резонам. Йде у формі хліба і у формі Слова. . .

Тут треба особливо зупинитись на християнських традиціях Заходу і на типі людини західньої цивілізації. Сьогодні на міжнародній зустрічі в Москві філософи дебатують на тему «Розуміння цінностей західньої цивілізації». Вже в самій темі є визнання об'єднуючої енергії великих, здавалося б давно зужитих слів, які оживають з новою силою в кожному поколінні.

Важко уявити собі сенс об'єднання на ґрунті бідності чи клясової приналежності. Люди різних країн можуть об'єднуватись задля вселюдських ідеалів, що живлять добрі зерна. Об'єднують абсолюти — високі, вічні, недсяжні, як зорі. Об'єднує слово Христа, якщо досить високо підняти до нього. І тут безліч прикладів, коли високий ідеалізм братає людей — через океани, кордони, соціальні бар'єри. Бо всі ці бар'єри, як і тлінні скарги землі, — блякнуть у світі ідеалів Істини, Любови, Добра, Краси.

Говорячи про тип людини християнської цивілізації, не маю на увазі лише людей глибокої віри, а людей, породжених західньою християнською традицією, слово яких зобов'язує до діла.

Нас єднає з ними почуття духовної споріднености, людської єд-

ности і солідарности, яка завжди живе, як би там не освистували її пігмеї політичної кон'юнктури.

Особисто я відчув потужні струмені того братерського тепла одразу, як тільки вийшов у вільнішу зону заслання, як тільки зафункціонувала пошта. Голоси з Англії, Німеччини, Канади й Америки, Франції, Італії, Швеції, Литви і Польщі — це не був злагоджений хор, але це були рідні, впізнавані ще з дитинства чисті голоси любови до ближнього — прагнення нагодувати голодного, напоїти спраглого і провідати його в темниці. І це був справжній «інтернаціонал», хоча превалювали в ньому українські голоси.

Я подумав собі: коли б навіть наші віковічні святині від якоїсь вселенської епідемії впали і були зовсім затоптані, з того тепла простягнутих рук можна було б витворити новий живий образ християнського Духу, якого залишив Христос Утішителем на гіркій землі. І якби та земля виснажилась на вітрах XX віку, мої незнайомі сестри-брати самі вже не вірили, а тільки світилися світлом погаслої зорі, то й тоді можна було б відчутти, яка то висока Вифлиємська зоря дала світло нашій планеті на довгі віки, щоб воно засвічувало кожную індивідуальність і творило у всесвіті широку світлову смугу любови і доброї волі.

В самотності особливо відчуваєш великі істини, загублені в суєті на торжищах велелюдних. В нічному небі великого міста навіть не видно зір.

«Знайте, що я часто згадую вас у своїх молитвах, і нема нічого кращого, ніж коли хтось за іншого молиться», — писала мені у Східний Сибір німецька письменниця Христина Брюкнер. Здавалось, вона була найменш релігійна серед моїх численних кореспондентів із Заходу. Серед них були дуже ласкаві й прості серцем. Скільки ж щоденних молитов підіймалось до неба і різьбило в слові незвичні зеківські імена, розсіяні у далеких просторах Азії і Сибіру! Яку силу духу мали відчутти і відчували самотні в'язні і засланці в тих постійних молитвах, листах, книжках і святкових дарунках Заходу, де слово Христове ввійшло в плоть і кров народу, ввійшло в спосіб і стиль життя. Як підтримувало, підносило і гармонізувало дух таке слово молитви за тебе з невідомих, ніколи не бачених уст. Як майже голосно звучала в десятках загублених у безвісті тайги хат молитва далекої невідомої жінки. Як еднались під небом ці слова молитви і любови. Захід упорядкований, ситий, заматеріялізований. . . Але ми нічого не розуміємо у віяннях кінця XX віку, якщо не відчуємо цього дивного хору, що довгі роки крізь час і простір еднав душі незнайомих людей і виспівував всюдисущий Дух. Нічого нам не пояснять персональні звільнення в результаті персональних заступництв осіб впливових, хоча початком їх, мабуть, теж була молитва.

Сили затверділого роками, узвичаєного і узаконеного зла були величезні — і наче непробудні. Фундамент безбожності ніби дав їм силу вічної мерзлоти. Яка ж сила мала бути у Слові, коли воно в листі невтомної Анни-Галі Горбач часом пробивало камінь і проникало навіть у табір і карцер!

Яка моральна сила панує над людьми, якщо їй підлягають ті запеклі, що відвернулись від моралі в ім'я абсолютної влади. . .

Але я впевнився, що життєдайна сила є лише у слові, освітленому вірою і спорідненому з тим, що «найперше було Слово». Саме воно було світлом супроти дрімотної стихії ночі на землі, саме воно будило, кликало, поривало. Ми всі це знаємо, відчуваємо, але час від часу треба нам нагадувати про джерело того світла, що благословляє нас життям: «Я є світло». . . «ви світло для світу. . .»

На протязі двох-трьох поколінь ми винесли важкий урок глухого матеріалізму, який зробив слово ужитковим централізованим засобом для передачі інструкцій влади. Слово стало засобом обману, підміни цінностей. Сила його поблякла і в житті, і в мистецтві.

Не знаю, що означає Пен-Клюб для європейського письменника, який не відає боротьби з цензурою, що сидить у тобі самому і підказує усереднену погаслу правду, яка не будить. Ми можемо покласти перед світовим арбітром гори мертвих книг, написаних часто здібними людьми, які приспали в собі Дух, заглушили віру, здрібнили любов і малодушно заробляли пером довіру та похвалу вождів. Хай ці гори книг послужать прикладом засохлого зерна, кинутого на камінь. Прикладом змарнованого таланту, що розмінявся і служив темним силам та темним цілям.

Не будемо ідеалізувати літератури, що видається на Заході. Подібно як і люди, книжки теж ідуть стежками блудного сина і несуть у собі всі людські слабості. Але література Заходу не переставала котити важкий камінь на Сізіфову гору. Там не затихала вічна драма пошуку і боротьби. Ми відчували звідти сигнали тривоги і спалахи слова, яке несе світло.

Особисто для мене Пен-Клюб існував всі довгі роки заслання як високий Сізіфів пагорб, де миготів маяк для бездомних у життєвому морі. Це відчутна духовна сила, яка спрямовувала на мене свої імпульси цілими роками з Лондону, з Бремена, з Торонто. . . Це наче добра мама, яка завжди пам'ятає, що у неї десь в далекому і незнайомому світі є дитя — частка її самої. І це не варіант нинішньої синтетичної мами, а таки справжня мама, сповнена любови і надії. . .

І головне — вона сіє віру в реальність світової культури і літе-

ратури, в духовну єдність людства, в велику силу тієї тоненької людської верстви, що культивує джерела, зберігає живу воду для змучених, спраглих і заблукавших. І вже те дитя не сміє думати, що воно само по собі і само для себе. Воно частка, приналежність до хранителів духу — це зобов'язує і додає сил.

Нині, за тонкою стіною часу розмивається і забувається поняття «в'язні сумління». Я гадаю, це поняття треба зберегти назавжди. Недаром Захід вичленив і підніс його до рівня феномену духовної естафети. Ніхто не мав ілюзій, що сюди належать люди однакові, що ці люди святі. Було ясно, що на волі є і здібніші, і помітніші. Але розуміли, що це нерозмінна людська верства, яка несе призначення берегти людську духовну єдність, нести хрест і торувати вічну Хресну Дорогу. Бо треба бути вибіленим болем і стражданнями, щоб стати витонченим нервом-антенною і відчувати понад усім видимим реальним життям та його приманами, понад всепоглинаючою суетою світу постійно незатихаючі позивні — голоси ідеалістів усіх країн і всіх часів. Вони є тією силою, що тримає і животворить ідеали нашої цивілізації.

Власне, тільки ці ідеали і дають нам підстави говорити про людську спільність. Бо що ми можемо запропонувати Заходові у відповідь на його традиційну допомогу?

Ріновага сил, яка зв'язувала Захід і Схід, була по суті рівновагою страху. За нею стояли і стоять зовсім неоднакові, нерівні сили.

Колись у нас була прийнята одна маска перед світом: міна самовдоволення і рішучості. Що тільки не ховалось за нею, окрім банкрутства і безвідповідальності, готового знищити кожного, хто називає речі своїми іменами.

Але ігри закінчуються раптом, і діри виступають явно.

Мусимо дати — в стилі нового мислення — самим собі і світові правдиву інформацію про свої екологічні, моральні, національні, економічні і політичні проблеми. Бо планета стає тіснішою, і кожен великий чи малий Чорнобиль — симптом для цілого світу. Мусимо знати свої за давні хвороби, щоб передбачати наслідки, загрозливі для нас і для всього світу.

Інформація XX віку страшенно зфальшована, спотворена установленими стереотипами, затертими монетами політичної кон'юнктури. Етер засмічений гаслами, карикатурами — осадами війни. Насильство і нерозумний егоїзм залишили дітям нашого часу нелегку спадщину. Всупереч здоровому глуздові, звинуваченнями тавровано цілі нації.

Лице українського народу все покрите потворними стереотипами. Воістину, як каже народна мудрість: вони ніколи не забудуть тобі того, що душили і грабували тебе. . .

Використовуючи стихію революційної пропаганди на весь світ, імперські стратеги мітів назвали всю українську визвольну війну 1917-19 років бандитизмом і приписали нам, переможеним, усі свої погромницькі діла. Цього не можна було зробити з Польщею, Фінляндією, країнами Прибалтики, бо вони мали свій державний апарат — національного самозахисту. Але що мала Україна, в післяреволюційному уряді якої майже не було українців? Верхівку її інтелігенції фізично знищили, а селянство задушили голодом під барабанні марші п'ятирічки. Радіо і преса на Україні виконували безпрецедентну в історії роллю — звинувачування і приниження імені свого народу. Вони висміяли саму ідею незалежності України. Вони назвали «люtimi ворогами народу» українських політичних лідерів, ту демократичну інтелігенцію, яка починала боротьбу за державність найвним гаслом: «України на багнетах будувати не будемо». Вони затаврували словом «бандитизм» селян, які не хотіли віддавати весь свій хліб і не хотіли добровільно вмирати з голоду.

Потім вони замаскували масово організовану патріотичну боротьбу України проти гітлерівської окупації, замовчали наші величезні жертви в цій боротьбі з гітлеризмом і сталінізмом і виставили перед світом українців в образі фашистських прислужників. Їм потрібно було виставити в очах світу покидьків під українським іменем, переплутати їх з націоналістами, які гинули в боротьбі проти окупантів.

Польська преса, користуючись привілеями на партійну істину, оформила за українцями найгірші злочинства часів фашистської окупації так, що бідолашні польські діти, дивлячись на живого українця, дивуються з того, що це звичайний, добродушний, усміхнений чоловік.

Мабуть, в такому ж становищі дитини і західні кореспонденти, які несподівано відкривають, що на Україні нема антисемітських молодіжних об'єднань (чомусь у світовій пресі не чути осмислення цього факту). В Україні при всій стихійності руху, антисемітські настрої не культивуються, хоча вони, розуміється, можуть процвітати і жити взаємністю в юрбі міщан, абсолютно не причетних до національних змагань.

Брак інформації, стереотипи і брак осмислення інформації — це нині загрозливі симптоми. Фальшива інформація провокує страшні події... Світ не усвідомлював, що в реквізиціях 1918 року вже були зерна людомору 1933-го. Світ не усвідомлює, що на сході Європи глухо живе нація, наполовину скошена владою і світовою війною, замішаною переважно на українській крові.

Але чи не від дистрофії і терору 30-х та 40-х років йде покалічений ветеран афганської війни в атаку проти найсовіслівішого з

академіків, а від свого уряду вимагає лише кращих протезів? А коли маса народних обранців в істеричному збудженні освячує до героїзму цю сліпу жертву бездушної влади (адже всі знають, як, де, коли убивали чужих і своїх) — то чим це відрізняється від «зіг-гайль!» 30-х років? В кінці XX віку це смертельно небезпечна атрофія морального чуття!

Головна криза — це криза людини. Її хочуть перебудувати ті, що виховали, і на тих самих ідеях. Право, совість, правда — для них лише інструмент влади. Нерозумний егоїзм — їх єдиний принцип. Егоїзм особистий, кастовий, шовіністичний, догматичний. . . Ще вчора вони вірили в свою місію визволяти світ, уніфікувавши свідомість і мораль всіх людей за своїм зразком. Ще вчора вони пишалися своїми досягненнями у нищенні національних мов, культур, віри і пам'яті — в ім'я визволення людства від «пережитків минулого». Нині вони пояснюють збайдужілій молоді поняття європейських цінностей — цінність знівченої рідної мови, традицій, культури. . . При цьому ніхто не соромиться і не вважає себе банкрутом.

Але порятунок хворої країни в наших руках. . . В наших слабких руках.

У відповідь Заходові на його дотримання традиційного обов'язку і закону, ми маємо виконати свій обов'язок: повернутись лицем до правди. Нині правда потрібна всім: попереду прірва.

Але цей подвиг повернення до правди можливий тільки на хвилині повернення до Бога.

Можливо, головний урок, який ми винесли зі своїх страждань і можемо явити світові як уточнення до Апокаліпсису, — це консеквенції безбожності, спародійовану мораль, етику, душу.

Без Бога — правда, честь і сама особа непотрібні. . . Моральні цінності — недійсні. Там починається інша, свавільна гра — гра без правил. Дай нам, Боже, здобутись ще на один урок — відживлення змученої занедбанної душі. І дожити до свята духовного єднання зі світом.

Левко ЛУК'ЯНЕНКО

«САМОСТІЙНУ УКРАЇНУ ЗБУДУЄ ВЕСЬ НАРОД»

(Невиголошена промова на сесії Верховної Ради України)

Що Україна знаходиться в катастрофічному стані — це визнаємо вже всі. Цей сумний стан склався внаслідок трьох причин: по-перше — колоніального становища України і тотального підпорядкування всіх сторін суспільного й духовного життя єдиному центру; по-друге — націоналізації засобів виробництва і запровадження до економіки позаекономічних (поліцейських) методів керівництва; по-третє — відчуження трудівників від вироблюваної ними продукції.

Шлях виведення України з кризового становища — у подоланні цих трьох причин, тобто у припиненні залежності України від імперського центру, у роздержавленні економічних методів керівництва економікою, у запровадженні свободи економічної діяльності та поверненні трудівникові права власності на результати його праці.

Криза охоплює все суспільство, і все воно має перебудуватися, тобто участь у перебудовних процесах мають брати всі верстви і всі політичні партії та громадські організації. Самостійну Україну збудує не Українська Республіканська Партія чи ще якась організація, а весь народ руками своїх найдіяльніших представників. У системі органів державної влади Верховна Рада посідає центральне місце, і тому їй належить головна роль у творенні незалежної Української Держави, як і в подоланні двох інших причин національного лиха — націоналізації землі і засобів виробництва та адміністрування в економіці.

«Деклярація про державний суверенітет» проголошує основні напрями перетворень, що мають привести Україну до незалежності та вивести з кризи. З точки зору юридичної техніки, «Деклярація» — це не закон, а тільки формулювання бажань, намірів, але позаяк у цих двох бажаннях втілена воля абсолютної більшості депутатів Верховної Ради, то вони мають вольовий характер і як такі стають програмою діяльності вищого органу влади республіки. Отже, Верховна Рада має спрямувати свою діяльність на втілення «Деклярації» в життя.

Усі завдання, які необхідно розв'язувати, можна поділити на дві категорії в залежності від того, можна чи не можна розв'язувати їх вольовим рішенням Верховної Ради.

До першої категорії належать такі, які об'єктивно можуть бути розв'язані без попередньої організаційної підготовки волею Верховної Ради вже тепер. Це — виведення з-під союзних міністерств і підпорядкування відповідним республіканським міністерствам: а) усіх 13 сільськогосподарських вузів і загалом освіти, науки, культури, Академії наук і заснування при них Вищої атестаційної комісії; б) усіх спортивних, туристичних організацій та системи охорони здоров'я. Виведення з-під влади Союзу Прокурора УССР, Верховного Суду, КГБ, МВС та заснування судової колегії в господарських справах Верховного Суду УССР і припинення діяльності на Україні Держарбітражу.

Інші проблеми потребують більшої підготовки.

Одне з найголовніших питань сьогодення — це селянське питання.

Група депутатів внесла законопроект про пріоритет соціального розвитку села і агропромислового комплексу. Слово «пріоритетність» нагадує мені сталінські і хрущовські гасла: «техника решает все», «люди решают все», «кукуруза спасет нас», «химия разрешит все проблемы» і т.ін.

В економіці, бувало, знаходили одну ланку і, ухопившись за неї всією силою адміністративно-командної системи, намагалися витягнути з кризи всю економіку.

Наслідки такої політики знаємо. Думаю, що й на цей раз маємо лише підновлений варіант старої методи розв'язання проблем і очасливлення народу зверху.

Я пропоную рішуче запровадження свободи економічної діяльності на основі, по-перше, приватизації землі і засобів виробництва, по-друге — усунення керівництва зверху сільськогосподарським виробництвом і відновлення довір'я до розуму й хисту самих селян, по-третє — визнання за селянином, як і за всяким іншим трудівником, права власності на вироблювану ним продукцію.

Як у програмі уряду, так і в багатьох депутатів звучить патерналістична думка: держава врятує село своїм добродійством. Не це потрібно. Потрібен протилежний підхід: село само зробить усе йому необхідне, аби лиш держава перестала його грабувати. Шляхи, вулиці, водогін, телефонізацію і каналізацію селяни зроблять самі швидше і краще, коли будуть власниками землі і своєї продукції, бо вони хотітимуть упорядкувати свою садибу і все село не на одну пору року, а на десятиріччя вперед.

Селянин сам все зробить, коли відчує себе господарем, а це станеться тільки тоді, коли він повірить владі. Досі він знав владу, яка націоналізувала, конфіскувала, вилучала, забороняла і постійно доводила селянинові, що в його оселі ніщо не належить

йому більше, аніж воно належить державі. Держава — єдино всевладний господар всього селянського двору, в тому числі й самого господаря, якого вона в будь-який момент може спровадити на Соловки. Скаржитись було нікуди, бо всюди одна і та ж керівна сила — КПСС, переїжджати в іншу область не було сенсу, бо всюди ті ж самі порядки, а через кордон тікати неможливо — цілковита безвихідь. Безвихідь породила апатію і байдуже ставлення до землі, пасивне ставлення до політичного життя, до долі власної сім'ї. Нам все стало байдужим, тому гноїмо плуги й сівалки в полі під дощем, тому усунулися від виборів депутатів Верховної Ради і дали партократії легко провести туди своїх людей, тому так легко розпадаються сім'ї і збільшується кількість самотніх людей. Сіра суспільна зневіра, що на кожному кроці проривалася роздратовано-безнадійним: «Та пропади воно все пропадом». І пропадаємо від масового недбалства чорнобильською радіацією, отруйною хемізацією самих же себе.

Перебудова почала пробуджувати в людей світлу надію, та наша консервативна Верховна Рада, як мокрим рядном, гасить усі ці надії. Не може селянин і міський трудівник повірити в надійність свого права власності на землю та зроблену своїми руками продукцію, доки він у Верховній Раді бачить тих самих людей, що за Хрущова забирали в них корів, за Брежнєва отримували медалі за вивезення в імперську бездонну прірву хліба і м'яса з їхнього села, а ось тепер співали осанну Івашкові.

Тільки заміна сучасної реакційної Верховної Ради справді народною відновить у селян довіру до влади, віру в надійність права власності і приверне його серце до землі. Коли селянин знатиме, що влада в Києві — не окупаційна адміністрація, а своя влада, що вона збирається не пограбувати його черговий раз, а допомогти, тоді не треба буде заохочувати його до праці червоними вимпелами та потоком пропагандивних чаклунських закликань.

Не думаю, що клясу експлуататорів і їхніх посланців у Верховній Раді можна заігнувати служити не собі, а робітникам і селянам. Це безнадійна справа. Їх необхідно усунути з Верховної Ради шляхом відкликання або розпуску Верховної Ради і призначення нових виборів. Хотілось би їм порадити не доходити у відстоюванні своїх привілеїв до загострення суспільних взаємин, бо за мирного переходу влади від них до народу вони мають шанси вижити на нових суспільних ролях, а загострення може змести їх за румунським зразком.

Проблеми села існують не ізольовано, але в тісному зв'язку з іншими проблемами, того й розв'язувати їх треба разом з іншими проблемами. Держава, проводячи політику свободи економічної діяльності, повинна сприяти створенню приватних підприємств у виробництві будівельних матеріалів, сприяти утворенню будівни-

чих організацій різного профілю, в тому числі для будівництва інфраструктури на селі.

Для успішної діяльності економіки необхідний ринок будівельних матеріалів і ринок засобів виробництва.

Питання соціального розвитку села необхідно опустити вниз до районного і сільського рівня. За умов широкої децентралізації економічної діяльності селянин (село) матиме можливість з власної ініціативи укладати договори на конкурентній основі з будь-якою проектною чи будівничою організацією для будівництва необхідного об'єкту. Ціна об'єкту буде економічно виправдана, а якість відповідатиме вищому рівню будівельної майстерності в Україні у даний час.

Для реорганізації сільськогосподарського виробництва необхідно ухвалити закон про землю і, відповідно до свободи економічної діяльності, надати селянам можливість заснувати приватні господарства одноосібного, родинного чи кооперативного типів. Землю селянам слід за символічну суму продати, аби в кожного господаря був документ про його право власності. В системі Ради Міністрів утворити міністерство сільського господарства з управлінням землевпорядкування, лісового, водного господарств, контролю за хемікатами і чистотою сільгосппродуктів та сільськогосподарської освіти, і поширення досвіду передових країн світу.

Як я розумію проблему промисловості?

Для мене проблема промисловості — це передусім проблема людей, а не техніки, бо техніка має служити людям, а не люди техніці. Отож, необхідно робітничу клясу зробити власником промисловості, для чого треба найперше вивести всі галузі промисловості з підпорядкування московських міністерств. Далі, комплекс управління економікою Ради Міністрів УРСР повинен вивчити характер економічних взаємин всіх об'єктів господарської діяльності України і, по-перше, за допомогою системи договорів переорієнтувати їх на внутрішньо-український господарчий комплекс, а по-друге, роздержавнити промисловість способом передачі трудовим колективам в оренду, випуску акцій і розподілу їх між трудівниками тощо. Ключ для підвищення продуктивності праці в промисловості один — зробити трудівника власником засобів виробництва й товару і надати йому право вільної продажі своєї продукції зі здобуттям справедливого зиску. Для подолання однобоко-сировинної орієнтації української економіки необхідно в найближчий рік-два збудувати дрібні підприємства та перепрофілювати підрозділи у великих підприємствах на виробництво необхідних товарів для різкого зменшення залежності України від зовнішніх постачальників.

Коли Україна перестане бути колонією і наші багатства залишатимуться на Україні, в умовах приватного господарювання ро-

бітник швидко відчує реальну користь від своєї праці. Тоді він не удаватиме, що працює, а працюватиме справді. Кожна людина хоче жити заможнo. Прибуток — могутня спонука до праці, а прибуток, достаток сім'ї — ось що насправді міняє ставлення людини до праці. Тому я проголошую гасло: «Через збагачення сім'ї — до збагачення України».

За тонну нашого коксу Етіопія пропонує тонну обробленого м'яса. Ба, Україна не має змоги скористатися з цього надзвичайно вигідного обміну, бо вона рабиня і не розпоряджається плодами своєї праці. Коли Україна здобуде можливість розпоряджатися своїми багатствами, тоді вона здобуде значно більше засобів для виходу з економічної кризи.

Хто тепер урядує Україною?

КПСС з її республіканською філією та імперські міністерства за допомогою сили-силенної різних адміністраторів і начальників та стрункої централізованої системи репресивних органів. Між верховною владою і трудящими тьма-тьмуца трутнів і дармоїдів.

Хто урядуватиме самостійною демократичною Україною?

Добре оплачувана і споряджена постійно діюча Верховна Рада і повноправні громадяни-власники (одноосібні, колективні та інші господарі) і зовсім нечисленний прошарок службовців. Суспільство раціоналізується, бо зникає проміжна кляса погоничів.

Відновлення справедливості.

Забравши у людей власність, держава не спромоглася задовольнити життєві потреби народу і скривдила мільйони, що тепер шукають правди за допомогою скарг та клопотань. Повернення людям власності робить їх добробут залежним від них самих: хто більше працює, той більше має, у цей спосіб відновлюється справедливість.

Чи спроможна вести Україну до цієї справедливості сучасна Верховна Рада і той уряд, який вона почала формувати? Безперечно, ні.

Депутат Масол представив Верховній Раді схему структури уряду. Як консервативна більшість у Верховній Раді не сприяє прогресу, а плентається услід за подіями в суспільстві, так і Масол сплінував Україні не злам адміністративно-командної системи, а її еволюцію і вживання в нові умови.

Він назвав її тимчасовою і просив депутатів затвердити її на один рік. Далєбі, за рік можна велику кількість старої партократії влаштувати на нові посади. ЦК КПУ зумів за кілька місяців до початку сесії Верховної Ради нового скликання перевести з ЦК до Верховної Ради близько півтора десятка своїх функціонерів на різні посади. І Масол за рік зуміє пересадити сотні людей своєї партократії до нових крісел. А Україна замість швидкого вивільнен-

ня з-під влади імперських міністерств і поліпшення життєвих умов безсило тріпатиметься у старих тенетах.

Із тих заходів, що їх не можна проводити без підготовки, Верховна Рада повинна в найближчий час запровадити свою фінансово-грошову систему та республіканське господарство і ухвалити інші заходи для встановлення повної контролю за всіма ресурсами і багатством України.

Оволодіння своїми природними і створеними багатствами означає більші можливості для модернізації промисловости, транспорту, зв'язку, сільського господарства і розв'язання екологічних проблем, збільшення можливостей для розширення наукових досліджень, мережі культурних закладів, для проведення шкільної реформи і відродження мови, традицій та піднесення культури народу.

Верховна Рада мусіла б відчувати прагнення народу України до незалежности, а тому повинна б енергійно приступити до обрізування імперських пут і почати проводити власну економічну політику, зовнішню політику, створення республіканських збройних сил і організацію оборони кордонів та свою митну службу.

Для заощадження часу пропоную зняти з порядку денного наступної сесії обговорення статей 6 і 7 Конституції, а натомість утворити Конституційну комісію і зобов'язати її сторити цілком нову Конституцію, яка закріпила б юридично новий державний і суспільний лад, що відповідав би статусові незалежної Української Держави.

Конституція самостійної України має закріпити: права людини в об'ємі загальної Деклярації прав людини ООН; політичний плюралізм; демократичний державний лад; демократичну виборчу систему; свободу економічної діяльності і плюралізм форм власности; поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову; неподільність української етнічної території; право на культурно-національну автономію громадян неукраїнської національности.

Незалежну Україну хотів би будувати не на ненависті і пошуках катів та помсти, а на християнському прощенні і любові.

Хай Україна увійде в коло вільних народів світу, не омочивши руки в крові ворогів своїх, а з високим почуттям великодушности.

* * *

Ця важлива промова не була виголошена через хворобу автора. Її надрукували в бюлетені Верховної Ради УССР но. 79. Наш журнал передруковує її за газетою «За вільну Україну» ч. 40 із серпня 1990, з незначними правописними поправками.

Степан ХМАРА
Народний Депутат України,
Заступник Голови УРП

ЗВЕРНЕННЯ ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

(Або Як велика політика стала приводом для однієї провокації)

Події останнього часу в Україні спонукують мене зробити це звернення.

Розвиток політичних процесів в Україні відбувається не на користь правлячого апарату КПСС — колоніальної державно-політичної імперської структури.

Зростання національної свідомості і бурхлива політизація населення республіки захитали ґрунт під ногами комуністичних князьків — «хрещених батьків» найстрашнішої у світі комуністичної мафії, що дістала влучну і заслужену, відповідно до величини скоєних злочинів проти людства, назву червоної чуми двадцятого століття.

Щораз могутніше і впевненіше лунає голос народу України, в якому звучить незборима воля здобути свободу, побудувати свою, ні від кого незалежну, соборну і демократичну Українську Державу.

Така перспектива не на жарт налякала московських імперіялістів і їх прислужників — перевертнів-запроданців в Україні. Перші бояться втратити найбільшу колонію, без якої існування московської імперії під маскою так званого союзу ССР стане неможливим. Других лякає перспектива втратити своє соціальне корито — оази комунізму за високими парканами, справді острівці земного матеріального раю, створеного за рахунок поту і крови народу.

Комуністичні мафіози в Україні не проти бути неподільними господарями у своїх вотчинах, але їх коритний патріотизм неутралізується страхом, що без допомоги московських господарів з їх могутнім репресивним апаратом (армія, КГБ) їм не вдасться зберегти панівне становище.

Страх перед народом об'єднує імперські інтереси господарів і коритні — їх прислужників.

Так само, як навколо імперської політики об'єднуються два ідеологічні антиподи-шовіністи — комуніст Горбачов і антикомуніст Солженіцин.

Випадок з Івашком добре ілюструє, кому насправді служать комуністичні владоможці в Україні. Але якщо Івашка покликали його начальники прислужувати у Москві, то кравчуки, гуренки і їх Ко. виконують волю московських господарів в Україні.

Опинившись перед реальною загрозою розвалу останньої в світі імперії, реакційні імперсько-комуністичні сили розгорнули тотальний наступ на демократичні сили в республіці.

Знову ж таки, ролю піонера в розгортанні тоталітарного терору відводиться Україні.

Нехтуючи елементарними правами людини і власною конституцією, правляча компартафія, намагаючись зупинити демократичні процеси і будь-що зберегти свою владу, вдається до брутальних протиправних дій.

В ряді областей комуністична більшість прийняла постанови про обмеження пересування громадян між регіонами республіки, про заборону діяльності громадсько-політичних організацій і окремих громадян. Щораз більше застосовується фізичне насильство до активних громадян і навіть побиття народних депутатів України представниками так званих правоохоронних органів.

Одна за одною організовуються провокації проти громадсько-політичних активістів.

Ганебне побиття мирних громадян, переважно літніх жінок, біля Верховної Ради 2 жовтня 1990 року використано для організації розправи по зфабрикованій справі над одним із найактивніших діячів Тернопільщини Ярославом Демидасем.

Готується розправа над активістами Народного Руху в Донецьку: Євгенією Ратніковою і Хатенком.

Маштабна провокація імперських сил біля Софії Київської 28 жовтня використовується для брутальних наклепів на демократичні сили і народних депутатів — представників опозиції.

Організовується і підігривається діяльність шовіністичних антиукраїнських сил, спрямована на розчленування України.

Брутально нехтується Закон про державність української мови.

Антиукраїнський, антидемократичний наступ реакції супроводиться шаленою кампанією дезінформації і відвертої брехні на демократичні сили в контрольованих апаратом КПСС засобах масової інформації, організований ЦК КПУ.

Партапарат вдається до традиційних, ним же самим організованих акцій підтримки своєї злочинної політики нібито з боку трудящих. Саме такою імітацією були організовані партійними органами поїздки до Києва комуністів з Одеської, Миколаївської, Херсонської областей за відчутні кошти трудящих.

Отже, потьомкінський винахід живучий і в наш час.

Такі ганебні дії партапарату КПСС викликали обурення з боку справжніх трудящих, про що свідчать листи і телеграми на ім'я народних депутатів від трудових колективів і окремих громадян із вищезгаданих областей. Та справжній голос трудящих не має змоги виходу на засоби масової інформації.

Агресивна комуністична більшість у Верховній Раді намагається узаконити беззаконня, тобто підвести юридичну базу під злочинну політику КПСС і нібито законним шляхом розправитися з демократичним рухом України.

Так, прийняте депутатами-комуністами тимчасове положення про мандатну комісію із питань депутатської етики, розраховане перетворити її в жандармський орган для розправи з демократичними депутатами. Сумніву в цьому немає, бо в комісії погоду роблять партійні секретарі.

Саме ця комісія відмовилася об'єктивно розглянути численні порушення Закону про вибори і махінації на виборах, в наслідок яких комуністи забезпечили собі більшість у Верховній Раді. Сам голова комісії Рябоконт був замішаний в махінаціях при виборах Масола Головою Ради Міністрів.

На черзі зміна регламенту роботи сесії Верховної Ради, запропонована головою комісії з питань законодавства, депутатом Кочубою, співголовою горезвісної групи «239». Ця зміна повинна остаточно розв'язати руки комуністам у Верховній Раді і чинити, що їм заманеться, не враховуючи опозиційну меншість.

Голова комісії по боротьбі із злочинністю і дотриманням законности, підполковник карного розшуку, депутат Кондратьєв виступив на Президії Верховної Ради із законопроектом, який би надавав особливі повноваження міліції і накладав би мораторій на проведення мітингів, маніфестацій, пікетувань, впродовж року.

Не зайвим буде нагадати, що це той самий Кондратьєв, який у 1979 році приклав чимало зусиль, щоб не розслідувати (якщо не більшість?!) обставини політичного вбивства видатного українського композитора Володимира Івасюка у Львові. Це він робить все, щоб не допустити об'єктивних розслідувань неодноразових фізичних розправ над мирними демонстрантами з боку так званих правоохоронних органів. Це він з неприхованим цинізмом звинувачував потерпілих біля Верховної Ради 2 жовтня. Це він, Кондратьєв, був одним із основних організаторів провокації частини працівників міліції 12 листопада перед будинком Верховної Ради.

Кондратьєви готові виконати будь-який злочин на наказ комуністичних начальників.

А тепер про інцидент, що трапився на майдані Незалежності 7 листопада.

Група народних депутатів прийшла на майдан о 6-ій годині ранку, щоб не допустити того, що на той час вже трапилося на майдані Перемоги. Туди депутатів не допустили курсанти військового училища, якими командувала особа в цивільному. Вони брутально виштовхували депутатів за встановлені ними кордони. А на майдані Перемоги міліція по звирячому побила беззахисних студентів, що намагалися своєю присутністю перешкодити проведенню військової паради. Результат: багато травмованих студентів.

Під час розмови з громадянами на площі Незалежності до мене підійшло дві жінки. В одній була травмована права рука. Вона, плачучи, розповіла, що її побив чоловік у цивільному в підземному переході, де вона сиділа в кутку на розкладачці, бо їй стало погано. Невідомий назвався головним двірником Хрещатика.

Друга жінка підтвердила розповідь потерпілої, бо це робилося на її очах.

Потерпіла просила допомогти встановити особу хулігана. Спустившись з потерпілою у підземний перехід, я побачив поодиноких людей в цивільному, що прогулювалися, групи міліціонерів. Перехожих, як завжди, не було, бо всі підходи до Хрещатика були перекриті кордонами міліції, а станції метро — закриті.

Невдовзі потерпіла впізнала чоловіка в цивільному, що побив її, я запропонував йому відрекомендуватися, бо жінка скаржиться, що він її побив. У відповідь незнайомець облаяв мене нецензурною матірною лайкою і далі вигукнув буквально таке: «Я тебе не избирал. Мне плевать на такого депутата как ты».

Показуючи депутатське посвідчення і усно називаючи себе, я звернувся до працівників міліції, які стояли на відстані 5-6 метрів, з проханням встановити особу хулігана. Реакції зі сторони міліціонерів не було зовсім. Підбігло кілька жінок і оточили нас кільцем.

Несподівано хуліган вдарив мене в живіт, вигукуючи: «Нас 20 миллионов. Мы будем еще вас к стенке ставить». (Цю погрозу незнайомець повторив кілька разів, разом з іншими образливими вигуками).

Чоловіки, що підбігли, теж зверталися до міліціонерів, щоб затримали хулігана і встановили його особу, але міліція залишилася бездіяльною. Невідомий почав рвати на собі сорочку і вигукував: «Люди, помогите, я работаю!», «Наше время придет и мы еще вас к стенке будем ставить». Було помітно, що невідомий явно провокує людей на конфлікт, вигукуючи образи на їх адресу і вперто не бажаючи назвати себе і показати документ, який би засвідчив його особу.

На мої постійні заклики до міліції затримати хулігана, вона залишалася зовсім бездіяльною. Не втручалися і працівники КГБ,

які там були, хоч їх прямий обов'язок прийти на допомогу і захист депутата.

Хтось помітив і закричав, що з-під пальта хулігана виглядає якийсь металевий предмет.

Миттю над головами з'явилася радіостанція і пістолет, який негайно передали народному депутатові Олександрові Ємцеві, а він у свою чергу передав його працівникам міліції. Свої завдання в цій ситуації я вбачав у тому, щоб не допустити самосуду над злісним хуліганом, постійно закликаючи присутніх не бити його.

З певністю заявляю, що ніхто не бив хулігана, у нього не було жодних пошкоджень на тілі, про що я мав змогу ще раз пересвідчитися, оглядаючи його тіло в приміщенні Прокуратури Ленінського р-ну м. Києва, де Григор'єв роздягався до пояса, щоб зфотографувати сорочку і майку, які він сам розірвав на собі ще в підземному переході.

Отже, хулігана було лише роззброєно, після чого його вивели з підземного переходу. Вперта відмова працівників міліції встановити особу невідомого спонукала гурт людей зробити це самим. Знайдене посвідчення у невідомого на ім'я підполковника міліції Григор'єва І.В. (пізніше з'ясувалося, що він вже полковник) вичерпало інцидент.

Я звернувся до заступника начальника УВС м. Києва, підполковника Шапошнікова, з вимогою негайно викликати на місце події прокурора, який неохоче погодився це зробити.

Прокурор довго не з'являвся (біля години), та негайно появився начальник Григор'єва, здається, полковник Виноградов, який намагався вмовити очевидців не надавати значення інцидентові, вбачити хуліганські дії Григор'єва, мовляв, він нервова людина, бо така у нього робота.

Ще в першій половині дня 7 листопада я дав письмові пояснення прокурору Ленінського району м. Києва. Пояснення дали і ряд інших очевидців, в тому числі продиктувала своє пояснення потерпіла Дузенс, яке записав працівник прокуратури (через травму правої руки вона сама не могла писати). Після того, разом з потерпілою і прокурором, ми поїхали на освідчення судмедексперта. Оскільки у потерпілої була підозра на перелом великого пальця правої руки, то судмедексперт направив її ще на рентгенографію.

Я звернувся з двома заявами: до прокурора республіки Потебенька і прокурора Ленінського району м. Києва з клопотанням порушити справу про притягнення до кримінальної відповідальності полковника Григор'єва за хуліганські дії і нанесення мені моральних і фізичних збитків.

13 листопада я дав детальні свідчення начальникові слідчої частини прокуратури м. Києва Харченкові, як потерпілий.

Прокурор УССР свідомо двічі вдався до спроб ввести в оману громадськість України і допустився необґрунтованих наклепницьких випадів проти мене, які мають відповідну оцінку в кримінальному кодексі. Так, виступаючи у Верховній Раді 14 листопада, він двічі заявив, що я скоїв злочин. Грубо перекручував і підтасовував факти інциденту 7 листопада прокурор Потебенько і у телепередачі 17 листопада.

Не вперше на Верховній Раді демонструє юридичне невігластво Потебенько. Як народний депутат я мав змогу пересвідчитися в непорядності і безграмотності Потебенька з нарікань працівників прокуратури і скарг трудящих. З цього приводу у мене є чимала пошта. Чого варта історія з фінансистом Паруховичем з Первомайська, з яким розправилися місцеві партократи за те, що посмів вказати на фінансові махінації партійних мафіозів. На мої численні запити з цього приводу прокуратура республіки і особисто Потебенько займаються формальними відписками, прикриваючи протиправні дії партійних злочинців.

Про те, кому служить Потебенько, я піднімав питання ще на першій сесії Верховної Ради, демонструючи копію секретного документу, підписаного ним же. Він намагається підбирати прокурорські кадри за ідеологічним принципом, завдання яких прислужувати партапаратові КПСС, а не стояти на варті закону. І не дивно, що його перший заступник Синюков, за яким далеко не благочинний хвіст тягнеться ще з Донбасу, робить шовіністичні, антисемітські випадки, які мали місце нещодавно у Львові, коли він обурювався, що у Львівській прокуратурі працює дуже багато євреїв.

Що й казати, завдяки таким як Потебенько, прокуратура республіки перетворилася в глибоко хворий «правоохоронний» орган, в якому годі шукати правового захисту. І не дивно, що перший прокурор республіки став головним законопорушником, який взявся виконувати роллю організації широкомаштабних політичних провокацій.

Звичайно, що я вимагаю притягнення до кримінальної відповідальності прокурора Потебенька за кількома статтями кримінального кодексу УССР, про що склав відповідну заяву.

А тепер про безпрецедентний випадок сваволі в парламентській практиці сучасного світу по відношенню до парламентарія.

На вимогу прокурора, без доказів і обґрунтування, до початку розслідування, без свідчень основної потерпілої та інших свідків, при відсутності кворуму, комуністична більшість Верховної Ради 14 листопада проголосувала за позбавлення мене депутатського імунітету і дала дозвіл на мій арешт.

В знак протесту проти такої сваволі, група депутатів від опози-

ції оголосила ланцюгову голодівку і залишилася в залі засідань Верховної Ради. Я постійно перебував у приміщенні Верховної Ради з 14 листопада. 17 листопада, між 22 і 23 годинами у приміщенні Верховної Ради без перерв увірвалася група міліціонерів у цивільному та у формі. Туди їх пропустила безперешкодно охорона КГБ.

Не давши ознайомитися на підставі якого обвинувачення мене заарештовують, мені заломали руки і навіть не давши взяти необхідні речі, в тому числі верхній сезонний одяг, розштовхавши ще чотирьох народних депутатів, які були зі мною, мене поволокли на внутрішній майданчик Верховної Ради і заштовхали в автомобіль марки «Жигулі» без відповідних відомчих відзнак, на якому доставили в ізолятор тимчасового утримання, вчинивши обшук.

Начальник ІТУ Нестеренко П.П. відмовився викликати прокурора на мою вимогу. Пізно вночі мене привезли в слідчий ізолятор МВД ч.1.

18 листопада начальник слідчої частини прокуратури УССР Белік А.П. намагався без попередження звичайну розмову оформити як протокол допиту, про що я заявив письмовий протест. Досі мені не пред'явлено звинувачення. 19.XI тому ж Беліку я заявив вимогу негайно познайомити мене із постановою про арешт і висунутим звинуваченням, і відмовився давати покази.

Хочу довести до відома громадськості, що даватиму покази при дотриманні таких умов:

1. Негайному звільненні з-під підставного арешту;
2. Визнанні мене потерпілим;
3. Пред'явленні звинувачення і арешті полковника Григор'єва І.В.

Для виконання цих умов є всі підстави, що ґрунтуються на незаперечних фактах, і є достатньо свідків.

Я детально розповів про обставини інциденту 7.XI і про подальші події, бо органи прокуратури і комуністична пропаганда розгорнули шалену кампанію дезінформації і відвертої брехні з метою очорнити мене, демократичні організації і народних депутатів від опозиції в очах громадськості, і таким чином підготувати ґрунт для розправи над демократичним рухом в Україні. Сценарій політичної провокації, організованої КПСС-КПУ, здійснюється в дусі характерних традицій комуністичного терору. Хотів би запевнити своїх прихильників, що того, що сталося зі мною, уникнути було неможливо. Не було б інциденту з Григор'євим, то був би з Івановим. Якщо не на майдані Незалежності, то, наприклад, на бульварі Шевченка, чи де інде. Чи міг я залишитися байдужим, коли вчинено насильство над жінкою, хто б вона не була? А те, що вона потерпіла, сумніву не викликало (травмована рука, є незаперечні свідки). Будучи вихованим в традиціях християнської

моралі, я інакше поступити не міг. Комуністи — неперевершені майстри провокацій, і привід вони завжди знайшли б, щоб зфабрикувати справу. Головне — причина. Це — люта ненависть до мене з боку злочинної комуністичної мафії за мою принципову політичну позицію, безстрашну поведінку і чималу популярність не тільки серед своїх виборців у Галичині, але й в інших районах республіки, і постійно зростаючі симпатії в Києві. Компартапарат боїться моїх контактів з народом і шаленіє в злобі, коли спостерігає мою невтомну непосидючість. Я безмежно люблю свій простий і знедолений народ, вмю знаходити з ним спільну мову і хочу працювати для його добра. Мені вдається часто потрапляти в найбільш болючі точки комуністичної потвори. Удар по їх фундаменти — ідолові Леніну, проект постанови про розпуск КПСС на території України і націоналізації її майна, оцінка по великому рахунку, як найбільш злочинної організації в світі. Випереджуючі кроки з метою дезавуалювати їх новітні спроби пристосуватися в сучасних умовах і продовжувати владарювати та продовжувати смоктати кров з народу. Я глибоко переконаний, що неможливо побудувати незалежну державу і демократичне суспільство, поки КПСС не буде усунена з політичної арени як державна структура.

Ці ідеї усно і письмово скрізь і завжди намагаюся пропагувати.

Цього комуністи бояться і не прощають. Я прекрасно це теж розумію. Для них не є таємницею, що мене неможливо купити і залакати.

Я безперервним потоком, письмово і телефоном отримував анонімні погрози фізичної розправи зі мною і з моєю родиною, такі самі погрози надсилають моїй дружині, навіть визначають термін. В ночі з 8 на 9 листопада в моєму помешканні в Червонограді вибили вікно. Шантаж на мене не діє. Я не збираюся замовкати. Доки б'ється серце і працює думка, за будь-яких обставин боротимуся за волю України. Комуністи пішли ва-банк в останню атаку, відкинувши забаву в демократію. Безцеремонно вони вибрали мене першою мішенню, поставивши за мету усунути мене з політичного спектру сучасної України.

Отже, комуністична мафія прийняла рішення розправитися зі мною за мої політичні погляди і депутатську діяльність. Саме для цього влаштовано провокацію проти мене, щоб зфабрикувати кримінальну справу.

Удар по мені — це удар по всіх демократичних силах України. Якщо комуністичній зграї вдалося б виграти цей бій, то демократичний рух в Україні на деякий час сповільнився б, хоч в будь-якому випадку комуністична мафія потерпить крах і «чума ХХ століття» опиниться на смітнику історії. Советська імперія і її каркас — КПСС — приречені.

Головне питання тепер, як здійснюватиметься агонія імперсько-комуністичної системи. Найголовніше завдання — не допустити крові, а це залежить від правильного вибору тактики визвольної боротьби. В жодному разі не можна вибирати оборону. Необхідний безперервний наступ на КПСС, і не може бути мови про які-небудь компроміси з нею. Широкий наступ і успіх залежить від того, як швидко демократичні сили заволодіють ініціативою в трудових колективах. Необхідна якнайширша сітка організаційних структур в них і кваліфікована пропаганда. В регіонах, де в радах перемогли демократи, необхідно приступати до рішучих дій і негайно, шляхом рішень законної влади, приступити до розпуску КПСС і націоналізації всього її майна. На жаль, покищо спостерігаємо нерішучість нової влади і ця помилка може їм дорого коштувати.

Якщо демократичні сили, зокрема їх лідери, зрозуміють, що в жодному разі не можна дати опам'ятатися комуністичній реакції і перейти в широкий контрнаступ, то успіх демократичних сил буде забезпечено. При добрій організованості Україна піде шляхом чесько-німецьким. Зволікання, нерішучість, угодовство з комуністами чи оборонна тактика може штовхнути комуністичних злочинців до румунського варіанту.

Слід пам'ятати також і те, що парламентський варіант боротьби в даний момент вичерпав себе. Основна робота повинна розгортатися поза стінами парламента. Замість пустих балачок і марнування часу у ВР, опозиції необхідно відділитися і працювати окремо над законодавчими актами, ухвалювати їх і пропонувати народові. В політичному пляні необхідно повести агітацію про винесення на перший референдум питання про ліквідацію КПСС. При організації тиску знизу — успіх буде забезпечений. І, таким чином, розв'яжеться питання про ВР, в контексті вирішення питання про КПСС. В такому випадку не стоятиме питання про розпуск ВР і нові вибори, а лише довибори на місце звільнених мандатів представниками злочинного партапарату КПСС.

На час підготовки до виборів ВР зможе безперервно працювати у тісній співпраці з депутатами всіх рівнів Асоціація демократичних рад. Конкретизація роботи відпрацьовуватиметься у зв'язку із ситуацією. Такий шлях до перемоги цілком реальний і найбільш доцільний.

Геть злочинну організацію — КПСС!

Хай живе мирна демократична революція! Слава Україні!

20.XI.90 р.

ЗВЕРНЕННЯ С. ХМАРИ ДО ПАРИЗЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Паризькій Конференції
країн-учасниць гельсінського процесу

По зфабрикованій справі мене комуністи 14 листопада позбавили депутатської недоторканості і винесли рішення дозволити заарештувати мене.

17 листопада в приміщенні Верховної Ради група міліціонерів, порушуючи навіть юридичні норми советського законодавства, заарештувала мене, при цьому порушуючи принципи недоторканості стосовно інших депутатів.

Правляча КПСС готує політичну розправу наді мною, бувшим політв'язнем, за мої політичні погляди, фабрикуючи кримінальну справу проти мене.

Спроба розправитися зі мною — це намагання усунути мене від політичної боротьби в Україні і нанести удар по демократичних процесах, що розвиваються, загальмувати процес побудови незалежної Української держави і демократичного суспільства.

Якщо комуністичній реакції вдалося б здійснити свої наміри, то великий європейський український народ опиниться перед реальною небезпекою загибелі.

Від того, чи буде Україна вільною, демократичною державою, як рівноправний і активний член європейської спільноти, у великій мірі залежить рівновага і тривала стабільність в Європі. Без незалежної Української Держави європейська стабільність буде хиткою. Тому закликаю Вас, Панове учасники Конференції, не будьте байдужими до тих процесів, що відбуваються в Україні.

В ситуації, що склалася, існує небезпека рецидиву тоталітаризму гірших взірців і загроза масового порушення основних прав людини і народу.

20 листопада 1990 р.

Народний депутат України
заступник Голови УРП
Степан Хмара

Від Редакції «ВШ»:

«Звернення до Громадськості України» Степана Хмари і окреме до Паризької Конференції, як і всі інші матеріали в цьому розділі, наша Редакція отримала від УЦІС.

АНАЛІЗА ТА ЮРИДИЧНА ОЦІНКА ПОДІЙ, ЯКІ ВІДБУЛИСЯ В НІЧ З 6 НА 7 ЛИСТОПАДА 1990 НА МАЙДАНІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Інформація про потерпілу від протиправних дій, так звану Дузенс.

1. 6 листопада 1990 року близько 20 години Гриценко Сергій Миколаєвич спілкувався з особою, яку пізніше впізнав на відеоплівці і яка скаржилась на побиття її Григор'євим. Ця особа була разом із чоловіком з вусами, якого теж зафіксовано на відеоплівці, коли він кричав «Побили жінку». Ці двоє вели дискусію з чоловіком, який, на думку Гриценка, дуже схожий на полковника Григор'єва. Гриценко стверджує, що зможе впізнати його при очній ставці.

2. Гешко Г. П., народний депутат Міської Ради, стверджує, що потерпіла після побиття шукала депутата. Коли він запропонував їй свою допомогу і показав посвідчення, потерпіла раптово «пірнула у натовп і зникла». Себто вона відшукувала не просто депутата, а наперед визначену особу. Ймовірно, що такою особою був народний депутат Степан Хмара.

3. Скачко В. В. стверджує, що між побиттям та зверненням потерпілою до народного депутата Степана Хмари минула година, і це у той час, коли у переході були численні кордони міліції, офіцери міліції, певна кількість депутатів і ніщо не заважало їй принести свою скаргу їм. Це також свідчить про заздалегідь запланований намір звернутись саме до Степана Хмари.

4. Потерпіла відмовилася сама писати пояснення, пославшись на пошкоджену руку. Запис з її слів зробив Михайло Ратушний, а вони зробила невиразний підпис.

5. Є відомості, які потребують перевірки, про те, що у потерпілій впізнано колишню засуджену — одну з жінок ВТУ, яку у 1986 році було засуджено до 8 років ув'язнення.

Зазначена інформація приводить до думки, що «потерпіла» була учасницею заздалегідь запланованої провокації.

ПОЛКОВНИК ГРИГОР'ЄВ

1. Був учасником розгону екологічної демонстрації у Києві 26 квітня 1988 року. Ударив у живіт вагітну Олену Гейко-Матусевич.

2. 28.10.90 року під час пікетування Софійського храму хапав

священиків УАПЦ та кидав їх на землю. Обірвав гудзики на пальті Олександра Бедза.

3. (...) Як оперативний працівник карного розшуку без очевидної наявності кримінальної ситуації він не мав права на такі дії, оскільки охорона громадського порядку не входила в його функції. Розкладачка стояла осторонь проходу і нікому не заважала. Його дії свідчать про намір створити конфлікт і привернути до себе увагу присутніх.

АНАЛІЗА ПОДІЙ

1. Григор'єв перекинув розкладачку, брутально облаяв потерпілу, бив її ногами. Назвався першим двірником Хрещатика.

Григор'єв зобов'язаний був представитись і у коректній формі запропонувати громадянці звільнити прохід, якщо він вважав, що розкладачка заважає людям проходити, або доручити цю справу присутнім працівникам міліції, на яких було покладено обов'язок по охороні громадського порядку.

Дії Григор'єва містять ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 166 КК УССР — перевищення службових повноважень, що спричинили тілесні пошкодження.

2. За свідченням В. Скачко, О. Ковальчука, В. Велігорського, народного депутата Печерської райради М. Шейко, доцента КПІ Бублика та інших народний депутат УССР С. Хмара діяв на підставах ст. 25 Закону про статус народного депутата в ССРСР. В межах своїх повноважень, засвідчивши свою особу, він вимагав від невідомого порушника пояснень з приводу допущеного тим правопорушення та документи. Оскільки той усупереч чинному законодавству у брутальній формі відмовився дати пояснення і назвати себе, Хмара звернувся до міліції вжити заходи до затримання порушника і з'ясування обставин подій. Працівники міліції не реагували, а люди оточили невідомого, який, щоб вирватись із кола, вдарив депутата в живіт. Ці дії містять ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 190 КК УССР — насильство по відношенню до посадової особи, виконуючої свій службовий обов'язок. Дії порушника обурили людей. Його затиснули з усіх боків. Він почав звати на допомогу, але рядовим працівникам міліції заборонив це робити офіцер, в якому свідок Коробко Л. М. упізнала начальника Ленінського РВВС Кондратюка. Слід зазначити, що в очах присутніх невідомий виглядав звичайним бешкетником і оскільки він робив спроби втекти, а міліція не втручалась, його затиснули з усіх боків ще щільніше. Дії присутніх слід кваліфікувати як такі, що мали місце у стані крайньої необхідності. Крім того, під час

намагання невідомого вирватись він вимагував парасолькою, з якої випав металевий прут з пружиною. Цей предмет очевидно не належав до службової зброї, а є, як правило, знаряддям криміногенних елементів і ношення його тягне за собою відповідальність за ст. 222 ч. 3 КК УССР. Цей факт викликав у присутніх зрозуміле застереження проти особи невідомого та природне бажання захистити себе від можливих за цього випадку ворожих дій з боку порушника. У тісноті люди відчували, що під пахвою у порушника — пістолет, який було вилучено з однією метою — запобігти його застосуванню з боку порушника. Разом було вилучено і радіо. Оскільки невідомий все ще не назвав себе, а думки, що на такі дії спроможний полковник міліції, ніхто з присутніх не припускав, спонтанне обурення людей досягло межі (. . .)

На цей момент у нашому розпорядженні мають ся свідчення близько двадцяти осіб. Всі вони дали принципову згоду стати свідками по справі.

Зазначена інформація дозволяє нам зробити такі попередні висновки.

1. Події, які відбулися на площі Жовтневої Революції вранці 7-го листопада, носили не випадковий характер, мають чітко визначені риси попередньо запланованої акції з метою підірвати авторитет Народної Ради, а разом з нею — усіх демократичних сил, й одночасно виключити із політичної боротьби народного депутата України Степана Хмару. З уваги на це їх слід розглядати як провокацію.

2. Свідчення очевидців подій дозволяють прийти до висновку, що дії депутата Хмари носили законний характер й були спрямовані на затримання злочинця.

3. Дії учасників подій стосовно Григор'єва слід розцінювати як такі, що мали місце у стані крайньої необхідності та як спровоковані поведінкою правопорушника Григор'єва. Будь-який склад злочину у тих діях відсутній.

4. Дії полковника міліції Григор'єва слід розцінювати як такі, що мають ознаки злочинів, передбачених ст. ст. 166 ч. 2, 190 ч. 2, 222 ч. 3 КК УССР.

В. Ніказаков
Ю. Айвазян

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

СВЯТО ЛИСТОПАДА — ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СВЯТО

Слово, виголошене в Балтиморі на вечорі, присвяченому
Листопадовому зриву

Ми зібралися сьогодні, щоб відзначити славу сторінку в історії змагань України за незалежність — перебрання влади у Галичині ЗУНРеспублікою. Це свято цього року святкує не лише діаспора. За рішенням обраної народом влади це свято святкуватимуть — або вірніше вже відсвяткували — на терені колишньої ЗУНР.

Дехто гадає, що день 1-го листопада це свято лише Галичини, лише західніх земель України. На мою ж думку, це свято всієї України. Бо успіхи або невдачі українців у одній її частині є успіхами й невдачами цілої України. Це найкраще розуміє той, хто спостерігає події в Україні з далекої відстані. Хай де українці знають невдачі або здобудуть успіх, ця невдача чи цей успіх однаково болить або радує всіх українців. Хай де станеться наша перемога — у Львові, Києві, на Закарпатті чи в Криму — це перемога усіх українців; хай де станеться нагінка на українців — це нагінка на всіх нас. Так має міркувати кожен українець, якщо йому болить доля його батьківщини.

В історії українського відродження останнього століття кожен терен України вносив свою лепту. Лепта Галичини у розвитку української культури й самостійницьких змагань, завдяки умовам, що склалися у колишній Австро-Угорщині, куди належала Галичина, неоціненна. Бо коли в другій половині XIX століття цар Олександр заборонив розвиток української культури в царській Україні, Галичина не зазнала такої заборони, і там відбувався посилений розвиток нашої культури. Цей розвиток не був розвитком виключно галицької культури. Письменники Східної України друкували свої твори у галицьких виданнях, п'єси наддніпрянців ішли на сценах галицьких театрів, а велетень українського духу — І. Франко — закликав галичан орієнтуватися на мову Наддніпрянської України. Таким чином, культурний процес у Галичині не був вузькогалицьким, а загальноукраїнським процесом.

Я зачепив тему культури, зокрема тему мови, не випадково. Річ у тім, що вороги, намагаючись розбратати український нарід, свої атаки проти нашого відродження спрямовували й спрямовують проти української мови. Вони намагаються скомпромітувати

українську мову, дискваліфікувати її і zarazом виставити ідею українського відродження як вигадку німців, австріяків тощо.

Остання така спроба вийшла, як це не дивно, від письменника, який свого часу закликав росіян «жити не брехнею». Цей письменник — О. Солженіцин — у своїй брошурі «Який лад завести нам у Росії?» припустився цілого ряду нападів на галичан і на їхню мову, хоч, на мою думку, він мав на увазі українську мову взагалі.

Затим, що не всі мали змогу читати, що саме писав Солженіцин, я зачитую тут те місце з брошури, яке стосується до галичан.

Ось що пише Солженіцин:

«В Австрії ще 1848 року галичани називали свою національну раду *Головна Русска Рада*. (Так він і пише *Русска*, а не *Руська* — С. К.) Але згодом у відторгнутій Галичині, з австрійською підштрикачкою, було викохано покручену українську ненародню мову, нашіповану німецькими та польськими словами, спокусу відучити карпаторосів від російської говірки, і спокусу повного всеукраїнського сепаратизму, який у провідників сучасної еміграції виявляється то дешевим неуктвом, що Володимир Святий був *українець*, то очманілим запалом: нехай живе комунізм, аби згубились москалі!»

Це пише людина, яка називає українців братами. Справді, тут дуже до речі згадати вислів: Борони мене, Боже, від друзів, а від ворогів я сам оборонюсь.

Але я зачитував Солженіцина не для того, щоб тут з ним дискутувати, а для того, щоб показати, куди спрямовують свої атаки україножери, де вони вбачають найбільшу небезпеку для імперії. Вони розуміють ту особливу роль, яка судилася Галичині в українському ренесансі, і намагаються посіяти чвари між східними та західними українцями.

Зачитаю ще один опус. Це з листівки, яку поширюють в Україні односторонні Солженіцина.

«Останнім часом з'явилися бандерівські мудрагелі із львівсько-галицького РУХУ, які хочуть свідомо роз'єднати всю Україну. ... Цих три мільйони галичан хочуть петлюоризувати Україну, примусити вихвалити Мазепу, Бандеру, Петлюру та іже з ними, топтати традиційні для нас русско-слов'янські традиції, нав'язуючи чужі нам корені уніятсько-католицької культури, хочуть зруйнувати нашу вікову дружбу, петлюоризувати наших дітей».

Ці цитати краще від інших аргументів доводять, що нам потрібне свято, на якому всі українці з усіх Україн мають висловити свою єдність, засудити всі намагання розбратати український нарід, хай які високі авторитети цього прагнуть.

І саме таким святом я розумію свято 1-го листопада. Хай сьогодні це буде моя інтерпретація, але завтра вона може стати загальноукраїнською.

Отже сьогодні я — негаличанин — говоритиму про галичан, про той шлях, який вони пройшли, заки дійшли до 1-го листопада 1918 р.

Як ви оце почули, Солженіцин гадає, що Галичину було (не знати коли) відторгнуто. . . знову таки не знати від кого, але треба розуміти від Москви. Цей шовіністичний забобон не витримує жодної критики. Якраз навпаки, коли північні руські князівства визнали зверхність над собою татар, коли Київська Русь, що не скорилася татарам, зазнала тотального розгрому, Галицько-Волинське князівство спромоглося зберегти свою незалежність.

Це могло статися лише завдяки єдності усіх дрібніших підвладних князеві земель, на які було поділено Галицько-Волинське князівство.

Але міцне за життя князя Данила князівство після його смерти розосередилося і вже не змогло протистояти міцнішим сусідам. Цей занепад стався через брак єдності. Незабаром на історичну арену виходить наддніпрянська козацька держава. Але й на Заході не припинялося українське громадське життя. При церквах Галичини творилися братства вірян — свого роду організації українців, спрямовані проти асиміляції. Зв'язки ж між Заходом і Сходом не перериваються. З Львівського братства походить козацький гетьман Петро Сагайдачний, Київський митрополит Йов Борецький і ціла низка письменників і культурних діячів.

Нарешті через брак єдності занепадає і козацька держава. Брак єдності, як прокляття висить над нашим минулим.

Початок українського відродження поклато ХІХ століття. Цей процес почався майже одночасно над Дніпром і над Дністром. Я вже казав про співпрацю двох Україн у цьому процесі. Наведу ще кілька прикладів: ідею Просвіт, які поширилися в Галичині, подав письменник-східняк О. Кониський. У організації НТШ у Львові велику фінансову допомогу подали наддніпрянці. У заснуванні журналу «Правда» брали участь члени Київської громади. Переважна більшість галицьких видань та установ прийняла православ, вироблений негаличанином П. Кулішем, який ми вживаємо й сьогодні. Отож, зв'язок між Сходом і Заходом у ХІХ і ХХ століттях ще більше поширився й зміцнів.

Зауважу, що культурний процес в Галичині був глибоко демо-

кратичний. Австрійський уряд не мав у Галичині урядової партії, яка б лізла в усі форми українського життя, як це має місце в УССР. Українці-галичани мали змогу цілком демократично приєднуватися до різних культурних течій. Були в Галичині і москвофіли, яким ніхто не перешкоджав розвивати свою діяльність. Але народ сприйняв не москвофільську, основану на російщині культуру, а загальноукраїнську, спільно вироблену наддніпрянцями й галичанами. Уряд же не помагав і не перешкоджав жодному культурному напрямкові. Це за Польщі польський уряд попирав саме москвофілів, які проте не знайшли підтримки в масах. Галичина була для України свого роду всеукраїнською лабораторією, де за участю діячів і Сходу і Заходу вироблювано сучасну українську літературну мову.

Нарешті сталася революція. І в ній обидві України вклали свою лепту у відродження української держави.

Після невдачі Визвольних Змагань Галичині знову судилося бути прапорonoсцем українського відродження. Саме тут виникла, як втілення прагнень українського народу, ОУН, саме тут 30 червня 1941 року відновлено Українську Самостійну Державу.

І нарешті сьогодні, в умовах занепаду московської імперії, Галичина високо несе прапор українського самостійництва.

Це добре бачать наші вороги. Тому їхні атаки проти українського відродження спрямовано сьогодні проти галичан. Для ворога нема католиків, православних, бандерівців, мельниківців, а є одна мішень — галичани. Саме це треба підкреслити сьогодні. Якщо ворог не бачить серед галичан цих поділів, чому ми — і галичани, і негаличани мусимо ділитися? Чи це сприяє майбутньому України? Чи це додає нам сил у змаганнях за незалежність і свободу?

Як я вже сказав, я розглядаю сьогоднішнє свято, як свято Галичини, свято, коли всі українці — наддніпрянці, закарпатці, буковинці, лемки, кубанці, волиняки, поліщуки, українці Сибіру, Уралу й вільного світу мають засвідчити свою солідарність з галичанами. Це конче потрібно сьогодні, бо підступний ворог концентрує свої атаки проти найміцнішої сьогодні цитаделі українського самостійництва. Хай же ворог бачить, що нас годі розділити, роздрібнити і поодиночі проковтнути. Хай знає, що ми всі — і галичани, і наддніпрянці, і закарпатці, і лемки, і кубанці — передусім українці. Коли ж ворогові хочеться звати українських самостійників галичанами, в такому разі ми всі галичани. Ім'я галичанин невід'ємне від імени українець, а ім'я українець невід'ємне від імени галичанин, наддніпрянець, закарпатець, буковинець, кубанець.

Мені можуть закинути: «От ви розпинаєтесь за галичан, а самі

галичани не в один гуж тягнуть: ті — такі, а ті — такі. Невже ж це приклад?» Той, хто так скаже, теж матиме рацію. Але не на сто відсотків. На Україні цього нема. Візьміть недавні події в Києві. Галичани-католики разом з православними наддніпрянцями боронили на Софійському майдані у Києві честь і права УАПЦ. Саме такими галичанами хочеться бачити усіх українців — і галичан, і негаличан. Це тут на еміграції склалася ситуація розбрату. Вона почалася ще до війни. Я не сумніваюсь, що до цієї чвари доклали руки московські розвідчі служби, які не спускали очей з українського визвольного руху від початку свого існування. Я не маю на це конкретних доказів, але зробив на віку ряд спостережень, які мене в цьому переконують.

1945 р. після суду мене помістили в тюрмі у так звану етапну камеру, звідки в'язнів мають висилати на етап. Тут чекали на етап і комуністи, яких большевики лишили в Одесі для підпільної праці, і які впали в руки румунів, за що їх і засуджено. Один такий комуніст Решетников розповів мені цікаву історію. Комуністичне підпілля мало радіо-зв'язок з Москвою. «І от, — каже Решетников, — 1942 р. прийшла радіограма з Москви: «Вступайте до ОУН!». Себто Москва радила комуністам пролазити до ОУН з диверсійною метою. І це було 1942 р., коли Гітлер стояв під Москвою! Таку тактику розвідки Москва не вигадала саме тоді. Ця тактика мала свою історію. Москва засилала агентуру до лав ОУН і перед тим, і ці люди робили своє чорне діло. Москва й тепер лізе із шкіри, аби розбратати українців.

Атакуючи сьогодні галичан, окупант не розрізняє таких чи таких. Якщо ти галичанин, то ти його ворог. Ця обставина мала б, на мою думку, напоумити прихильників того чи того угруповання. Усі чвари минулого сьогодні ні до чого, сьогодні йдеться про єдиний фронт усіх свідомих українців у боротьбі за відродження української держави. Тому я дозволю собі скінчити своє слово закликом:

Згадуючи сьогодні героїв 1-го листопада, згуртуймо наші сили і наші можливості для досягнення заповітної мети українського народу!

Будьмо мудрі й розсудливі!

Будьмо жертівні й безкорисливі!

Женім чвари й незгоди з наших середовищ!

Будьмо українцями!

Будьмо галичанами!

Слава Україні!

Мовна консультація

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

СЛОВО, ЧОМУ ТИ НЕ ГОСТРЕ, ЯК МЕЧ?

IV

Пробувши кілька днів під вартою,
Василь *надумав* вийти з партії. . .
Десь, дехто з нас ще більше втішився б,
Якби бідаха *прийняв рішення*.

Максим, неначе на забаву,
Удерсь із сином на *розправу*. . .
У творі ж майстра-оповідача
Він вдерсь на *судове засідання*.

«Як? Третій день не п'є худоба?
Знать, звідси і пішла хвороба! . .»
Який мій стиль зробивсь убогий!
Таж є у *результаті цього!*

Вдова і каже до Микити:
«А що ти будеш *їсти-пити?* . .»
Нема, бач, того, щоб сказати:
А *чим* ти будеш *харчуватись?*

Суддя Кирило Огірок
На *камінь* слабував *нирок*. . .
Де й узялась в такого сноба
Нирковокамінна хвороба?

На цьому слові Кася в сльози —
Це був її найбільший *козир*. . .
Або — спасибі за увагу —
Її найбільша *перевага*.

«Затим що час вже був неранній,
Ніхто не рвався на змагання. . .»
Минула, мить, секунда тільки,
Й *затим* що правлю на оскільки.

Прошак, схопивши пиріжок,
Йшов, озиравшись *щокрок*. . .
А чи не краще заволоці
На *кожнім* озиратись *кроці*?

Вистава про сиріт зневажених
Залишила *могутнє* враження;
Лише для словопозичаючих
Воно здалося *потрясаючим*.

«Забрівши під обід до Гриця,
Ласун *мостився* поживиться. . .»
Словник же каже — диво з див —
Він не мостивсь, а *норовив*!

В усьому виявлявши *глузд*,
Мій шеф був трохи боягуз. . .
Скажіть! Я ніби й не надудлився,
А *глуздом* заступив розсудливість!

Поезії

Юрій БУРЯКІВЕЦЬ

ЗНЕМОГА

(З невидрукованих поезій)

Прокинулись лілеї і россою
Торкнулись трав, що з вітром зашуміли,
Весна пісні співала під вербою,
Була в рум'янцях і жагуча й мила.

Їй вторив птах тим видом бентежний,
А сонце струни хвиль з висот торкало,
Де в золотій пливли хмарки одежі,
З космічного відчаливши причалу.

В ту пору — діва вийшла зустрічати
Світанок, що чепурилась в орхідеях.
Їй хтілось голову вінком вквітчати,
На серці смутку не було у неї.

А море, мов розбурхане від щастя,
Котило хвилі, груди піднімало
У час, як після раннього причастя
Голубка на горісі воркувала.

Згадала дівчина про дні урочі,
Чи бути її серденьку в полоні?
Замрія гляне їй у млосні очі,
Жага кохання у душі потоне.

Серця закоханих, немов краплини
Води у неспокійному просторі;
Їм вибрати доріженьку єдину,
І нею йти у радості і в горі.

Отак на берег вийдуть, де залиті
Діброви сонцем, стануть над водою,
Їм сонцем радість задзвенить із віток,
Серця у них наповняться красою.

До лісу підуть, де завжди лямпади
Горять біля каплиці в дивній тиші,
Збагнути таємницю їм відради,
Хай їхні мрії спокій заколише!

Блищать там квіти у росі тендітній,
Яку дрозди смакують на світанні,
В бажаннях бути їм, як стиглим квітнем,
Серцям, по вінця сповнених коханням.

І прилетять до їхньої постелі
Три голуби: любови, долі й згоди.
І стане ростом радість аж до стелі,
Що не цуралася їх в світі зроду.

І янголи їх будуть крізь негоду
В родинному спокої зберігати,
І випаде їм щастя насолода,
Блаженство для них творячи і свято.

Та все ж когось оте життя відлине,
Мов шхуна, що пропала в океані.
Хтось ще лілею на водицю кине,
Мов непотрібну втіху на прощання.

Збагне серденько, що краса для втіхи
Зродилася, на жаль, чомусь пропала,
Неначе рідна обвалилась стріха,
І під собою спокій поховала.

1952 рік

Дмитро ГРИНЬКІВ

ЕКСПОНАТИ ЗИМИ

1. На цвинтарі Зими

Зима повела на страту
Хор лісових дзвіночків
Розіп'яла
На білому хресті
Медове літо
Запечатала кучугурами
Тепло землі
Ще подекуди зиму
Викликали на дуель
Кидаючи під ноги
Зелену рукавичку
То були плющі
Мохи смереки
Мовчазні сосни
І гостроверхі ялиці
Хор сніжинок
Голосив білий реквієм
На цвинтарі Зими
Було тихо і біло
Туди не було черги
Я запалив свічку
Зі старого царка
Та й пішов з нею
Білим трактом
Розкроюючи білу
Темінь Зими

2. Мороз

Диво-дивовиця
Ніхто ніколи
Його не видів
А холод чув
Не раз заморожував

Розвів під шатром зими
Холодну майстерню
Модний штукар
Потоки підкував
Крижаними підковами
Білим мальовидлом
Ляпнув по шибках
Потоками коваль
Шибками художник
А в лісі розбишака
Лущить деревину
Шкіриться на дідових вусах
Зашпарює
Малечі під нігті
Чіпляється по дорозі
До молодих дівчат
І поцілунки черлені
Виморозив все
А сміх не дається
В'яже людей
Морозяччям
Зимі догоджає
Горбатий Пане
Не приньдся так
Я регочу з тебе

3. Віхола

Підтикана вітрами
Напудрена морозом
Котиться селом
Бундючна Пані Віхола
Фужделить над хатами
Віхтем сніговим
Здирає білу ковдру
З озимини
Лихі жарти в неї
З вітрами п'яними
Обнімається

Гумкотить опівночі
Холодну думу
Завірюшні танці
Крутить
Віхтить верхами
Гірськими
Го-го-гей
Віхола йде
Мотає на мотки
Зимову шерсть
Завіхолила б все
Та вітер спати
Квапиться

4. *Завірюха*

Завірилась люто
Завіра зимова
Пані Завірюха
Куделить
Всеньку ніч
На вечорницях у Зими
Опівночі димарями
Виводить басом
Фальцетом під ранок
Гуцкає по дворі
Місить біле тісто снігу
Причілками гупотить
Студеної грає
На зимовім бубні
Захрипли оркестрові труби
В Пані Завірюхи
А вона присюдить
Стожить замети
Во славу зими
Зимовим фараоном
Піраміди ліпить
Завірюха Пані йде
Закутайтесь хутко

Мовчить
Бо слово завіє
Всіх перезавіває

5. Лід

Чудо-твердь
Зимо-чарівнице
Скуй-но
Людську водичку душ
У твердий льодок
Пан Лід виступає
В кришталевому кожусі
Уланським льодосписом
Вимахує
Тисне на керничку
Єдиний свідок
Льодовикового нашествия
Творець
Цілої галерії
Історичних відбитків
В льодовій коморі
Мамонтові бивні
Зуби динозаврів
Можновладець який
Гай-гай
Я з тобою битися буду
За невмирущу водичку
Людських душ

Друга частина із «ФРЕСКИ РОКУ», збірки верлібрових поезій, написаних за 1978-80 рр.

Євген КРИМЕНКО

КИЇВ

Безсмертний велетень, надхнення вічне — Київ. . .
У митрах бань церковних — патріярх, святець;
В коронах осяйних князем потужним Ти є,
В твердих шоломах з криці — воїн і борець.

Ти хресний шлях пройшов: знущались, плондрували
Тебе зі Сходу орди, наймити Москви,
Із Заходу орди, наймити Москви,
Із Заходу жадні теж руки простягали,
Та Ти їм гробом став, сам залишивсь живим.

Вкінці Тебе гірким полином затруїли,
А Ти агоній смертні болі переміг,
В підпалах хоч Твої літописи згоріли,
А Ти відкрив нову сторінку світлих книг.

Події вже грядуть великі і нестримні. . .
Їх пише золотом історії перо;
І знов могутнім ревом, як колись в «Причинній»,
У пісні перемоги заgrimить Дніпро.

Вже лютть погроз і кар Тебе не налякає,
Богданова у Тобі міць, Шевченків гнів!
І братніми обіймами Тебе вітає
Твій вірний приятель, далекий княжий Львів.

Безсмертний велетень, надхнення вічне — Київ. . .
У митрах бань церковних — патріярх, святець;
В коронах осяйних князем потужним Ти є,
В твердих шоломах з криці — воїн і борець.

Жовтень, 1990

НОВЕ РІЗДВО

Різдво. . . а вже гудуть воскресно дзвони!
Шумлять весняні пориви вітрів,
Могутня велич рідних прапорів
Окрилює досвітні ешелони.

Вертеп, зоря й порожній гріб-могила. . .
Дитя маленьке і Предвічний Бог!
Розчавлений лежить страшний молох,
А царство зла — лиш тінь бліда, безсила.

Було колись Різдво вчисто-біле:
Мов казка заморожена в снігах,
З колядкою на зоряних полях. . .
А по хатах свічки й серця горіли.

Було Різдво теж монотонно-сіре:
Як наша дійсність сліз, терпінь, тортур,
Свят-Вечір. . . ніч. . . кругом в'язничний мур,
Шукали Світла ми крізь тьму зневіри.

Прийшло Різдво в промінні великоднім,
Як творче Слово, Візія і Чин,
З привітом Волі й небом голубим;
Нове Різдво як вічний День Господній!

Січень, 1990

ЗИМОВІ МРІЇ

Зима вже одягає прозаїчний світ
У містику снігів і в льоду архитвори,
А вітер за вікном легенди нам говорить. . .
Загублених доріг дзвенить далекий хід.

Вже сивий дідуган, північний чародій,
З засніжених смерек готичні ставить вежі,
А сріблом угорі хтось зоряно мережить
Таємні візії в фантазії нічній.

І давні спомини снігами часу бродять:
Свят-Вечорі, Різдво, дарунки, Миколай. . .
З дитинства, юних літ до нас у гості ходять;

А біла самота у сніжний кличе гай,
Де завжди вічні мрійники себе знаходять
І в мріях ніжно входять в сніжнобілий рай.

Грудень, 1988

* * *

Автор цих віршів, Євген Іванків (поетичний псевдонім — «Крименко»), народився 4 грудня 1921 р. в Стрию, Зах. Україна. Після закінчення гімназії почав богословські студії у Львові і закінчив їх у Зальцбурзі, Австрія. У 1948 р. одержав магістерський ступінь з богослов'я з Українського Католицького Університету в Римі за працю «Вічний Великдень», яка була друкована в «Богословії» та появилася також окремою книжкою.

Свою поетичну творчість почав автор ще в університетських роках і, з довшими чи коротшими перервами, продовжує по сьогоднішній день. Написав також багато статей на богословські, обрядові й церковно-ідеологічні теми, які поміщував у «Церковному Віснику», видаваному парафією свв. Володимира і Ольги в Чикаго, у «Світлі», «Новій Зорі», «Патріярхаті», в «Українському Православному Слові», «Богословії», «Дзвонах» і в інших журналах. Виголосив теж ряд доповідей на вищезгадані теми.

Релігійний світогляд Є. Іванкова-Крименка, чітко виявлений в його статтях і віршах, тісно пов'язаний з літургічним життям рідної Української Церкви та з її тисячолітніми східними традиціями.

*Перекладна література***ЖИТТЯ І ПАЛОМНИЦТВО ДАНИЛА —
ІГУМЕНА РУСЬКОЇ ЗЕМЛІ**

Переклав: о. Євген Небесняк, Рим, 1989
(Продовження, 3)

ПРО ЦЕРКВУ СВЯТАЯ СВЯТИХ

Від церкви Воскресення Христового до церкви Святая Святих становить стільки, скільки можна отак стрілити однією стрілою два рази. Це будова круглої форми, гарно й по-артистичному оздоблена внутрі мозаїками, й годі описати словами її красу; ззовні вона красується чудовими й невимовно гарними стінописами; стіни обкладені дорогими мармуровими плитами, а підлога вимощена також гарно коштовними мармуровими плитками. Дванадцять монолітніх колон та вісім з каменя стоять під самою стелею, є ще й четверо обкладених позолоченою міддю дверей.

Баня внутрі оздоблена пишною та невимовно гарною мозаїкою, а ззовні покрита вона позолоченою міддю. Під тією самою банею знаходиться висічена в скелі печера, в якій був убитий пророк Захарій; колись тут і був його гробівець і ще можна було бачити сліди його крові, але нині нема їх тут. В тій же печері, вгорі, під склепінням, є камінь, об який Яків, сперши голову, бачив уві сні драбину, що сягала до небес і по якій возходили та низходили Ангели Божі; тут він і боровся проти ангела, і прокинувшись, сказав: «Це місце — це дім Божий і ворота до небес!» (Бут. 28, 17). На тім камені пророк Давид бачив ангела, що нагим оружжям рубав ізраїльтян; та, ввійшовши до печери, з плачем молився до Бога такими словами: «Господи, не овечки провинилися, лише я» (2 Сам. 24, 17).

Тая церква має 30 сажнів вздовж і впоперек, з чотирьома входами. Старинна церква Святая Святих була знищена, і нічого не можна взнати з первісної будови Соломона, хібащо основи святині, яку Давид почав будувати; зі старинної будови залишилися лише печера з каменем вгорі під склепінням, а нинішню церкву вибудував Амор, старшина Сарацинів.

ПРО ДІМ СОЛОМОНА

Тут колись стояв дім Соломона і була це сильна, дуже велика та дуже гарна будівля. Весь дім був виложений в цілості мармурови-

ми плитами та тримався на луках, і в ньому було багато збірників на воду. Кімнати були гарно вибудовані та оздоблені особливо чудовою мозаїкою з розміщеними в ряд гарно виробленими з дорогоцінного мармуру колонами; на них тримаються кімнати, покриті зверху міддю, тут і стоїть портал до тієї палати, прегарно та артистично обкладені оловом, оздоблені мозаїкою, викуті з позолоченої міді; вони називаються Красними Воротами, і тут Петро та Йоан оздоровили одного кульгавого, та й це місце тут ще й посьогодні існує. Крім тамтих, існують ще інші три брами, а п'ята зветься Апостольською. Пророк Давид велів поставити ці брами: це сильна й виконана з прегарною майстерністю структура, кована позолоченою міддю; вони внутрі оздоблені по-артистичному виписаними в міді образами, а ззовні — солідно обкладені залізом. Ті ворота, разом з Давидовою Баштою, — це все, що осталося із старинних будівель, а все інше — нове, тому що місто Єрусалим було не один раз знищене. Тими брамами Христос увійшов з Витанії з Лазарем, після того, як воскресив Він був його. Витанія лежить на схід, напроти Оливної Гори. Від них до церкви Святаї Святих треба числити 108 сажнів.

ПРО СЕЛО ВИТАНІЮ

Витанія — це містечко, що знаходиться за горою, на відстані двох верст від Єрусалиму, на півдні від нього. Входячи міськими ворітьми, видно направо печеру, в якій міститься гробівець св. Лазаря: ось тут була і келія, де він хворів та помер. Посередині містечка стоїть велика та висока церква, яка вся була гарно розмальована. Від неї до Лазаревого гробівця, що є на заході від церкви, — а сама церква звернена на схід, — є 12 сажнів. Перед містом, до заходу, пливе глибоко в землі (яром) джерело з дуже доброю водою, до якого треба зійти сходами. А звідти, в напрямі Єрусалиму, на відстані однієї версти від Витанії, стоїть на тім місці, де Марта зустрінула Ісуса, вежа; тут також сів Ісус на осла після того, як воскресив Лазаря.

ПРО СЕЛО ГЕТСИМАНІЮ

Гетсиманія — це село, в якому знаходиться гріб св. Богородиці; розташоване воно при потоці Кедрон у Долині Сліз, недалеко Єрусалиму, між літнім та зимовим сходом.

ПРО МІСЬКІ БРАМИ

Є 8 сажнів від міських воріт до того місця, де жидовин Охотій хотів звалити з одра тіло Святої Богородиці, коли апостоли несли її, щоб поховати в Гетсиманії; ангел втяв йому обі руки та поклав

їх на ложе. На тому місці колись стояв жіночий монастир, що тепер лежить у руїнах, збудований поганями.

ПРО МІСЦЕ, ДЕ НАХОДИТЬСЯ ГРІБ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

І звідти до гробу Пресвятої Богородиці віддаль становить 100 сажнів. За гріб Святий Богородиці служила мала, висічена в скелі в одній долині печера, з таким низьким входом, що чоловікові можна було ввійти лише хильцем. Внутрі печери, напроти входу, видніла, начебто висічена в стіні тієї ж печери, лавочка, на якій покладено було чесне тіло Пресвятої Владичиці нашої Богородиці, що звідти, нетлінне, взяте було на небо. Печера круглої форми, внутрі ввиш як чоловік, а вшир — 4 лікті; нутро — як мала каплиця, пишно вимощена мармуровими плитами. Вверху, над гробівцем Святої Богородиці стоїть збудована дуже велика церква з дахом з підмостків; нині ж на цьому місці лежить руїна, діло поган. Гробниця Святої Богородиці міститься в долішній частині, під вівтарем тієї церкви.

ПРО ПЕЧЕРУ, ДЕ ВИДАНИЙ БУВ ХРИСТОС

Печера, де жидовин Юда видав Христа за 30 срібняків, знаходиться на відстані 10 сажнів до гробниці Святої Богородиці. Міститься вона за берегами Кедрону у підніжжя Оливної Гори. Тут недалеко, на захід — отак кинути чоловікові каменем — є місце, де молився Христос до свого Отця у ту ніч, в яку видано було його Юдеям на Розп'яття, кажучи: «Отче, якщо можна, щоб ця чаша минула мене» (Мат. XXVI, 39).

На цьому місці побудована мала церковця. А звідти, далше, — отак скільки пролетить одна стріла, — знаходиться гріб юдейського короля Йоасафа, тому ота долина називається Долина Йоасафа. Близько, в тій самій долині, знаходиться гробівець св. Якова, брата Господнього.

Оливна Гора положена до літнього сходу від Єрусалиму. Коли підійматися по ній зі сторони Гетсиманії, вона дуже висока, — отак далше від віддалі, що можна досягнути вистріливши тричі стрілу, — але з Гетсиманії до печери «Отче Наш» віддаль становить стільки, скільки досягне одна стріла.

ПРО ПЕЧЕРУ, ДЕ ХРИСТОС ПОЧАВ НАВЧАТИ СВОЇХ УЧНІВ

Тут споруджено велику церкву і під вівтарем знаходиться печера, в якій Христос навчив своїх учнів співати «Отче Наш». А звідти до вершка Оливної Гори, де Він вознісся, треба рахувати 90 сажнів.

ПРО ОЛИВНУ ГОРУ

Вознесіння Господнє відбулося з вершка Оливної Гори, прямо до сходу, що виглядає на горбочок, на якому лежить круглий камінь, вище колін; з того ж каменя вознісся Христос, Бог наш, на небо; це місце, творячи нібито круглу обкладену мармуровими плитами огорожу, обведене дугоподібними кімнатами. Посередині тої огорожі стоїть каплиця круглої форми без криші та під відкритим небом, в якій, під тим відкритим дахом, лежить камінь, на якому стояли пречисті стопи Нашого Владики й Господа. А під тим каменем поставлено з мармурових плит престіл, на якому нині відправляють Літургію. Цей камінь, під святим престолом, обкладений мармуровими плитами, і з нього видно лише верхню його частину, яку всі християни цілують. Каплиця має двоє дверей; можна вийти сходами, — їх є 22, — до місця, де Христос вознісся.

Оливна Гора височіє над містом Єрусалимом, і можна бачити з неї все, що в місті, церкву Святаї Святих, ген аж до Мертвого Моря і до самої ріки Йордану, та й даліше за нею. Оливна Гора є найвищою з усіх поблизьких біля Єрусалиму гір.

ПРО МІСТО ЄРУСАЛИМ

Єрусалим — велике, укріплене з усіх чотирьох сторін масивними мурами місто, що й збудоване у виді хреста; навколо — яруги та гори. Місцевість тут безводна; коло Єрусалиму нема ні рік, ні криниць, ні джерел, лише одинока купіль Силоама стоїть; люди та скот у місті користуються лише дощевою водою. Доброякісне жито росте на тому каменистому ґрунті навколо міста та ще й без дощу; лише за велінням Божим росте тут густо-рясно пшениця та ячмінь. З однієї тільки посіяної жмені можна потім позбирати аж 100, але також із ста посіяних можна позбирати лише одну; хіба ж це тому, що Бог не благословляє тієї святої землі.

В околицях Єрусалиму ростуть багато виноградників та багатоплідних овочевих дерев: фіґи, смоковниця, оливки та яблуні й безліч інших різноманітних дерев. На Оливній Горі, близько на південь від Місця Вознесіння, знаходиться глибока печера, в якій міститься гробниця св. Пелагії блудниці; тут близько проживає стовпник, святий чоловік.

ПРО ШЛЯХ ДО ЙОРДАНУ

Шлях від Єрусалиму до Йордану проходить через Оливну Гору, з літнього сходу, і він дуже трудний, небезпечний та безводний. Гори тут являються високими скелями, де діється багато грабунків і де серед тих гір та страшних проваль (розбійники) вбивають

(паломників). Віддаль від Єрусалиму до Йордану становить 26 великих верст, до Кузиви, де св. Йоаким постив із-за своєї неплідності, — 15; це місце знаходиться глибоко при потоці коло шляху, зліва йдучи туди. А з Кузиви до Єрихону є 5 верст, а з Єрихону до Йордану — 6 великих верст, а весь той шлях по піщаній рівнині є дуже трудний; багато бо людей душаться від спеки, щезають та вмирають від спраги. Коло того шляху лежить Мертве Море, з якого виділяється жаркий та вонючий воздух, що жарить та палить всю ту землю. По шляху, недалеко, ще не доходить до Йордану, знаходиться серед гір монастир св. Йоана Предтечі.

ПРО ГОРУ ГЕРМОН

Яких 20 сажнів недалеко того монастиря, йдучи туди, зліва коло шляху, стоїть ні низька, ані висока піщана гора Гермон. А звідси до старинного монастиря Йоана віддаль така, — от як далеко сягнути б двома вправно вистріленими стрілами, — і тут колись стояла велика церква в честь св. Йоана Хрестителя.

ПРО МІСЦЕ, ДЕ МОРЕ, ПОБОЯВШИСЬ, УТІКЛО, І ДЕ ЙОРДАН ПОВЕРНУВСЯ НАЗАД

За вівтарем у тій церкві, ближче до сходу, на підвищеному місці збудована своєрідна маленька каплиця з вівтарем, і це на тім же місці, що Йоан Предтеча охрестив Господа нашого Ісуса Христа, коли Йордан приплив до того ж місця та побачив свого Творця, що прийшов хреститися, зжахнувся та, вийшовши із свого ложа, повернувся назад. Мертве Море колись доходило аж коло того місця, де паломники купаються, а сьогодні воно відійшло з чотирьох верст від місця, де Христос хрестився. Це від того часу, коли море, уздрівши наше божество, що стояв у Йорданських водах, зжахнулось та й утікло, так само й ріка Йордан знову повернулася назад, як говорив пророк: «Що з тобою, море, що ти кинулось утікати, і з тобою, Йордане, що ти назад повернувся?» (Пс. 114, 5).

ПРО МІСЦЕ, ДЕ ХРИСТОС ХРЕСТИВСЯ

На Йордані є місце, де прибулі християни купаються і кудю можна перейти вброд до Арабії; це тут колись води Йордану розступилися для синів Ізраїля, щоб вони могли перейти по суші на другий бік; тут також і Єлисей вдарив Іліїною мантиєю по воді та по сухому (дні) перейшов ріку. Вкінці, тут також і Марія Єгиптянка по тих водах перейшла до свого батька Зосима, запричастилася та вдруге вернулася по тих водах у пустиню.

ПРО ЙОРДАН

Йордан ріка тече швидко, а береги має з того боку вельми круті, з цього боку — плоскі. А вода його мутна й солодка дуже і не можуть напиться досита ті, що п'ють святу воду; а ця вода здорова для тих, що п'ють її; не болить нічого від неї, ані пакости не чинить для живота.

В усім Йордан подібний на ріку Снов, так само широкий і глибокий, і вельми круто та швидко тече, а завглибшки чотири сажні посередині самої купелі (там, де люди купаються), як я сам переконався і змірив, бо перебрів на другий бік Йордану і багато походив по тому березі. Завширшки Йордан є як ріка Снов при гирлі. А є по цім боці купелі неначе малий лісок, багато превисоких дерев при березі, схожих на верби, але це не верби.

Вище купелі неначе лози, — багато її на березі Йордану, але це не наша лоза, а інакша, якась подібна до силежи. І є тут тростини багато, оболоння має як і ріка Снов. І багато звірят живе, і свиней диких безліч, і багато пардів і левів.

По той бік Йордану, далеко від побережжя, стоять камінні гори, у стіп яких стоять інші гори білявої краски; ті близько до ріки. За Йорданом простягається земля Завулона та Нефталима.

ПРО ПЕЧЕРУ ІОАНА ХРЕСТИТЕЛЯ

Тут знаходиться й інша печера, в якій жив пророк Ілля зі своїм учнем Єлисеєм. І з ласки Бога бачив я це все своїми грішними й недостойними очима. Та зволив мені Бог тричі бути над Йорданом і в сам празник Богоявлення, і ми бачили, як Благодать Божа сходила на води Йорданські, та й багато людей тоді прийшло на ріку. Цілу ніч буває тут при запалених свічках чудовий спів, а опівночі звершується благословення вод, що можуть добре бачити чесні люди, а решта маси людей не може нічого бачити, тільки буває велика радість та веселість в серці кожного християнина; коли заспівають «Коли в Йордані хрестився Ти, Господи. . .», всі люди кидаються у воду і точно опівночі хрестяться в ріці, як Христос опівночі хрестився від Іоана. На другому боці Йордану стоїть дуже висока гора, на якій помер Мойсей, поглянувши на Обітовану Землю. А від монастиря св. Іоана до монастиря св. Герасима є одна верста, а звідти до монастиря св. Богородиці Каламонії — також одна верста.

На тім же місці св. Богородиця провела ніч з Ісусом Христом, Йосифом та Яковом, коли втікали до Єгипту. Вона назвала це місце Каламонія, що означає «Добре житло». Святий Дух ще посьогодні сходить на ікону Святої Богородиці. Манастир, який весь обведений муром, і в якому живе 20 ченців, лежить при гирлі Йордану, де він впадає в Мертве Море. А звідти за дві версти знаходиться монастир св. Іоана Золотоустого, що також обведений муром та відомий із-за свого великого багатства.

ПРО МІСТО ЄРИХОН

А звідти до Єрихону є одна верста. Єрихон раніше був великим і дуже укріпленим містом, яке Ісус Навин зайняв та цілком зруйнував; нині тут стоїть сарацинське село. Тут і знаходиться Дім Закхея, і пені того дерева, на яке він виліз, щоб побачити Христа, ще й посьогодні стоїть. Тут ще була хата Сумнітки, де Єлисей воскресив її сина.

Земля довкола Єрихону родюча й багата, терен рівний та гарний, а в його околицях стоять багато високих пальм та різного роду овочеві дерева; та й численні джерела течуть, розміщені по тій всій землі; це джерела Єлисея, воду яких пророк вчинив солідкою.

Одна верста далі, близько до Єрихону, в сторону літнього сходу, знаходиться місце, де святий архистратиг Михаїл з'явився Ісусові Навинові перед всім ізраїлевим військом; Ісус Навин, підвівши очі, побачив перед собою старшого озброєного чоловіка, та й спитав: «Чи ти наш, чи з ворогів наших?»

І відповів йому архистратиг: «Я — Михаїл, Божий начальник, післаний тобі на поміч; будь відважний та перемагай твоїх ворогів!»

Ще й додав: «Скинь з ніг твоїх взуття, бо місце, на якому стоїш, — святе!» (Ісус Навин V, 13, 16).

Упав Ісус лицем своїм до землі й поклонився. Нині, на цьому місці, стоїть монастир та церква, збудована в ім'я св. Михаїла. В ній зберігаються 12 каменів, що тоді ще були взяті з дна Йордану, коли ріка розділилася перед людом ізраїлевим; на спомин для нащадків, іереї, що несли Ковчег Завіту Господнього, взяли по каменю, по числу племен синів Ізраїля. Це місце називається Гілганій, де саме отаборилися сини Ізраїля по переході через Йордан.

ПРО ГОРУ ГАВОН

На захід від того місця стоїть висока та дуже велика гора, що називається Гавон; над нею зупинилося сонце півдня, поки Ісус Навин не переміг своїх ворогів, коли ж боровся проти царя Ога, царя Вассанів та всіх Ханаанських царів. І щойно тоді воно зашло, коли Ісус вповні розгромив ворогів.

ПРО ПЕЧЕРУ, В ЯКІЙ ХРИСТОС ПОСТИВ 40 ДНІВ

На тій самій горі знаходиться дуже велика печера, де Христос, Бог наш, постив 40 днів, після чого зголоднів; з'явився диявол з наміром його спокушати, та й сказав йому: «Якщо ти Син Божий, вели тим камінням хлібом зробитись» (Мат. 4, 3).

Тут близько, на схід від гори Гавону, на відстані половини версти, стоїть дім пророка Єлисея, як і його печера та криниця. А від Єрусалиму до монастиря Теодосія треба числити 6 верст. Розташований він на одній горі та обведений муром, і можна його бачити з Єрусалиму. Внутрі монастиря знаходиться велика печера, де волхви переспали ніч, коли утікали від Ірода. Тут сьогодні похований св. Теодосій разом з іншими отцями.

ПРО ЛАВРУ СВ. САВИ

Віддаль від того монастиря до Лаври св. Сави є 6 верст, і оба монастирі звернені на південь. Лавра св. Сави розташована в Долині Йосафата, або в Долині Сліз, що починається від Єрусалиму, проходить попри Гетсиманію та Лавру і кінчиться при Мертвому Морі. Лавра св. Сави, за ласкою Божою, знаходиться в незвичайно чудовому положенні: плив колись туди потік, та він нині висох і став безводний; він виглядає дуже страшно та є дуже глибокий, і має він дуже високі береги, немов стіни, до яких приліплені келії, які є підтримувані Богом у дивний та чудесний спосіб. Ті келії знаходяться зверху стін потоку і виглядають так, якби були причіплені по обох боках того страшного потоку, як зорі на небесній тверді. Тут стоять три церкви. Між тими келіями, на захід, знаходиться під камінною стелею надзвичайна печера, і тут саме є церква в честь Святої Богородиці. На неї вказав Бог св. Саві вогненным стовпом, коли він раніше жив сам при тім потоці.

Оподалік нинішньої Лаври, з пів версти віддалі, ще є перша келія св. Сави, в якій він сам жив; і Бог вказав йому вогненным стовпом на те Святе Місце, де сьогодні стоїть Лавра св. Сави; є це подивугідне місце і не можна його належно описати. Гріб св. Сави знаходиться між тими трьома церквами, на відстані 4 верст від головної церкви; над його гробом стоїть прекрасно зроблена каплиця; мощі багатьох Святих Отців, як от св. Йоана єпископа, св. Йоана Єзихаста, св. Йоана Дамаскина, св. Теодора Едеського і небожа його Михаїла, св. Афродитіяна та мощі багатьох інших святих угодників тут знаходяться, а з них виділяються аромі, що годі їх описати.

Бачив я при тім потоці, напроти його келії, криницю св. Сави, що йому показав уночі осел, з якої я пив дуже студену та прісну воду. В тій місцевості нема ні ріки, ні потоку, ні колодязя, лише одинока криниця св. Сави. Ця сторона в камінних горах безводна, а тая вся пустиня — суха і безводна, а отці, що живуть у ній, п'ють лише воду, що остається по дощі.

Недалеко Лаври, на південь від неї, близько до Мертвого моря, знаходиться Рува, яка лежить серед високих камінних гір, що замітні численними печерами. Саме серед тих скал у страшній тій безводній безлюдній місцевості проживали Святі Отці. Тут також водяться пардуси та багато диких ослів. Мертве море є мертве, бо

немає нічого живого в його глибинах, ні риби, ні рака, але якщо бістрі води Йордану і занесуть яку рибу в те море, то вона не може жити, хоч би й коротко, бо скоро гине. А виринає на плесо води із дна того моря червонява смола, що у великій кількості покриває в цілості побережжя; та й сморід виділяється із того моря, як від горючої сірки: під ним знаходиться пекло!

ПРО ХАТУ ЙОАНА БОГОСЛОВА, ДЕ ХРИСТОС ВЕЧЕРЯВ

З тієї каплиці, на південь, треба вийти сходами до іншої келії, що по-мистецьки вимурована, і її склепіння підтримують колони; вона оздоблена мозаїкою, а долівка добре вимощена, і келія має, як кожна церква, звернений на схід вівтар. Це було помешкання Йоана Богослова, де Христос зі своїми учнями їв Святу Вечерю. Це тут Іван, нахилившись до грудей Христові, сказав: «Господи, хто тебе видасть?» (Йоан 13, 25)

На тім самім місці Святий Дух зійшов на апостолів у день П'ятдесятниці.

В тій церкві, нарівні із землею, в напрямі півдня, знаходиться інша низька келія, де Христос, прийшовши до своїх учнів замкненими дверми, став перед них, кажучи: «Мир вам!» (Йоан 20, 19)

Тут і Тома у восьмий день увірвав; є і священний камінь, що його ангел приніс із гори Синаю.

По другому боці тієї церкви, на захід, знаходиться інша келія, також нарівні із землею, в такому самому вигляді як і тоді, коли Свята Богородиця померла. Це все сталося в домі Йоана Богослова.

(Закінчення буде)

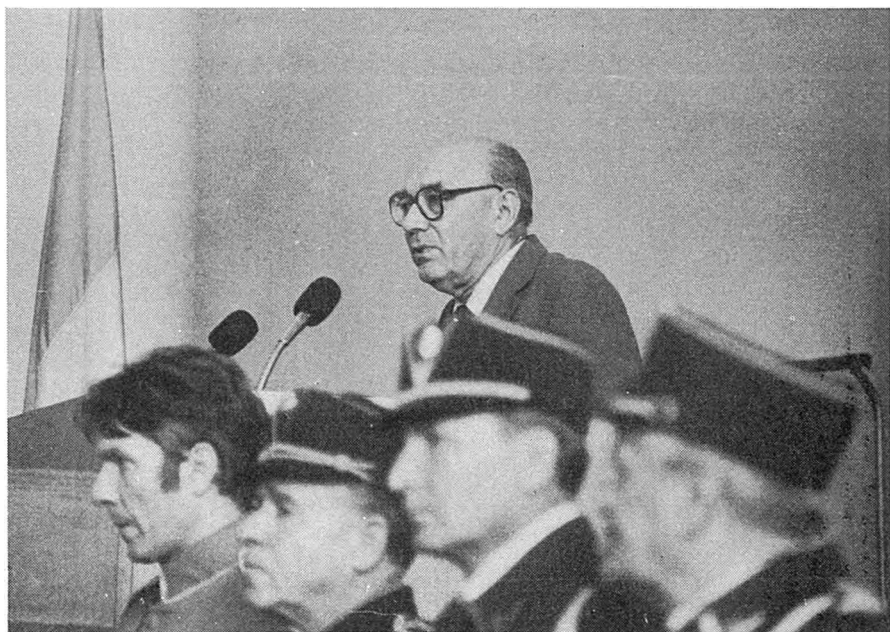
ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

ІЗ СВЯТА ВЕТЕРАНІВ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ, ЛЬВІВ,
ЖОВТЕНЬ, 1990

ФОТОЗНІМКИ ІЗ СВЯТА КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

Фотознімка із виставки в Архіві св. п. митрополита Андрея Шептицького, що відбулася в 125-ліття з дня народин Голови УГКЦ

На фотознімці Юрко Шухевич, сотенний Р. Шух і Дружина св. п. ген. Романа Шухевича-Чупринки — Наталія Шухевич

Наука, дослід

Петро БАЛЕЙ

“ROMA CONNESSIONE”

З історії роз'єднання і єднання двох Вселенських*
Християнських Церков

З уваги на те, що в Україні в останньому році активізувалися релігійні рухи, особливо в Галичині, а їх відголос у діаспорі дуже часто нагадує добу Вишенського, Смотрицького й Балабана в нашій історії, ми пропонуємо звести конфесійні полеміки до об'єктивної аналізи історичних фактів та вказати на актуальну сьогоднішню дидактику, що випливає з тих фактів. Від розумного використання цієї історичної науки в сьогоднішньому критичному часі буде залежати велика доля успіхів нашого народу в його сьогоднішній фактично беззахисній боротьбі за свою волю.

Десять років, а то й більше, тому була переведена в «Українських Вістях» коротка дискусія на суто схоластичну тему — цілком непричетну до сьогоднішніх невідкладних проблем особливо на українських землях.

Питання поставлене і відповіді в тій дискусії справді «десятий кіл у плоті» щодо пекучих потреб сьогоднішнього критичного часу, але з уваги на нашу загумінкову прив'язаність до ідеологічного примату над політичною прагматичністю, що ми і з атеїзму потрапимо зробити месіаністичну релігію, тож зачнемо від конфесійних суперечок. А що ми не в силі позбутися цієї безплідної схоластики в наших публічних дискусіях, то, давайте, бодай вичистимо їх з невігластва, термінологічної неохайности, з фантастичних тривіальностей, а то й диверсійних витівок на користь наших месіаністично настроєних сусідів.

У Франції на одній організаційній конференції ювілейного святкування Тисячоліття Християнства в Україні один із студентів поставив запитання проф. Жуковському, яку релігію прийняв Володимир Великий — католицьку чи православну? Дотримуючись історичних фактів, Жуковський відповів, що Київська Русь прийняла з волі свого монарха християнську віру грецького обряду від Візантії, і що в році 988 поняття «православний»-«католик» в сьогоднішньому розумінні ще не було. Це протиставлення одне

* Ще й сьогодні Грецька Церква під константинопольським патріархом і Римська Церква під римським патріархом іменують себе Вселенськими — catholicos. А Ватикан також дуже часто вживав: Ортодоксальна Римокатолицька Церква.

одному почало назрівати після розколу 1053 року, а на українських землях в межах Річпосполитої те протиставлення набрало особливо полемічних форм у віках від 15-го до 18-го включно.

Від себе додамо, що зараз по розколі в Церкві на Східну і Західну, міждинастичні стосунки київських княжих родів з королівськими Західної Європи не змінилися, про що свідчать часті подружні посвоячення київських володарів з королями Франції, Польщі, Швеції та інших держав римського обряду.

Проти такої відповіді Жуковського виступив в «У.В.» добродій Зазбруцький (думаю, що це псевдонім). Він вивів поняття православ'я як протилежність до католицизму (так-то було поставлене питання проф. Жуковському) від св. Афанасія Великого (Athanasius), що жив у IV віці, приписуючи йому уведення терміну «ортодокс», що мав би відповідати термінові «православний» в стосунку візантійського церковного обряду до римського як католицького. Висновок емігрантського ортодоксизму в «У.В.» був такий, що проф. Жуковський «не знає про що він говорить», бо православ'я утвердив св. Афанасій у IV віці.

Розгортаємо історію християнства вчасних віків.

Протидиякон Афанасій (або Атанасій) як приватний секретар Александрійського єпископа Александра брав участь у Нікейському Соборі (325 р.), на якому подавляючою більшістю єпископських голосів Сходу і Заходу (всіх 250) Христова наука була догматизована. Єпископ Арій, що об'явив себе проти нікейського символу віри, особливо проти божества Христа, опинившись у Палестині, не перестав ширити свою ересь. Проте під загрозою формальної анатемі і опали з боку цивільної влади, Арій в обличчі імператора Константина покоровся постановам Нікейського Собору, а Константин, прагнучи ліквідувати ідеологічні розходження в християнстві, в єдності якого він убачав поважний засіб для культурної консолідації різноетнічної імперії, наказав єпископам помиритися в своїх єпархіях з аріанцями, «які бажали б жити в мирі». Св. Афанасій, підозріваючи нещирість з боку Арія, відмовився миритись з «покаяними» аріанцями в Александрійській єпархії, де він від 329 року був єпископом, за що був засланий імператором до міста Тревс у тодішній Германії. По смерті Константина (337) Афанасій вернувся в Александрію, але переслідований новим єпископом-узурпатором, мусів утікати під опіку римського єпископа, папи Юлія I, який на Соборі в Сардіка (343), підтримуючи ортодоксальнізм Афанасія, став на принципі нікейського ортодоксизму¹.

Тільки по смерті єпископа-узурпатора, Григора, Афанасій повертається і починає відбудовувати свою Александрійську єпархію. Однак вороги його не здавалися і новий імператор Констанцій, прихильний аріанізму, скликав до Міляну собор єпископів

(355), який позбавив Афанасія Александрійської єпархії. При допомозі римського клеру, Афанасію, якому загрожувала смерть, пощастило втекти з Мілян у до єгипетських ченців-пустельників, де він перебував аж до смерті імператора Констанція (361).

Повернувшись до своєї єпархії, він скликає Александрійський Собор, який потвердив доктрину Нікейського Собору².

Отож, як бачимо, римський патріарх Юлій I стояв на тому ж ортодоксальному принципі, що й св. Афанасій Великий, якого «православ'я» рівнялося «православію» римської Церкви, що ортодоксизм св. Афанасія не був звернений проти Риму, а навпаки, разом з Римом проти аріянізму і політичного опортунізму деяких римських імператорів, і що ортодоксизм 4-го століття аж ніяк не тотожний з «православ'єм» новочасної історії українського народу.

Мені трудно повірити, що добродій Зазбруцький, знаючи про ортодоксизм св. Афанасія, не знав решти його історії, і що його участь у тій непотрібній дискусії мала виключно схолястичний характер, а не з наміром поглиблення історичної прірви між галицьким католицизмом і київським православ'ям. . .

Назагал з прикрістю приходить ся ствердити, що дискусії на такі теми ведуться на дуже низькому рівні релігійної полеміки, в якій цілком нехтується історичними фактами, особливо коли дискутантам ідеться «за всяку ціну» захищати свою конфесійну заплікленість. В таких «дискусіях» цілком не береться до уваги ні історичних обставин, ні політичної доцільності із сьогодішнього панорамного погляду на цілість, важливість і черговість наших національних завдань на шляху до політичного суверенітету українського народу, без якого *не може бути й мови про Автокефальну Православну Церкву*, за винятком демократичних зарубіжних країн Заходу³.

Характерним явищем є те, що такі дискутанти зіставляють побіч і утотожнюють неспівмірні політичні насилля в процесі переходу українських земель з-під одного окупанта до другого. Прикладом на такий брак почуття всякої пропорції зіставляваних і утотожнюваних періодів з погляду їх трагедійности в історії українських Церков, як православної так і католицької, є лист добродія О. Куленка до «У.В.» (ч. 17, 1990 р.).

О. Куленок дуже невдоволений з того, що його «довголітній приятель, Віталій Бендер, намагається знайти користі з Берестейської Унії». На його думку, обидва акти «добровільного приєднання в роках 1596 у Бересті та 1946 у Львові є однаковим злом нанесеним окупантом проти волі народу». Він правий у тому, що в намірі обох уній було *ламання хребта українському народові*. Проте він цілком неправий у *ставленні знаку рівности між одним злом і другим та в утотожнюванні засобів ламання хребта в обидвох випадках*. Знову звернімося до історії.

Авторитетний і високо цінений як «східняками», так і «західняками», православний історик Наталія Полонська-Василенко пише про унійні процеси між візантійською Церквою і римською, а зокрема на українських землях в межах Великого Литовського князівства під суверенітетом польського короля і литовського князя в одній особі: вони почалися з XV століття.

Перший поважний і широко закроений процес об'єднання грецької Церкви під константинопольським патріархом і римської, тобто двох вселенських Церков (обі так себе назвали), почався на Флорентійському соборі. Висланий з широкими повноваженнями репрезентувати патріарха на тому соборі, «митрополит всієї Руси» Ісидор, один з найбільш освічених духовників східної Церкви, підписав документ злуки обох Церков у липні 1439 р. Однак Москва поставилася до тієї злуки ворожо і в 1440 Ісидор був арештований. Йому пощастило втекти до Литовського князівства, а звідтам до Риму.

«Явний опір латинського духовництва (Литви і Польщі) проти Флорентійської Унії та проти митрополита Ісидора в межах литовсько-польської держави очолював латинський архієпископ Вільна, Матвій, і приховано підтримував його боротьбу проти унії кардинал Збігнев Олесьніцкі, справжній можновладець тодішньої Польщі. Нарешті, влада Литви і Польщі домовилася з московським князем (Василь II Сліпий — П.Б.), результатом чого було формальне позбавлення митр. Ісидора влади над українсько-білоруською церквою (1449 р.)⁴.

«Московський цар, після втечі митрополита Ісидора, добивався в Царгороді, щоб і там засудили Ісидора. Коли ж йому це не вдалося, бо патріарх стояв за унію, тоді Москва сама, без згоди патріарха, наставила свого митрополита Йону, що став першим самостійним московським митрополитом, започатковуючи усамостійнення московської церкви від Царгороду (1448 р.)».

Це, так мовити б, був початок автокефалії російської православної Церкви, яка утрималася аж до Жовтневої революції, — спершу під головуванням митрополитів і московських патріархів, а після «реформ» Петра I під владою Святійшого Синоду, очолюваного царським наставником.

«Тільки 1458 р. царгородський патріарх, з'єдинений з Римом (після падіння Царгороду 1453 р., патріарх перебував на вигнанні в Римі — П.Б.), призначив київським митрополитом Григорія Болгариновича, учня митр. Ісидора, прихильного

унії, але вже тільки для тієї частини київської митрополії, що була поза межами Московського царства. Там було 10 епархій: київська, володимирська, луцька, галицька, перемиська, холмська, турово-пинська, полоцька, чернігівська і смоленська»⁵.

«Митр. Григорій тримався ще єдності церковної, як і деякі з його наступників другої половини XV ст. Лише на початку XVI ст. Україна покинула Флорентійську унію, знову входить у формальну залежність від Царгороду і впадає в цілковитий розстрій».

До якого ступня дійшов розстрій в православній Церкві, свідчить той факт, що за пановання Жигмонта I Старого (1506-1548) православна Церква в Галичині не мала ніодного свого єпископа, і нею управляли римо-католицькі єпископи, призначувані королем. Щоб добитися королівської інвеститури для православного єпископа в Галичині, галицьке міщанство мусіло вислати королівському дворові хабаря в силі 450 годованих волів.

«В таких умовах на Україні (другої половини 16-го віку) відродилася ідея злуки православної церкви з католицькою, накреслена 150 років раніше на Флорентійському соборі. Від неї чекали піднесення українського духівництва з занепаду і спинення наступу латинського (властиво, польського — П. Б.) католицизму на Україну. . . Кращі люди сподівалися, що в злучі з Римом можна буде скріпити незалежність української церкви від держави і захистити церкву від загрози златинщення, з одного боку, і підлеглости московському патріярхові (встановленому 1589 р.), з другого». . .) Друга частина першого тому (описового) Українознавчої Енциклопедії, видання Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, Мюнхен-Нью Йорк, 1949, ст. 607-609).

* * *

Глибших причин того, що сподівання «кращих людей» не виправдалася в цілій ширині і глибині унійного документу з 1596 року, треба шукати не тільки в нечесній грі польського шовіністичного католицизму та в зрадливості польської політичної влади; найосновнішого католицизму та в зрадливості польської політичної влади; найосновнішою причиною незадовільного використання задокументованих обіцянок з польського боку був повний суспільний розклад в українському народі вже перед унією, а вже найбільше після унії. Добродій О. Куленко або помиляється щодо рівнозначності польського насилля 1596 р. з насиллям 1946

р., або лукавить, чого доказом є перемиська єпархія, що залишалася православною майже сто років після Берестейської унії, не зважаючи на той факт, що була висунена найдалі на захід і цілком ізольована від православного Сходу. Коли б унію 1596 р. Польща реалізувала засобами «воз'єднання» з 1946 р., та єпархія не могла б перетривати в такій ізоляції аж так довго. Не було в інтересі колонізаційної політики притягнути всю церковну ієрархію і паству до унії, як це виразно продемонстрував польсько-литовський католицизм своєю негативною настановою до Флорентійської унії. Тому й з боку державної влади не було застосовано фізичного насилля, бо вся ідея польського наступу на українські землі була «наставити русина проти русина», а для цього найзручніша була внутрішня дипломатія «приватних кіл», в яких головну роль відігравав архієпископ Соліковскі.

Берестейська унія була логічним продовженням Люблинської унії і готовлена була та переведена тими ж самими засобами політичної дипломатії, що й перша 1569 року, а в доказ тому, що тодішній православний єпископат, що пішов на унію з Римом, робив це в доброму намірі — **«ПІДНЕСТИ ПРЕСТИЖ ГРЕЦЬКОГО ОБРЯДУ І ЗБЕРЕГТИ НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ПРАВОСЛАВНОГО ОБРЯДУ»** під опікою Риму, на це маємо тотожний приклад із нашої світської історії 1917-20 років: В. Винниченко був глибоко переконаний, що переставлення української національної революції на віру большевицького марксизму мало забезпечити Україну перед наступом російського «пролетаріату». На цьому пункті він розійшовся з Центральною Радою і з Директорією чи, радше, з Петлюрою. З тією вірою він вернувся на окуповану Україну, офіційно прийняв «комуністичну релігію» і поставив себе до послуг «інтернаціональному пролетаріатові». І все це було у «щирості з собою».

На жаль, імперіяльна політика не обмежується релігією... Уніятська Церква, як і православна, позбавлена з-посеред своїх ісповідників вищих соціальних слоїв, залишилася також Церквою «хлопа і попа», упослідженою і не в меншій мірі нараженою на латинізацію свого обряду. І коли перша унія промайнула незамітно понад голови аполітичних народних низів, то друга сильно сколихнула і збурила ті низи до самих надрів, бо заторкнула ідеологічні основи народної самобутности, бо вносила тріщину в найнижчі шари соціальної піраміди. . .

Властиво, все те, що сталося в лоні українського народу по втраті політичної незалежності, сталося і в інших народів, коли ті народи на такому ж щаблі суспільно-політичного розвитку втрачали на довгий час рідного по крові і культурі політичного суверена.

* * *

«Добровільне з'єднання» 1946 р. аж ніяк не можна рівняти з Берестейською унією. Ліквідацію католицької Церкви східного обряду можна рівняти з «возеднанням» унійних парафій на Правобережжі за Катерини II після другого і третього розбору Річпосполитої, коли адміністративним порядком «об'єднували» уніятів з московським православ'ям, а «упорствующих» — докладнісінько, як по 1946 році — таким же адміністративним порядком засилано цілими оселями в Сибір. Про них писав Василь Флеровський (псевдо) у своїй праці «Положення робітничої класи в Росії (1869)», що всі вони «виселені з Польщі розмовляють чисто-руською мовою й ані слова по-польськи, але ненавидять росіян не менше родовитих поляків». Таке саме об'єднання з московським православ'ям пережили уніяти Підляшшя і Холмщини (1875) після ліквідації Конгресового Королівства. Різниця була тільки в тому, що уніятське священство мало вже вибір: ті, що відмовлялися від московського православ'я, повтікали до уніятської Галичини під католицьку монархію Габсбургів. На їх місце приходили на Підляшшя і Холмщину «русофільствующі» священники з Галичини під православного царя.

Добродій Куленко має рацію, коли каже, що русофільства серед уніятського священства в Галичині перед Першою світовою війною «годі пояснити грішми якогось общества», бо «общество» не було причиною, а наслідком вікової гри сил політичних потуг на живому тілі українських Церков, як православної до Берестейської унії, так і греко-католицької після.

В середньовічному суспільстві віра була тільки одним із головних чинників, що його об'єднувала в одну політичну цілість. Віра чи релігія виконувала цю роль на двох рівнях суспільної піраміди: 1) віра в розумінні обряду (ритуалу), тісно пов'язаного з віковими традиціями родово-племінної організації, що сягали своїми коріннями у глибокі передісторичні часи, була щоденним кормом широких народніх низів і вирішним моментом їхнього самоствердження в колективній свідомості як окремої спільноти; 2) віра як ідеологічна система в канонічно-догматичних рамках була доступна і зрозуміла тільки для духовенства, переважно вищого освіченого клеру, і церковного грамотного причету, для якого догматична символіка й канонічний устав були найважливішими об'єднуючими елементами в одну ідеологічну спільноту ексклюзивної моральності.

Другим — ще важливішим фактором політичної окремішності даного суспільства був політичний суверен у ролі монарха. Він був найвищим суспільним станом, джерелом світської законності і захисником (покровителем) віри. Якщо в інтегральному суспільстві відношення продуктивних низів до монарха-суверена було

наскрізь безкорисного, платонічно-релігійного характеру, то для родової аристократії та церковної ієрархії суверен був гарантом суспільного престижу, політичної кар'єри та економічних користей.

Як довго релігійна спільнота залишалася політично одноціла і під одновірним сувереном, внутрішньополітична структура та історичний розвиток такого суспільства залежали від розвитку міжсуспільно-станових стосунків. Коли ж дане суспільство втрачало однородного суверена і попадало під суверенітет монарха іншої віри, і в політичну залежність від інтегральної чужої держави, в ньому поставали два рівнобіжні процеси на розщеплення підкореного народу. Події на українських землях за Ягайлонської династії яскраво ілюструють ті процеси.

Ягайло, ставши з православного Якова римо-католицьким Владиславом і засівши на королівському троні Польщі, зразу декретував як великий князь Литви заборону католицькому боярству Литви входити в подружжі зв'язки з православними родами⁵. Цей акт, а ще більше великокняжий декрет Жигмонта (1434), брата покійного Витовта, яким Жигмонт по перемозі над Свидригайлом (1432) позбавляв православне боярство права на вищі державні пости⁶, — все це зроджувало в цілому православному суспільстві тенденцію шукати захисту під православним сувереном, під великим князем московським. Жертвою цієї неприховуваної тенденції упав Новгород Великий, коли король Казимир Ягайлончик відмовився прийняти суверенітет над Новгородом і дати військову допомогу новгородцям проти наступу московського князя Василя II на Новгородську Республіку (1456), побоюючись зради мобілізованого православного боярства в користь московського «царя Всієї Руси і покровителя православ'я».

В 16-му й 17-му століттях ця тенденція «під православного царя» серед боярської верстви поступається становим інтересам, перспективи яких під суверенітетом великого князя Литви і польського короля притьмили релігійний сантимент і в порівнянні з правним положенням московського боярства, особливо за царя Івана IV Грозного, перемогли в користь польського суверенітету й польонізації боярсько-княжої верстви.

Серед українського міщанства і селянства, яким у правно-політичній структурі Річпосполитої латинізація й польонізація не давали ні соціального підвищення, ні економічної користі, ця тенденція «під православного царя» перетривала, раз з більшою силою — раз з меншою, аж до наших модерних часів. Той сантимент одідичила й козацька верства. Підсичувані великим накладом грошей і щедрими обіцянками російських царів та імперсь-

** Дивись у примітках під ч. 31.

ких політиків, симпатії до православного царя серед козацтва, особливо серед козацької черні, завітли буйним цвітом уже в першій половині 17-го віку. Ті симпатії вирішували долю цілого українського народу в найдраматичніші моменти нашої історії. Вони штовхали Хмельницького до Переяславської Угоди; вони загирили Гадяцький договір гетьмана Виговського з Польщею (1658) — незвичайно корисний гетьманській державі, знівечили політичні концепції гетьмана Дорошенка (1669), і шаблями козацької черні під проводом відкликаного Петром I з сибірського заслання Семена Палія рішалася битва під Полтавою (1709). Це був початок кінця політичної ролі України на сході Європи.

В обидвох цих процесах ініціативну роль грали не ми, а дві месіянistiчні концепції наших сусідів: католицький цивілізаційний месіанізм імперської Польщі («од можа до можа») і месіанізм «Третього Риму» Москви.

Польський месіанізм — з унією чи без унії — ніколи і за жодних історичних умов — не загрожував нам поглиненням нашої культурної й політичної ідентичності. Під поглядом так його біологічної потенції й етнічних традицій, як і під поглядом чисто національного вкладу в обрядову культуру українського православ'я; український нарід у своїй масі — навіть по втраті своєї родової аристократії — був надто великою силою в Річпосполитій для анархічної шляхетської демократії. Проти всіх зусиль політичного підступу і жорстоких пацифікацій мілітарними засобами, наш нарід в межах Річпосполитої потрапив відродити свою аристократію у виді козацької старшини, зумів відстояти мілітарну організацію Запоріжжя, використати необхідне Річпосполитій реєстрове козацтво, і все те під булавою геніального гетьмана Богдана стало силою, яка розрушила до основ соціально-політичну структуру польської імперії, після чого історична Польща перетривала всього-на-всього 146 років. Під православним царем ми втратили можливість зберегти гетьманську автономію і колиску козацької мілітарної сили — Запорізьку СІЧ. Вже після розпуснення реєстрового козацтва на Правобережжі (1699) і по Полтавській трагедії (1709), гайдамаччина стала загрозливою силою для Річпосполитої і в період т.зв. «Коліївщини» підняла повстання і загони коліїв під проводом М. Залізняка і І. Гонти здобули Умань, ліквідували польську військову залогоу і вчинили погром над католицьким населенням.

Під православним царем те козацтво втратило можливість оборонити свої родини, що шукали захисту в Батурині перед наступом армії кн. Меншикова (1708), а в 1775 році зникли останні сліди Запорізької республіки.

«Зрадника» польського короля і розрушника Річпосполитої, Богдана Хмельницького, в католицьких костьолах не проклинали

анатемою, а під православним царем по всіх церквах православного царства рік-річно виклинали «зрадника» Мазепу, великого добродія православної Церкви в Гетьманщині.

Унія з Римом, як було вище показано, не була переведена фізичним насиллям польської влади. Нікого з православного духовенства, що відмовилися приступити до унії, не було страчено ні заслано. Навпаки, в першій половині 17-го віку, після того як у 1620 році були висвячені 5 нових православних єпископів єрусалимським патріархом Теофаном⁷, православ'я стало тим агресивним чинником під католицьким королем, жертвою якої впали два уніятські єпископи⁸. А той факт, що один з нововисвячених єпископів, Мелетій Смотрицький, знаменитий полеміст проти унії, після подорожі по Близькому Сході, перейшов на бік унії з Римом, свідчить про те, що про приступлення чи відступлення від унії українські ієрархи вирішували по власній совісті і з власного розрахунку⁹, тоді як при ліквідації уніятської Церкви на Холмщині-Підляшші 1875 р. було вжите російською православною владою політичне й фізичне насилля адміністративно-поліцейського порядку, а при «воз'єднанні» галицького католицизму в 1946 році ціла ієрархія греко-католицького обряду й упірне священство були приречені советською владою на фізичну ліквідацію. Тільки завдяки своєму кріпкому здоров'ю і стійкій вірності своєму римському патріархові, повернувся живим до Риму — також завдяки впертим заходам папи Івана XXIII — митрополит Йосиф Сліпий. Цілком щось протилежне діялося в Україні в 20-х роках. Православна ієрархія російської казенної Церкви відмовилася увести в єпископський сан Василя Липківського, згодом обраного Всеукраїнським Собором (1921) на київського митрополита Української Автокефальної Церкви. На домагання московського патріарха його позбавлено права виконувати митрополичі обов'язки (1927), а після арешту 1938 р. по нім і слід пропав. За нього не було кому обстояти ні виручати. . .

Зараз після вступлення на польський трон, молодий король Владислав IV (1632), декретує *«Пункти заспокоєння обивателів грецької віри»*, які ділили єпархії на уніятські й православні та признавали двох митрополитів.

Київським православним митрополитом був обраний Петро Могила, син молдавського господаря (володаря). З-поміж великих заслуг для українського православ'я того високоосвіченого і далекозорого ієрарха нам тут доречно згадати піднесення ним Київської братської школи до рівня Академії, з якої вийшла низка церковних діячів і світських учених не тільки українського походження, але й російського, молдавського та польського. Сталося те під суверенітетом польського католицького короля.

Під владою православного царя Великоросії «в 1819 році Моги-

лянська Академія перетворюється на чисто церковну Духовну Академію і втрачає значення головного духового осередку всієї України». Традиції ж Могиллянської Академії відроджуються після Другої світової війни в Католицькому Університеті в Римі, тоді як в Україні українська мова стає «неперспективною» і втрачає статус мови академічної.

Все це скупо добрані й доривочно нанизані історичні факти. Говорити в обличчі цих фактів, що православ'я врятувало нам національну свідомість, а унія цю свідомість розбазарювала, це те саме, що й називати причини наслідками, а наслідки причинами. Насправді, український нарід з великими для себе втратами відстояв православ'я перед напором польського католицизму тільки на те, щоб бути поглиненим московською православною Церквою, яка від реформів Петра I вже цілком офіційно стала адміністративною частиною імперської бюрократії (1721).

Від цілковитого зросійщення українського православ'я в 19-му віці і від златинщення уніятської Церкви у 18-му — аж до парافیальних низів, врятувало не якесь-там особливе «практикування й реалізація християнських чеснот любови ближнього», бо на протязі всієї християнської цивілізації не було ще такого народу, який реалізував би в суспільній практиці ці високі християнські чесноти згідно з літерою закону. І причини цієї людської нездатності зовсім не в особливому розумінні тих чеснот (вони однакові й однаково зрозумілі в усіх християнських конфесіях), а ще менше в релігійній догматиці порізнених Церков, бо в об'єктивній логічній інтерпретації ця догматична кабальщина безслідно зникає.

Особливу ідентичність українських Церков, як православної так і уніятської (католицької), утвердили й захистили перед асиміляційними намірами тотожних під ідеологічно-догматичним поглядом, але національно-чужих, Церков, ті безцінні — бо неповторні — духові скарби українського фолкльору глибинно родового як символічний вияв колективно-племінного світопогляду, що в містичній поєднаності з життєдайними силами чарівної природи українських земель визрівав і втілювався в поетичну символіку міжсуспільних взаємин, родинного побуту, весільного ритуалу, торжественних обрядів та пісенної словесности народних бардів — ще до християнства.

Ви можете зфальшувати історію народу, вкрати періоди його минулої слави, відібрати в нього свободу жити по власній волі і діяти для власного добра, але ніхто не в силі витравити з колективної підсвідомості чару великодної гагілки і писанки, романтичної символіки українського весілля, яка в день церковного таїнства шлюбів виносить залюблену пару до суспільних вершин Князя і Княгині — не просто собі «пана-молодого і панни-молодої».

Кожне християнське свято, мовби сповите у споконвічні традиції — звичаї та ритуали в супроводі обрядових пісень, залишалося в обидвох Церквах незалежно від того, на яких «пеніях» і якими «казаннями» супроводжувалося воно в офіційній частині. Українське Різдво окутане не тільки сніжною периною, але й Колядкою з її традиційними стравами й кутею — поживою для душ предків, з Дідухом на ослоні, в якому кожний колосок був символічною ланкою між минулим і майбутнім роду, знаменуючи його тяглість.

Без наволітання хлопчаків вівсом і ярою пшеницею, без радісного зустрічання повертаючого сонця Щедрівкою, яка, випущена рукою Леонтовича, ластівкою облетіла світ, не можна собі й уявити свято Василя та Йорданське хрещення. І все це зберігалося при обох наших Церквах на протязі століть і жило в пам'яті народу, і навіть у задушливі сімдесяті роки — роки тотальної денационалізації, в аранжерці І.С. Козловського чарувало московську публіку і партійну знать. А ми ж ще й посьогодні не уявляємо собі, в яких довголітніх і самобутніх процесах формувалися, дозрівали й засвоювалися ті культурні скарби предками цього народу, що його ми називаємо українським¹⁰.

«Як католицька для поляків, так православна віра була тоді вірою нерозривно-національною для українців», — каже добродій Куленко. О, воно не так-то вже просто. Католицизм не стало для поляків національною вірою тільки тому, що вона була католицька (католицьким був увесь Захід), а тільки через те, що зберігши суверенітет власного роду, поляки мали час і можливість зробити католицизм *польським католицизмом* — польським від найвищого ієрарха до сільського «пробоца» і селянина-кріпака.

Прийнявши християнство римського обряду від чехів, Мешко I зразу віддав землю Пястів під протекторат папи римського, як «довічне ленно» римській курії. Римська Церква в Польщі стала настільки *польським католицизмом*, що Примаєс Польщі, архієпископ гнєзненський, репрезентував суверенітет Корони польського монарха під час кожночасного безкоролів'я.

Серед західнього протестантизму чужинці завжди бачили в полякові католика, а серед східнього православ'я католик завжди був поляком.

Ми не вміли виплекати українського православ'я, яке залишалося б українським навіть і тоді, коли воно позбавляло себе тих передхристиянських культурних традицій та обрядів, які в православ'ї і в унії на *українських землях* зберігали нашу родову-національну окремішність, але завжди у дефензиві. Ми київським православ'ям охрестили литовську княжу династію й аристократію, але там воно стало голою грецькою вірою без власного суве-

ренітету, яка не мала шансів устоятись перед інтегрально польським католицизмом.

Починаючи чотирнадцятим століттям аж до часів царювання Петрових дочок, ми експортували разом із власними митрополитами й архимандритами¹¹ наше православ'я для звеличування й окультурнювання московської Церкви, а воно під покровом цариці Катерини та її наслідників поверталось до нас крайньо ворожим нашої родової культурі, нашої мові, нашої народності. Воно і не могло бути інакше.

Ми щойно в «огні і бурі революції» стали Українською Нацією і щойно в пореволюційні двадцять роки забажали творити своє українське православ'я, якого не можна було б експортувати без культури того народу, що з ним воно мало зростися. Це був одчайдушний геройський порив, *але в суспільстві без політичного суверенітету, під політичним насиллям людей, що віру в Бога вважали «опіюмом народу»*¹², без найменшої підтримки — нехай тільки моральної — з боку незалежних від атеїстичного режиму сил, катастрофічний провал того пориву належало передбачувати.

ПРИМІТКИ

1. Fidelitas moribus constitutis = Вірність установленим звичаям.
2. Великий історик Риму і Візантії, Едвард Гіббон, був тої думки, що св. Афанасій мав багато більші здібності правити Римською Імперією, ніж усі сини Константина I Великого.
3. Коли на Заході політичні володарі намагалися відділити Церкву від держави, російська Церква була поглинена бюрократичною системою імперської адміністративно-поліцейської схеми. Наскільки російські церковні настоятелі справлялися в тих світських обов'язках, свідчить факт з життя на Холмщині в революційних роках 1905-6. Грамотному молодому селянинові села Ощів, на прізвище Сьвірба, попала в руки соціалістична летючка і він перечитав її. В ній, очевидно, було багато чого проти релігії й попів. Перечитавши, йому спало на думку, що він допустився гріха, з якого він очистився при найближчій великодній сповіді. Того ж Страсного тижня його арештувала жандармерія і щойно по трьох роках він повернувся в село. Ще з подорожною пилюкою на чоботях, він вибрав усі родинні метрики з церковного архіву і переніс їх до місцевого костьола. Польське населення того села збільшилося на одну родину.
4. Ось яким силам залежало завжди на тому, щоб відтягнути Україну й українських володарів від Заходу: під загрозливим тиском хана Золотої Орди король Данило мусів зректись всяких зв'язків з Римом.
5. «Митрополит Кирило спочатку перебував у Галичині, а потім переїхав до Володимира, столиці Володимиро-Суздальського князівства. Наступник його, Митр. Максим, 1299 р. на постійно переніс катедру київської митрополії до Володимира». Які, на думку добродія Куленка, були мотиви «поважніші, небезпричинні» того, що митр. Кирило й Максим не могли залишитися під владою князя Галицько-Волинської держави,

Юрія Галицького? . . Чи не думає він, що відновлення київської митрополії (10 епархій) царгородським патріархом під впливом Риму було не тільки в користь автономності української Церкви, але й на користь унезалебнення українського народу від поглинаючих впливів наших сусідів? . .

6. "The Cambridge History of Poland", v.I, pgs.363-4 Chapter XVII by Prof. J. Pajewski.

7. Cuius regio eius religio — Формула принципу Авсбургського Миру 1555 р., на якому покінчено з релігійними війнами в Німеччині.

8. В боротьбі за великокняжий стілець Литви між Жигмонтом, братом Витовта, і Свидригайлом, братом Ягайла, що тривала два роки, боярство Литовсько-Руського князівства поділилося на два табори: табір Жигмонта, за яким стояли всі польські сили, і табір Свидригайла, що його підтримували білоруські й українські бояри православної віри. З наміром перетягнути православних бояр на свій бік, Жигмонт оголосив хартію 1432 року, в якій проклямував, що «всі привілеї надані Литві від початків унії з Польщею, поширюються й на руські провінції без уваги на релігійні різниці». Два роки пізніше, він під тиском польської шляхти застерігав всі вищі державні пости Литви тільки для католицького боярства. В 1440 р. він був убитий заговорниками з табору православних бояр за його сторонництво в користь агресивного польського католицизму.

9. Київським митрополитом був наставлений Йов Борецький. Висвячені єпископи: Мелетій Смотрицький єп. полоцький, Ісаїя Копинський єп. перемиський, Йосиф (світське ім'я Єзекїїл) Курцевич-Курятівич єп. володимирський, Ісаакій Борискович єп. луцький, Паїсій Іполитович єп. холмський. Король Жигмонт III відмовився інвестувати їх в названих епархіях, і вони перебували в Києві під охороною козаків гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Курцевич, Копинський і протоєрей Мужиловський «виключали всяку думку порозуміння з уніятами і чимраз частіше орієнтувалися вже на Москву».

10. У 1623 р. Йосафата Кунцевича єп. полоцького і А. Грековича, митрополитичого намісника у Києві.

11. Крім Мелетія Смотрицького, який із гарячого оборонця православ'я перейшов до уніятів і так же переконливо обороняв ідею поєднання обидвох Церков, єп. львівський Гедеон Балабан був спершу проти унії, після того перейшов до уніятів і врешті під намовою кн. Острозького повернувся до православ'я. Де і коли можуть нам показати сьогоднішні подвижники православ'я «за всяку ціну» подібні політичні й фізичні можливості для українських ієрархів під владою православних царів чи під зверхництвом московських патріархів? . . .

12. «. . в добу Мазепи поняття віри було значно ширше, ніж сучасне: воно охоплювало науку й мистецтво, народні традиції, звичаї та обряди. Говорячи про 'віру', тодішні українці в дійсності думали про *українську культуру*». («Націотворча роля Гетьмана Мазепи», ст. 21-2. Проф. Віктор Доманицький)

(Закінчення буде)

Василь БАРЛАДЯНУ

ФЕНОМЕН МИКОЛИ МУРАШКА, АБО КІЛЬКА СЛІВ ПРО СПОГАДИ МИХАЙЛА ЖУКА

Іван Труш у своїй статті про львівську «Виставку українських артистів» 1905 року, торкаючись творчости М. Жука, написав, що вперше побачив твори цього художника у 1900 році в Київській малювальній школі. Іван Труш писав: «Коли я тоді перші праці початкуючих артистів оглядав, кинулися мені в очі незвичайні композиційні проби. . . Жука¹. Саме того року «Труш уперше відвідав Наддніпрянську Україну. В Києві він зблизився з багатьма художниками, працював над портретами українських діячів, деякий час читав лекції в Київській малювальній школі Мурашка»². Але, дивна річ, ні в щойно процитованому академічному виданні, ні в «Спогадах старого вчителя», які написав сам Микола Мурашко, ні в будь-якій іншій публікації з історії українського мистецтва не розкривається причина того, чому австрійський підданий Ів. Труш викладав у Київській малювальній школі, а також не пояснюється, з чієї вини цей «один з найвизначніших художніх навчальних закладів України останньої чверті 19 ст.»³ у 1901 році був перетворений «на Художнє училище» й підпорядкований Петербурзькій Академії мистецтв⁴. А це призвело до того, що школа вже не могла причаровувати «своєю свободою, своїм демократизмом», як в роки навчання в ній М. Жука. Та й ніяких лекцій не читав у Київській малювальній школі Іван Труш. 1900 року лише «тиждень. . . послугувався Мурашко» І. Трушем, «як універсальною силою у всіх предметах»⁵, тобто західноукраїнський художник, по суті, виконував роль консультанта й художнього наглядача в усіх клясах школи. Але чому?

Відповіді на це запитання не знайдемо навіть у двох наукових працях Ю. Турченка, присвячених Мурашкові та Київській малювальній школі⁶. Усе, що написано у нас про школу та її директора, врешті-решт зводиться до оцих слів: «Школа відіграла важливу роль у розвитку образотворчого мистецтва і художньої освіти на Україні. Як художній критик та історик мистецтва Мурашко послідовно і наполегливо пропагував на Україні мистецтво передвижників, обстоював принципи ідейного мистецтва, виступав проти декаденства і формалізму»⁷. Так, школа дійсно відіграла важливу роль. Щодо характеристики самого М. Мурашка, то тут видається бажане за дійсне.

«Теоретичного знання не найшов я багато у давнього директора, — писав про М. Мурашка Ів. Труш, — не диво, отже, що в своїй школі не міг він допомогти нікому ані досвідом, ані знанем. Його заслуга коло ведення інституції полягала на тім, що школі не шкодив, а сею чеснотою визначається не кождий директор»⁸. Так, директор не шкодив, бо ніколи не втручався в роботу вчителів, тобто не заважав їм виховувати майбутніх художників по-своєму. У цій частині спогадів читач зустріне з трагічними постатями Костянтина Марініча, що «у Мурашка... був просто за послугача», і репетитора Летаєва, якого Мурашко «недбало закинув... на антресолі», де «дихаючи оструєним повітрям», молодий і талановитий художник-педагог помер. Будучи тільки учнем школи, М. Жук розуміє, «що є винуваті» за смерть Летаєва і за трагічне життя Марініча, але так і не здогадався, що ці «винуваті» довели до закриття й саму школу. «Якби не його пересадна запобігливість, та свого рода ощадність, — розповідав про М. Мурашка Іван Труш, — яка виходила далеко поза границі приличности... та силою якої він зложив собі значний маєток — була би ся... як на Київ дуже ліберальна школа, тревала до нині. На жаль, Мурашко не знав міри», не платив за роботу вчителям, «а з тієї причини повстав у його школі страйк учителів. Усі відійшли»⁹. А Іван Терещенко, на кошти якого існувала школа, «по 25 літах переконався... що такої інституції Мурашко не в силах вести і відняв річну субвенцію десяти чи двадцяти тисяч рублів»¹⁰.

Отже, Київська малювальна школа була не школою Мурашка, а закладом, в якому Іван Терещенко навчав безсеребренників з народу. Советська історіографія спрямована на дискредитацію мільйонерів Терещенків, а не «старих учителів». І саме тому мистецтвознавці не пояснюють справжньої причини перетворення народної школи в офіційну. Коли Іван Труш познайомився з Мурашком, той «уже не хотів признатись навіть до того, що він уміє говорити по-українськи»¹¹. Але Ів. Труш зазначає, що М. Мурашкові «в заслугу треба сказати, що часто пізнавався на талантах, ... не шкодив учням»¹². Не шкодити викладачам і учням і зашкодити загальнонаціональній справі — феномен М. Мурашка. Замовчуючи це, ми робимо шкоду народові. Адже таких, як М. Мурашко, багато й сьогодні.

Михайло Жук у своїх спогадах спробував передати і передав свої учнівські почуття до М. Мурашка й своє учнівське ставлення до Київської малювальної школи. Його спогади насамперед цінні як картина, що відбиває реальне функціонування школи, хоча в 1951-1952 роках художник вже не пам'ятав багатьох подробиць, імен та подій. Так, розповідаючи про І. Гальвича, він не згадує, що І. Гальвич брав участь у першій всеукраїнській Виставці

українських артистів¹³, що П. Зайцев був ілюстратором українських книжок, а І. Дряпаченко став відомим живописцем¹⁴. Онук Т. Шевченка Г. Дядченко фігурує як Дяченко і як Дядченко. Та й прізвища директора школи М. Жук не відмінює. Але, друкуючи спогади М. Жука, ми передаємо текст таким, яким його залишив нам автор, що вчив рідну мову не в школі, а від матері та від народу, і в 20-их роках був одним з тих, хто, крім графіки, живопису та художньої літератури, творив ще й підручники з української мови для нас усіх і намагався зберегти у своїх спогадах наше минуле*. А воно, попри всі злигодні та різного роду феномени, було величним і, на диво, прекрасним.

м. Одеса.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Артистичний вістник». 1905, кн. II-III, ст. 27.
2. Історія українського мистецтва. Т. 4, кн. II, К., 1970, ст. 200.
3. УРЕ. Т. 6, К., 1961, ст. 333.
4. Історія українського мистецтва. Т. 4, кн. II, ст. 13.
5. «Артистичний вістник», ст. 27.
6. Турченко Ю. М. І. Мурашко. К., 1956. Його ж: Київська рисувальна школа. К., 1956.
7. Словник художників України. К., 1973, ст. 156.
8. «Артистичний вістник», ст. 27.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само, ст. 25.
12. Там само, ст. 27.
13. Там само, ст. 25.
14. Словник художників України, ст. 78.

*Від редакції «Визвольного Шляху»:

Ми подаємо текст спогадів М. Жука відредагованим згідно «Правопису» Г. Голоскевича.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

Михайло ЖУК

КИЇВСЬКА ХУДОЖНЯ ШКОЛА МИКОЛИ ІВАНОВИЧА МУРАШКА

I

Гадаю, що моє бажання подати свої спогади про художню школу Миколи Івановича Мурашка в Києві може заслужити на увагу читача. Товариш Рєпіна по академії Мурашко віддав багато своїх сил і уваги на справу художньої освіти на Україні.

Точно мені невідомо, коли була заснована художня школа. Я прийшов уже на її розклад, напередодні того, коли малося відкрити художню школу під егідою Петербурзької Академії Мистецтва.

Нам усім було шкода за школою М. І. Мурашка. За нею вже малось багато років педагогічної праці, створилися навіть традиції художньої культури, а, головне, — вона причаровувала своєк свободою, своїм демократизмом. Не маючи офіційних прав на видачу дипломів, найменше вона мала й випадкового контингенту. До неї вступали люди, що дійсно любили мистецтво. Школа нічого не обіцяла, але й не нав'язувала ніякої казенщини, що в більший мірі панувала в тодішніх установах. Правда, й тут переводили з класу до класу, починаючи з геометричних фігур і до живої натури включно, але не було жодних оцінок і жодних категорій. Коли тебе перевели, то вважали, що ти засвоїв матеріял у тій мірі, що можеш продовжувати навчання далі. Коли тебе не переводили — значить, тобі треба було ще працювати. Оцінкою служив перевод, а переведений нічим не одрізнявся од свого товариша. Не було ніяких інспекторів, і ніхто не стежив, щоб ти приходив щоденно. Як спізналися до початку занять, то терпляче очікували, коли можна буде зайти до класу, а можна було зайти лише на перерві. Ніяких меж щодо завдання в годинах не ставилося. Межі ці визначав педагог, який просто казав: «Завтра ти почнеш то-то. Розмір рисунку повинен бути такий-то». І все.

Тиша під час роботи панувала абсолютна. В цих умовах ми, учні, почували себе дуже вільними й цілком самостійними.

Ми в першу чергу відповідали самі перед собою, а свідомість цієї відповідальности найвища, якої може досягнути людина. І ця відповідальність виростала разом з нами, з нашими успіхами, з нашими поривами до праці. Серед складу учнів була частина

хлопчаків 10-13 років, що часом могли пустувати. Але після двох, найбільше трьох розмов із директором (себто Миколою Івановичем) такі випадки ліквідувалися зовсім і життя школи йшло нормально. Після третього разу «непоправні» зовсім виключалися із школи, і ніщо не могло примусити директора змінити свою постанову. За чотири роки мого перебування в школі я пам'ятаю лише один випадок виключення учня.

Треба ще визначати, що школа Мурашка впливала й на художнє життя міста. Наявність школи, та ще школи, що працювала довший час, не могла не відбитися на культурному рівні населення. Тим більше, що школу відвідували й літографи, й гравірувальники, й ліпники, й деревообробники. Всім вона давала підвищення культурного рівня, а тим саме підвищувала й рівень роботи того ж літографа, ліпника і т. д.

Ще особливо треба згадати, з якою любов'ю ставилися до школи видатні майстри живопису: Репін, Поленов, Ге, Віктор Михайлович Васнецов, Нестеров та інші. Не тим лише, що подарували свої твори до галерії школи, а кожного разу, коли хто з них бував у Києві, — навідували школу, давали свої поради учням.

Надзвичайно великою культурною допомогою слугувала нам збірка приватного Музею Ханенків. На чолі з Миколою Івановичем ми відвідували цей музей двічі на місяць. Музей Ханенків був замкнений для широкого загалу, і ним користувалися або добрі приятелі господарів, або видатні вчені.

Мурашко для своїх учнів теж набув право на відвідування музею.

І це було його великою заслугою і заслугою Ханенків, що давали змогу молоді бачити прекрасні оригінали живопису голландців — портрети, натюрморти, інтер'єри, також побутові речі нашої батьківщини — порцеляна, тканини, чеканне срібло, скло і т. і. Хороший відділ був старовинної руської ікони. Разом з галерією в самій школі, з Володимирським собором, а ще більше з виставками «передвижників», міцнівся фундамент художньої освіти.

Київ

Я прибув до Києва у вересні 1896 року. До Києва великих міст я не бачив, крім Херсона, де жив мій дядько, мамин брат, Іван Микитович Крюков. Херсон і Київ — наче дві сторінки в ілюстрованому журналі. Уважно подивився на обидві — і зразу ж викреслив Херсон зі своєї уваги. Мені було тоді тринадцять років, і таки рішучість була цілком натуральною для мого віку.

Оселилися ми, себто батько, мати і я, на самому початкові Бо-

ричового току, де наняли невеличку кімнатку з кухнею. Мій шлях до міста йшов на стрімкі сходи Андріївської церкви, а там через Софійську площу з пам'ятником Богданові Хмельницькому на Велику Володимирську вулицю. На тій же вулиці, за Прорізною, стояв будинок Міхельсона, де й містилася рисункова школа М. І. Мурашка.

Там, де ми жили, дальшого проїзду не було і вся вулиця завжди перебувала тихою, наче ганок під горою. Як на долоні розташувався перед очима Поділ, Дніпро, частина Десни, синяві смуги лісів на обрію землі Чернігівської, а в глибині — Курінівка.

Нижче за Боричів ток ішла інша вулиця і всі двори ліпилися до нашої вулиці, тільки поверхом нижче. Я дуже любив цей шматочок дороги до сходів Андріївської церкви, бо мав нагоду стежити за життям людей нижчого поверху.

Кожний двір зробився мені знайомим: я знав, у якому дворі стоять човни, де на дахах сохнуть соняшники; скільки в якому дворі курей, качок, індиків, поросят. Якими ковдрами хто вкривається, яку одержу носять та скільки дітей в кожному дворі. Це була наче книжка, яку я щодня перегортав на тих же самих сторінках. І мені було завжди весело розглядати одне й те саме.

Нарешті певного таки дня ми з мамою і з цілим жмутком моїх таки малюнків у руках вирушили до Миколи Івановича Мурашка.

Які то були малюнки? — от те звичайне, що буває в таких випадках: копії з репродукцій «Нивы», «Родины», «Вокруг света» й тому подібне.

Ми довго чекали, і нас запросили до кабінету директора. Репрезентувала мене мама, а я стояв і тремтів, скося поглядаючи, як мої малюнки перегортав Мурашко. Перегортав він довго й дивився уважно. А я почував себе все гірше й гірше. Кожний свій малюнок я бачив ніби вперше, ніби чужий, і бачив безліч помилок. А тут же на стінах в кабінеті такі чудові роботи і олівцем, і в акварелі, і олійними фарбами. Ну й ну! Що ж то буде? Та чого він все мовчить? Хоч би тобі яке слово! Мама поривається давати пояснення, але він, директор, припиняє усі спроби. І так моторошно серед тиші кабінету, що так оздоблений чиймись творами. Може, то все сам Мурашко намалював? — майнуло у мене в голові. Він одягнений у чорний сурдут. Голова, з дуже ріденьким волоссям, загострена вгорі. Вуса й борода, особливо борода, досить пишні. Обличчя біле, з високим чолом. Очі привітні, але трошки лукаві, що дуже непокоїть мене. Нарешті Микола Іванович сказав мамі заплатити за моє навчання три карбованці на місяць і що я можу ходити до його школи. Ще додав до уваги, що коли я буду добре працювати, то й за навчання платити не буду, але це вже залежить од мене, од моєї роботи. Сказав ще, що треба принести з

собою. Одним словом, мене неначе на хвилі піднесло вгору і я побачив таке, чого ніколи не бачив. Додому з мамою я не йшов, а наче линув на крилах. Завтра я буду в школі, завтра я по-справжньому буду навчатися малярству!

Перший день

Коли я прийшов до школи, то було ще занадто рано і туди не пускали. Крім мене, ще нікого не було. Мені весь час видавалося, що там, себто в школі, помилилися, і помилилися якраз сьогодні, коли для мене настав перший день мого навчання. Що ж, такі помилки, очевидячки, бувають. І тому, що трапляються такі помилки, я зовсім не знаю, що мені робити іменно тепер, коли там помилилися. В руках у мене зошит для рисування, з гарними білими аркушами, де кожний аркуш посередині перекладений цигарковим папером. Крім того, зовсім новенький дерев'яний пенал, де, я так виразно це бачу, спочивали два новеньких олівці, хороша гума із слоном і невеличкий, але дуже гострий ножик. Це все було придбано за порадою директора, і придбано в величезній крамниці на Хрещатику. Мене тільки засмутило, що просто не дозволено було купувати ніяких фарб. Як же можна обійтися без фарб, коли все, що я бачив навколо, грало іменно фарбами? А тут лише папір, два олівці, гума зі слоном і ножик. А на зшиткові, на пеналі, чітко написано: «Чернуха. Хрещатик. Крамниця канцелярських і письмових приладів». В тій же крамниці були й акварелі. Вони мені добре тоді запали в очі. Всі люди, звичайно дорослі, ніби змовилися, що всяке навчання повинно бути найбільше нудним. Те саме я відчував, коли навчався читати або писати. Те саме трапилося й тепер: розділили навмисне, що треба спочатку тільки робити вправи олівцем, а тоді вже можна й до фарби братися. Це мені було легко робити, коли я копіював з «Ниви», бо там фарби відсутні, а як же воно вийде, коли я почну працювати «по натурі», як суворо зазначив Мурашко («працюй лише по натурі»), коли у натурі все забарвлено в якийсь колір, а я цей колір навмисне повинен не бачити, а навмисне бачити все так, як воно є в журналі. І мені знову видалося, що це зроблено для того, щоб науку мистецтва зробити такою ж нудною при навчанню, як читання й писання. З таких іменно міркувань я й упростав маму купити мені коробочок з акварелями, де були чудових два пензлики — один більший, а другий менший, і обидва на одному держальці. Я запевнив маму, що до школи цього брати не буду, а буду працювати дома сам «по натурі», і тільки по натурі.

Так я стояв і міркував перед замкненими дверима школи. Я намагався собі з'ясувати те протиріччя, що так яскраво повставало

в моїй уяві. Ти повинен працювати лише по натурі, а разом з тим не вживати фарб, себто бачити не так, як воно є, а якось по-чуждому, не по-справжньому. Друге діло, коли я копіював, — там було очевидно, що треба робити так, як воно є: однокольорове можна робити олівцем, а коли хромолітографія, то виразно, що потрібні фарби. Так я робив, і це не викликало в мене сумнівів. А виходить інакше. Тут щось не так, і відповідь я певне дістану тут, у школі. Зараз же я просто збентежений і такого складного питання сам не вирішу. Треба чекати. Може день, може два, а може й довго — хіба я знаю!

Напроти дверей до школи Мурашка — другі двері, де на табличці по синьому полю літерами написано: «Приватна жіноча гімназія Бейтель». Туди вже заходять дівчатка у бурякових сукнях з білими комірчиками і з білими нарукавничками. По двоє, по троє, а то й більше. Вони поводяться дуже весело й шумливо. А двері їх неустанно ковтають, як велетень у казці, — по двоє, по троє, а то й більше. Біля дверей до школи Мурашка вже теж зібралось кілька хлопчаків. Невдовзі клацнув зсередини ключ — і сезам розчинився. Я останнім увійшов за хлопчачками і попростував за ними до роздягальні. Праворуч і ліворуч по коридорові — дві великі кімнати, де всі стіни завішані малюнками. В кінці коридор звертає ліворуч і аж тоді я трапляю до гардеробу. Це світла кімната, менша половина якої перегороджена дерев'яними ґратами, там повно вішалок на верхню одягу. Я скидаю своє пальто, віддаю кашкета і отримую залізний номерок.

Я в школі!

Не знаю ще, куди саме йти, бо за гардеробом видно дальший коридор, але воно якось буде. Треба почекати. Людей прибувало все більше й більше. Хлопчаків, таких як я, було небагато. А дівчаток мого віку й зовсім не було. Приходили люди з вусами й бородами та з великими скриньками на ремінці через плече, приходили жінки, також дорослі і також зі скриньками. Вони роздягалися, отримували залізні номерки так само, як і я, але поверх одяжі зараз же вбиралися в халати темносинього або сірого кольору і разом зі скриньками швидко зникали в коридорі, де я щонедавно проходив. Хвиля прибулих то збільшувалася, то рідшала, а коли задзвонив дзвоник — в гардеробі зразу нікого не стало. Я опинився, як риба на мілкому, бо не знав, куди мені йти. Але раптом з глибини того коридору, що йшов за гардеробом, з'явилася постать Миколи Івановича. Руки за спиною, піднесена догори борода, йде рівно, наче нікого й не бачить, а насправді не тільки бачив мене, але вже пам'ятав і моє прізвище.

— Що ж, Жучок, так час марнуєш? Треба працювати. Ти ж не гуляти прийшов.

— Я не знаю, куди, — стеряно промовив я.

— Бач, який незнайко! — і його рука м'яко взяла мене за плече і владно підштовхнула вперед себе. Ми йшли знову тим самим темним коридором. Йти попереду мені видалося незручним, бо таким чином я можу вийти й зі школи. Було би краще, коли би я йшов позад директора. Він би спинився, спинився б і я; а то як я вгадаю, де мені спинитися?

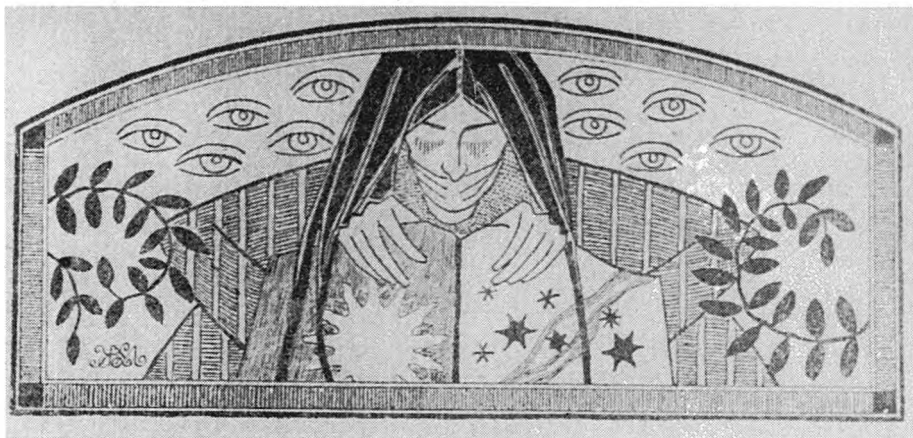
— Я тебе зараз познайомлю з твоїм «репетитором» і він дасть тобі роботу. А вдруге, щоб після дзвоника я тебе в гардеробі більше не бачив. — Я обернувся і глянув на нього. Він ласкаво усміхнувся, і ми ввійшли до тої великої кімнати, що була праворуч од входу. Цілий ряд столів, а за ними так само в ряд на табуретах — різного віку чоловіки й жінки. Перед кожним стоять моделі дерев'яних геометричних фігур, таких чистих і таких різноманітних, що трудно собі й уявити. Стоять моделі поодинокі, стоять по дві, по три, по чотири враз. Всі мають такі ж зошити, як і я, всі напружено працюють. Мовчки встали, коли увійшов директор, і також мовчки й тихо сіли. Знову повна тиша, тільки чути, як шурхає олівець на папері.

«Репетитор», молодий хлопець, на прізвище Летаєв, приймає мене під свою опіку. Микола Іванович ще раз прихильно стискає мене за плече, і я бачу, як його постава тихо впливає з кімнати, борода вгору, руки знову за спиною.

Летаєв знаходить мені місце, ставляє передо мною звичайний куб, пояснює, як і що я маю робити. Тоді переходить до інших, і коли за якихось пів години я знаходжу його очима, то бачу, що він сидить збоку з альбомом невеличкого розміру і сам працює по натурі. Працює не фарбами, а так, як і всі ми, звичайним олівцем. Працює заглиблено, як і кожний з нас. Знову у мене виникає питання: що його змушує працювати олівцем? Адже він «репетитор» і певне йому цікаво робити так, як він бачить, а не так, як вимагає навчання. Та й навчання він, мабуть, уже закінчив, коли нас навчає. Але як спитати, щоб він не рахував мене за дурника, якому невідомо те, що кожному тут уже давно відомо? Треба виждати слушного часу. І слушний час прийшов незабаром у мій же власній роботі. Коли Летаєв присів до мене, щоб поглянути на мій рисунок, то виявилось, що простий куб я зробив геть-геть погано. Перш за все він звернув мою увагу на те, що я нехтую «пропорціями», що зовсім не розумію скорочення площин і що занадто поспішно почав накладати тіні. Без ніякого жалю він стер мій рисунок гумою зі слонем (од чого мій слон постраждав чимало), але стер рисунок так, щоб його було трохи видно. Тоді тоненькими рисками почав робити все наново. Я наочно побачив усі ті хиби, що крилися в моєму рисунку. Мені було просто боляче

фізично відчувати свою недоладність. Тут же він пояснив, як треба робити виміри.

— Простягни праву руку на всю довжину вперед, приплющ ліве око, а на олівці, що в тебе в правій руці, одгладь нігтем великого пальця розмір тої площини, що ти виміряєш. Тоді посунь той вимір на площину, з якою ти порівнюєш, і довідайся — скільки разів одна площина міститься в другій. Так само зроби і в себе на твоєму рисунку, порівнюючи до розмірів твого ж рисунку. Тільки май на увазі: корпус тіла не посувай ні вперед, ні назад, а також звертай увагу, щоб олівець у правій руці був завше рівно перед твоїм оком, а не забігав уперед або назад. Не починай тільки з вимірів, а роби спочатку все на око, а тоді вже перевіриш, як воно в тебе вийшло.

«МУЗАГЕНИ»

От тут я на певний час забув, що існує колір, а зрозумів, що існує на початку «пропорція» і що тої пропорції досягти не так то вже й легко. Звичайний чурбачок у вигляді куба, з липового дерева, не дається ні окові, ні руці. Всі, що мають очі, бачать, що це куб, що він стоїть на полірованій поверхні столу, що видно дві частини просто і одна зверху, що навіть той куб відбивається тьмяно на столі. Але одно бачити так, як всі, а друге діло, коли треба ще по-справжньому бачити, бачити не байдужно, а бачити для діла, бачити так, щоб олівцем розповісти те, що бачиш. От так, як людське слово, щоб ти його міг записати і не забути, а коли забудеш, то щоб, прочитавши, згадав би у повній мірі. Значить, бачити й читати все од зору — то не однаково, бо криво написане слово — буде те саме слово, що воно визначає, а криво щось намальоване буде не те, що воно визначає. А тому й дивити-

«МУЗАГІНИ»

ся треба по-іншому, а тому й для малюнку існують «пропорції», а для написання слова «пропорції» не мають вирішального значення. Такі думки виникли в мене, коли «репетитор» Летаєв виправляв мій рисунок. Я сказав, що на довший час забув про колір, але це було не зовсім точно, бо часом жадоба кольору мене настільки опановувала і настільки хвилював цей поділ (я був переконаний, що він штучний), що з моїх очей пропадав олівець, як знаряддя не тільки непотрібне, але в значній мірі шкідливе. Інтуїтивно, як дикун, я відчував, що колір і рисунок — це одне й те саме і що нарізно їх вивчати — це значить глушити в людині ту єдність, яку вона носить в самому зародкові, — єдність кольору й рисунку. Це було те безпосереднє, що криє в собі кожна нормальна людина. Так я думав, а на ділі підкорювався тому, чого від мене вимагали.

На перервах я приглядався до рисунків своїх товаришів. Недалечко сидів кремезний і дорослий парубок Шульга. Перед ним стояла модель з багатьох геометричних фігур. Але як він це все зробив! Ну, от так, як воно було перед очима. А тіни — ні одної. Зайвої плямочки, навіть відбиття на блискучій поверхні столу — таке ж тьмяне і таке схоже. Дальше, якийсь офіцер, а ще дальше якась панночка, але в них не те, як у Шульги. Правда, вони всі вже старі, — мені було всього тринадцять років, і всіх, що перевищували мій вік, я вважав за старих, не за старших, а іменно за старих. Але Шульга був молодшим за них і працював так, що у мене аж дух захоплювало.

Через тиждень я вже бачив Шульгу, що сидів не за столом перед геометричними фігурами, а з дошкою. Перед ним на штативі висів гіпсовий орнамент, і він так же вправно, тоненькими рисочками, починав нову роботу. Коли вона була закінчена, я знову був захоплений. Якби мені запропонували подарувати або справжній орнамент, або рисунок (а орнамент мені дуже подобався), то без жодного міркування я би попросив подарувати мені рисунок. Яким недосяжним взірцем був тоді для мене Шульга — я й порівняти тепер ні з чим не можу. Особливо добре він знав пропорції. Він міряв дуже мало. Перевірку робив тільки на павутинному контурі. Пізніше вже само воно йшло від його ока і руки. І йшло так, наче на папері, ніким не бачене, все вже було готове і Шульга тільки виявляв його пляма за плямою, штрих за штрихом.

(Продовження буде)

Роман КУХАР

УКРАЇНСЬКЕ АКАДЕМІЧНЕ ТОВАРИСТВО «СІЧ» У ВІДНІ

В історичній перспективі — загальні уваги

Відень, Габсбурзька столиця над Дунаєм — старинне місто, що сягає своїми початками легендарних часів. Уже в національному німецькому епосі «Пісня про Нібелюнґів» згадується його під назвою «Віндобона» (латинське означення на «добре вино»), як важливу твердиню в ланці римських укріплень вздовж Дунаю проти напору вандалів, тевтонів та інших племен з півночі в їхніх наскоках на Рим. Тут же, за епосом, мав відбуватись упродовж 17-ти днів вінчальний празник гунського царя Аттіли з бургундською княжною Крिमгільдою. А це ще доба «мандрівки народів» у V сторіччі по Христі.

Відень став згодом, ще до династій Гогенштауфів, Бабенбергів і Габсбургів, в 800 р., за основника Франко-германської держави Карла Великого, столицею Святої Римської Імперії німецького народу.

Ось до якого знатного міста давніх культурно-історичних традицій стали й українці чисельніше з'їжджатись, починаючи принаймні з XVII сторіччя. Відомі культурно-побутова роля нашого земляка, шляхтича Юрія Кульчицького, власника віденської кав'ярні та, особливо, рішальна козацька допомога союзові оборонців Відня під час турецької облоги в 1683 р., у критичний час для долі міста.

Після третього поділу Польщі в 1772 р. Австрія приєднала Галичину, а в 1775 р. й Буковину до своєї багатонаціональної держави, створюючи для українського населення тих обидвох коронних країн Австрії столичний центр. Відень став з того часу природним осередком політичних, економічних та суспільно-культурних інтересів наших земляків західних теренів України. Спочатку склад української, більш-менш постійної, громади Відня обмежувався до службово-адміністративних та військових суспільних прошарків, але вже наприкінці XVIII й у початках XIX сторіччя почали з'їжджатись туди люди з кіл інтелігенції, головно академічна молодь, здебільшого з Галичини, Закарпаття й Буковини.

Постійний наплив населення української національності до столиці зумовив потребу заснування церкви Св. Вм. Варвари в 1775 році, що, поруч діяльності духовної семінарії «Барбареум» та організованої в 1784 р. парафії св. Варвари, склалось на сприятливу духовну й культурно-освітню атмосферу серед наших земляків у Відні. З другої половини XIX ст. вони починають свідомо організуватись у низці товариств громадського й фахового характеру. Важливою стала парафія церкви св. Варвари, що відігравала подекуди ролю об'єднувального чинника між різними угрупованнями тогочасної віденської громади українців.

До відоміших суспільних організацій того часу належали засноване в 1862 р. Братство церкви св. Варвари, Академічне Товариство «Січ», що почало діяти в 1868 р., і Християнське Т-во українських робітників «Родина», основане в 1896 р. Віденська «Січ» стала першим українським студентським товариством, спертим на власних організаційних статутах та регулярній програмі діяльності. Вона й залишила по собі найбагатші традиції дружнього співжиття й суспільно-культурної праці, між нашими академічними організаціями студентів на Заході.

Поступовий зріст нашої тогочасної студентської громади у Відні знаходив свій прояв у щораз активнішій діяльності Т-ва «Січ», що поширювалась із початкової виключно академічної ділянки на суспільно-політичну площину. Національно-визвольницький дух «весни народів» з 1848 р., що прокотився бурхливою хвилею й землями нашої батьківщини, зумовлюючи загальнонаціональне відродження, захопив у свою колію теж українське студентство, згуртоване в Т-ві «Січ». Праця над національним освідмленням, активізація руху національного відродження, репрезентація українських політичних змагань за кордонами Краю, підтримка інформативною діяльністю Крайової суспільно-політичної дії — стали провідними ідеями Т-ва «Січ», які зберегли свою силу до останнього часу його активного існування у воєнні 1939-1945 роки.

Приведемо декілька замітніших подій того роду Товариства «Січ», починаючи з останніх десятиріч XIX сторіччя. В 1880-84-их роках проведено в «Січі» низку студентських зборів, призначених обговоренню критичного тоді питання — потреби оснування Українського університету в Західній Україні. Заходи в тій цілі в Краю й закордоном завершилися загальним студентським з'їздом у Львові в 1899 р., що домагався від австрійської влади створення незалежного від польських впливів університету у Львові для українського населення. Коли справа заснування такого університету проволікалась у безконечне, наш провідний політичний діяч

в Галичині, Юліан Романчук, вніс на парламентарному засіданні у Відні в 1901 р. резолюцію в користь оснування окремого університету для української більшості населення в Галичині, як і збільшення українознавчих катедр в чинному тоді у Львові спольщеному університеті. Сецесія 440 українських студентів Львівського університету в 1901 р., що виїхали в показній кількості продовжати студії закордоном, теж зміцнила ряди Віденського Т-ва «Січ». Воно зразу підтримало резолюцію Ю. Романчука проголошенням і відбуттям у столичному місті публічного виступу в обороні освітніх і національних прав населення Галичини. Під час постійних сутичок українських студентів із польськими у Львівському університеті в початках ХХ сторіччя члени Віденської «Січі» зорганізували в 1907 році демонстративний протест на вулицях столиці проти насильств над своїми академічними колегами у Львові та конституційними зловживаннями в Краю. Їх тоді підтримали репортери чужинецької преси та прихильні гурти слов'янських і німецьких студентів. Хоч австрійський уряд ще й далі вагався щодо справи оснування окремого від польського університету для українців у Львові, а ті зволікання довели до трагічної події — вбивства у стінах Львівського університету з рук польської боївки українського студента Адама Коцка в 1910 р., все ж таки питання заснування українського університету набирало щораз більшого значення, вимагаючи остаточного вирішення.

Хитка політика уряду австрійської монархії, не тільки в освітніх, але загалом — у справах політично-суспільних відносин супроти уполідованого коронного краю Австрії — української частини Галичини, довела до єдино-правильного рішення провідних кіл української національності, очоленої згодом Західньо-Українським правлінням Євгена Петрушевича, — а саме: неминучості визвольних змагань за незалежність від Австрії й Росії, за соборність України. І в цьому рішальному питанні національного буття українського народу Академічне Т-во «Січ» у Відні виявило стійкість і солідарність із діями історичного значення в батьківщині.

На організаційних засіданнях у квітні й грудні 1917 р. члени Т-ва «Січ» проголосили важливість цілісності українських земель під австрійською та російською владою (Галичини, Буковини, Закарпаття), а теж Волині й «Великої України» в межах Росії, з чого виходила вимога незалежності й соборності всієї батьківщини. Таке рішуче становище проводу і членства «Січі», заздалегідь до розвитку історичних подій, вказує на високу національну свідомість та політичну зрілість Товариства. Свої патріотичні переконання «Січовики» засвідчували згодом ділами — на полях битв у Визвольних змаганнях під час Першої світової війни. Чимало з

них відіграли значну роль у політичному й суспільному житті нашого народу під час і між двома війнами, наприклад, провідник ОУН Андрій Мельник, економіст Юліян Павликовський, науковці Євген Храпливий, Юрій Полянський, педагоги Михайло Тершаковець, Ярослав Біленький, душпастирі оо. Василь Лаба, Леонід Лужницький, композитор Борис Кудрик, поет Василь Пачовський.

В післявоєнних роках членство «Січі» спочатку зростало, досягнувши в 1922 р. 450 членів. В Товаристві активізувались окремі його секції, як от хорова, громада ім. Драгоманова, фахові гуртки, студентська реміснична Самопоміч, з мистецьким відділом, переплетнею тощо. І тепер тут продовжувалась доповідна діяльність на суспільні, наукові й науково-популярні теми. Члени «Січі» продовжували брати активну участь у житті української громади Відня. Матеріальну допомогу отримували незаможні члени Товариства від Українського Т-ва Прихильників Освіти з Краю і з-за океану, проте з часу, коли припинились надсилання фондів з Америки, почала й меншати кількість українських студентів — в 1923 р. до 250 студентів зорганізованих у «Січі». Характеристично для даних вимог часу, що понизилось число саме студентів права, тоді як стан студентів торгівлі зберігся, а число студентів техніки, медицини не зазнало такого великого спаду. В 1924 р. членство в «Січі» зменшилось до 160 студентів, які більшістю добували собі середники на прожиття заробітньою працею в місті й околицях. Наші студенти двадцятих років у «Січі» випередили німецьких студентів з 1970-их рр. т.зв. Werkstudent-ів (студентів-робітників) на пів сторіччя.

Паралельно з поступовим зменшенням членства «Січі», з політичних та економічних причин міжвоєнного часу, послаблювалась у тридцятих роках, аж до вибуху Другої світової війни в 1939 році, і діяльність Товариства.

З перспективи 1940-их років — особисті спостереження

Починаючи з 1940-го року, при закритих гітлерівською владою високих школах і большевицькому терорі в Краю, українські студенти шукали нагоди для початкових або дальших студій, виїжджаючи закордон — у Прагу, Відень, Берлін, Данціг, Грац і т.д. Особливо Віденський університет, високі технічні школи й музична консерваторія притягали увагу наших чисельних adeptів студій. Кошти студій у воєнний час не були надто високі, а можливість отримати зворотну стипендію від КОДУС-у розв'язувала фінансову проблему.

Вперше мені довелося побувати у гостинних стінах домівки Студентського Т-ва «Січ» при Банкгассе (між Бургтеатром і Герренгассе) взимку 1943 р. Управа «Січі» запросила мандрівний хоровий ансамбль під керівництвом Володимира Божика на вечірний концертний виступ для членів Т-ва. Співав тоді в нашому хорі студент Віденського університету, пізніший голова «Січі», Юрій Мохнацький, Від нього я й довідався про тогочасну діяльність Т-ва, що займалося побутовими і студійними справами свого членства, поширювало культурно-політичну інформацію про Україну на студентському й публічному теренах, влаштовувало доповіді, академії, концерти для свого й чужого населення Відня, брало активну участь у міжнародних студентських подіях.

Після ціловечірнього концерту нашого хору, в якому сольові партії виконували пізніші члени «Січі» Василь Саковський (в «Ой, нагнувся дуб високий»), Степан Нестер (в «Гуляли, гуляли») і я (в «Закувала та сива зозуля»), приймали хор і диригента по-дружньому «Січовики», при чому обмінювалися усі новинами з актуальних подій на воєнних фронтах і в батьківщині. Саме закінчувалась німецькою поразкою битва під Сталінградом, а в Україні поширювались на теренах Полісся й Волині дії УПА, що й стало головним предметом оживленої гутірки того вечора.

Знаючи про мій намір залишитися у Відні з метою покінчення музичних студій, Юрій Мохнацький, тоді вже «старий Віденяк», подав мені потрібні інформації щодо побуту в Відні, розшуків за мешканням, студійних умов, членства в «Січі», місць прохарчування тощо. Декілька місяців після того, на весні 1943 р., я вже був нормальним студентом музики у столичній Музичній Консерваторії і новоспеченим «Січовиком». З Ю. Мохнацьким я часто стрічався на терені Т-ва «Січ», в церкві св. Варвари, в Державній опері, а бувало, що й на прогулянках у Віденському лісі, в парку Шинбрун, чи на горі Каленберг, де були поховання й наших козацьких прадідів з часу турецької облоги Відня в 1683 р. Востаннє бачився я з Ю. Мохнацьким ще до советського заливу Відня в 1945 р. Тоді саме наш гурт членів «Січі» залишав у поспіху загрожене советською окупацією місто. Доглянувши в довкіллі вулиці Маріягільфер Мохнацького, я закликав його приєднатися до нас, але родинні перешкоди внеможливили йому це вчинити. В советській займанщині Відня скоро почалась нагінка на українців, замешкалих у Відні, яких енкаведисти виловлювали на вулицях міста, поривали з домів, місць праці. Між багатьома іншими, арештували і брата Мохнацького, після чого пропав слід по нім. Під час розшуків за братом органи НКВД захопили Ю. Мохнацького, почали його допитувати у своїх казематах, звідки він живим уже не вийшов. Тоді й д-ра Бориса Кудрика, що перебував у Від-

ні, дописуючи постійно до нашої преси й виступаючи в різних музичних імпрезах, ув'язнили й вивезли в Мордовські концлагери, де він передчасно помер.

Та ще й до приходу советських займанців — воєнна атмосфера, гештапівські арешти українських студентів за приналежність до ОУН, політичну діяльність, зокрема активних серед нашого робітництва членів «Січі» Євгена Гарабача, Романа Нападівича, Василя Кушмелина, щоденне життя упроголодь, за нервових умов постійних бомбардувань Відня й непевності чергового дня — це все ніяк не сприяло зосередженню при вимогливих студіях. А все ж дехто з наших студентів закінчував їх, чимало попали на примусову працю по важливих для воєнної промисловости заводах, деяких змобілізували, а були й такі, що з політичних оглядів мусіли йти в підпілля. «Січ» далі, хоч і в обмеженому засягу, діяла, кувались пляни на майбутнє, годі було дочекатись кінця війни.

Під Дамокловим мечем гітлерівської «Нової Європи» й рівною мірою в советській колоніальній імперії, де для нашого народу було визначено залишатись колонією, не було мови про якісь парламентарні змагання за права підбитих імперією народів, як це бувало в колишній Австрії, коли Т-во «Січ» могло легально підтримувати українську репрезентацію в її слухних домаганнях у користь народу. В 1940-их роках засяг діяльності Т-ва «Січ» обмежено нацистською владою до мінімуму — до стерпної ролі студентського клубу. Описувані у статті Лева Шумила в «Українському Лісницькому Альманасі» (Нью Йорк, 1958) довоєнні студії в Відні й діяльність «Січі» в 1913/14 рр., мирні товариські гутірки в т.зв. «субітках», де «процвітало веселе, безжурне життя» — звучало б тепер, у розгарі Другої війни імперій, мало що не утопією. Навіть атмосферу 1930-их років (напр., за головства Юрія Вітошинського в «Січі» в 1931 р.), де «на Заході було без змін» — годі було порівняти з розжаренням до найвищого ступеня кліматом нищівних воєнних дій. Членство Т-ва «Січ» в 1940-их роках, за нечуваних досі умов Гештапівського нагляду над австрійським суспільством, зокрема ж над т.зв. «авслендерами» (чужинцями), мусіло вистерігатись будь-яких проявів зорганізованої діяльності, щоб не попасти у кадет.

А все ж і тоді «Січ» діяла в міру обмежених спроможностей. Відбувались щомісячні сходини в домі «Січі» при Банкгассе (завдяки записові заможного добродія-земляка, дім був власністю Товариства, проте його відобрала після 1945 р. австрійська влада — тогочасних советських послушників, від «Січі», під претекстом, що «Січ», мовляв, мала «нацистський» характер), прочитувано доповіді (напр., літературного характеру д-ра Остапа Грицяя, або з

лісівництва студента Лісової інженерії Володимира Сушка), проходили дискусії на актуальні теми, влаштовувались концерти й академії (напр., Листопадова). Т-во «Січ» мало теж власну бібліотеку, під доглядом докторанта філології, Анатолія Базилевича. Хор Т-ва «Січ» під керівництвом студента музикології Кирила Цепенди виступав у міжнародних студентських конкурсних імпрезах, неодноразово здобуваючи нагороди за мистецьке виконання. Т-во «Січ» здобулось і на театральну виставу «Запорожця за Дунаєм», з участю членів «Січі» — солістів: Ольги Сушко, Олександра Ройка й Василя Саковського, студентів Музичної Консерваторії. Інші виконавці вистави не запам'ятались.

Під час одного концертного виїзду «січовики» відвідали на запрошення військовий табір Першої Дивізії УНА в Нойгаммері, виконуючи для нашого вояцтва програму Лисенкової вокальної музики. Тоді виступала Ольга Сушко (в'язанка народних пісень в обробці Лисенка), В. Саковський («Ой, Дніпре, мій Дніпре, широкий та дужий») і я («Як буря у лісі», арія з «Різдвяної ночі» та «Гетьмани»). Співучасниками концерту були Юрій Цибрівський (фортепіано), К. Цепенда (організатор) і Юрій Рибак (конференсіє), з нашого гурта «Січі», та Дивізійний хор, що проспівав декілька патріотичних пісень, включно з композицією Ніщинського «Закувала та сива зозуля». Після братання з друзями дивізійники вже невдовзі виїхали на свої бойові позиції під Бродами. Про такі й інші концерти звітували у «Краківських Вістях» постійні музичні кореспонденти тієї газети д-р Борис Кудрик і колишній диригент студентського хору «Бандурист» Дем'ян Гандзій.

Українських студентів музичної консерваторії в Відні було доволі багато в той час. Згадаємо ще деяких, з якими часто зустрічались і «музикували»: о. Мирон Федорів (музикологія), Іван Задорожний (диригентура, сольоспів), Василь Матіяш, Володимир Баранський, Степан Нестер, Едвард Камінський (студенти сольоспіву), Соня Ліськевич, Калина Чічка-Андрієнко (фортепіано), Аристид Вірста (асистент у відділі скрипки Музичної Консерваторії), Роман Рудавський (студент-скрипаль). Усіх студентів-українців у різних високих школах Відня (студентів техніки, медицини, права й суспільних наук, гуманістики, мистецтв), що гуртувалися в «Січі», було до трьох сотень, а то й більше. Кожен з окремих студійних відділів, залежно від роду академічних занять, проявляв себе теж у вужчому, специфічному до свого фаху, гуртку в його періодичних сходинах, з інформативною й доповідною частинами.

Час від часу управа «Січі» скликувала своїх членів на т.зв. «апелі» — відзначення національних свят, обговорення останніх

новин на воєнних фронтах, особливо в батьківщині, поготівля на випадок якоїсь кризи тощо. Євген Пизюр, голова «Січі», один з останніх в тому часі, скликав саме такий апель коротко до закінчення війни в 1945 р. Про дальшу діяльність Товариства в повоєнних роках покищо немає достатніх відомостей. Але й яка могла бути діяльність націоналістично зорієнтованого Т-ва «Січ» в умовах советської окупації?

Ще декілька слів про членів управи «Січі», включно з відомими її головами в різних періодах. покищо матеріал на цю тему дуже фрагментарний і вимагає окремого дослід. Відомо про голову «Січі» в часі Першої світової війни, інж. Василя Терпелюка; немає достатніх даних про міжвоєнний період діяльності «Січі», а в 1940-их роках очолювали її Константин Біда, Роман Залуцький, Олександр Цибрівський, Юрій Мохнацький, згаданий уже Є. Пизюр, а ще раніше й Богдан Лончина. Між тими «Січовиками», що відійшли уже в вічність, вирізнялися своєю працею Михайло Яремко (автор англомовної студії «*Galicia — From Separation to Unity*», 1967, присвяченої сторіччю «Січі»), журналісти Любомир Ортинський, Мстислав Дольницький, співаки й диригенти Іван Задорожний, Василь Матіяш, педагоги Константин Біда, Богдан Лончина, Євген Пизюр, бібліотекар Анатоль Базилевич, суспільник Ярослав Варивода. Серед живих, діяльних ще й тепер членів «Січі» назвемо Володимира Сушка, Любомира Колтунюка, Роману Навроцьку, Володимира Дячука, Юрія Рибака, Євгена Перейму, подружжя Наконечних, Августина Сумика, Олександра Накловича. Всі вони працюють у своїх академічних званнях, але знаходять час і для збереження пам'яті сл. Т-ва «Січ» — їхньої студентської Альма матер. Серед активних членів «Січі» вирізнялись уже померлі Ярослав Станько, о. Волод. Гавліч, Олександр Фединський.

Оця схематична картина життя Т-ва «Січ» та його членів була б неповною без згадки активної членської участі в Богослужбах церкви св. Варвари, куди кожної неділі сходились «Січовики» обов'язково на відправу. В 1940-их роках парохом тієї старинної церкви був о. Теофіль Горнякевич. Церква св. Варвари помітна зокрема своїм барвистим іконостасом, а особливо славна вона своїми реліквіями — мощами св. Йосафата Кунцевича (1580–1623), великим вівтарним образом св. Варвари, схожій на обличчя цесаревої Марії Тереси, фундаторки церкви, євангелією у срібній оправі з вирізьбленим хрестом — дарунками Марії Тереси церкві, та процесійним хрестом з нашою вишивкою образу Ісуса Христа в середині — у виконанні Марії Антоанети, доньки Марії Тереси й королеви Франції, що згинула на ешафоті під час Французької революції в 1793 р. Члени хору «Січі» часто брали співочу участь

у церковних відправах, особливо з нагоди Різдва й Великодня, а, крім цього, всі члени відбували своє «Свячене» й «Коляду» з приводу тих свят.

До гурткових подій членства можна ще віднести принагідні прощі до Маріяцель у Стирії (відома в тій церкві «каплиця чудес»), літні поїздки у Віденські Альпи, в гірські Каринтію, Тироль, пароплавами по Дунаю, або зимові виїзди на лежцеткування в Зіммерінг. Організовано й місцеві гуртові прогулянки: по імперському парку Шинбрун, де колись квартирував Наполеон Бонапарте; відвідини славних церков, напр., катедри св. Стефана, а особливо церкви оо. Капуцинів, де в підземеллях поховані Марія Тереса, Франц Йосиф і 138 тіл інших володарів династії Габсбургів. Державна опера, Бурґтеатер, Імперський двір (Hofburg), симфонічні естради й музеї, якими славиться Відень, належали до побажаних об'єктів провідин нашої студентської братії. Часто зустрічалися «Січовики» при обідах у Віденській міській кухні (ВИК), а інколи й у дорожчому ресторані у підвалі міської ратуші (Ратгавзкеллер), де можна було отримати куряче м'ясо без зужиття скупих м'ясних купонів місячної харчувальної картки. Під кінець тижня один одному в «Січі» дораджував, заради фізичного руху і здоров'я, повеселуватись по старому Дунаю, або добре скупатись і випаритись у популярній в місті купальні «Діана». А дбати про здоров'я виголодженим і знеможеним воєнною буденщиною українським незаможним студентам, зданим більшістю на скромну стипендію КОДУС-у, в той прикрий час «доби лютої, як вовчиця», було конечною передумовою часто злиденного існування. Та й невдовзі вже чекала їх невільнича праця на різних воєнних заводах, при розчищуванні міських руїн, по сільських господарствах, у деяких випадках військова служба у рядах Дивізії, участь у боях УПА, а здебільшого мандрівка викорінених з рідного ґрунту людей у невідоме.

Гейс, Канзас, 27.8.1990

* Ця розвідка є неповною працею про Академічне Т-во «Січ» у Відні, над чим збираю далі матеріяли для основнішого історичного нарису.

Церква і релігія в Україні

о. Михайло ГАВРИЛІВ

МОСКОВСЬКИЙ ПАТРІАРХ АЛЕКСЕЙ ІІ ВИСЛОВИВСЯ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЇ УПОВНОВАЖЕНИХ В СПРАВАХ РЕЛІГІЙ ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ ССРСР

Сталінсько-брежнєвська антигуманна тоталітарна система не тільки позначалася поневоленням людини, але в особливій спосіб намагалася підкорити собі святее святих — совість своїх громадян-рабів. Для експортної пропаганди комунізму в конституціях Сталіна-Брежнєва гарантувалися «величаві свободи», серед яких особливе місце займала стаття про свободу сумління, а саме: визнавати будь-яку релігію або поширювати атеїзм, Церква в ССРСР відділена від держави, а школа від Церкви. Усі представники офіційно-існуючих релігій в ССРСР, що мали спеціальний привілей їздити за кордон, постійно брехали вільному світові, що, мовляв, в ССРСР жодних переслідувань за віру не існує, що всі віруючі мають можливість задовільняти свої духовні потреби. Не секрет, що перш, ніж податися до країн Заходу чи Америки, духовні особи отримували інструктаж від уповноважених у справі релігій, від КГБ. Часто-густо траплялися випадки, що деякі релігійні діячі вільних Церков потрапляли на гачок брехливої советської пропаганди і вірили облесливим словам релігійних московських емісарів. Згадаймо хоча б відомого проповідника Біллі Грейма, який, повернувшись із своєї поїздки в ССРСР, заявив, що з релігією там «о'кей».

А що ж насправді? Чи можна було на ділі допустити справжню свободу совісті? І ось обростає конституційна стаття різними параграфами, інструкціями, адміністративно-командними секретними циркулярами, які цілковито розв'язують руки т.зв. радам в справах релігій та уповноваженим цих «рад». Останні без всіляких обмежень мають свободу вершити суд над віруючими різних віросповідань за принципом — чим більшу лояльність до комуністичної влади виявляєш, тим більші привілеї маєш. Перше місце тут безсумнівно посідала вірна служниця російського — спочатку білого, а відтак червоного — імперіалістичного цезаро-папізму ієрархія Російської православної Церкви. Останнє місце в цій системі займали люди «найнижчого» ґатунку: уніяти, єговісти, п'ятидесятники. У цій диявольській машині основним коліщатком

були уповноважені, ці «князьки», що старанно стежили «за додержанням релігійного законодавства». Без їхнього відома єпископ не міг призначувати на парафії священників, і змушений був знімати з парафій надто ревних душпастирів, від рекомендацій уповноважених залежало просування по ієрархічній драбині церковнослужителів вгору, або їх падіння вниз. Вони закулісно провадили комплектування донощиками т.зв. «двадцятки» і видали їх реєстрацією. По суті, уповноважені в справах релігій — це легалізований відділ КГБ, що стежив за духовним процесом у відведених їм адміністративно-географічних межах. Таким чином довкола релігійно-віруючих людей створювалась ціла система нагляду, що була перш за все спрямована на придушення їх активності і викорінення їх віри. Якщо хтось з віруючих не бажав коритися цій системі гноблення, то таких об'являли екстремістами, фанатиками, їх цькували в пресі, а відтак заарештовували до тюрми.

Безперечно, що про це все досконало знає і теперішній московський патріарх Алексей II, бо його кар'єра була б неможливою без благословення у свій час вищезначених чинників. Але, як каже народна мудрість: рука руку мие, отжеж, вкупі з уповноваженими в справах релігій, цей новообраний патріарх хоче запроваджувати в життя новий закон про свободу сумління.

Але давайте ближче приглянемося до уповноважених, бо це конкретні люди з тіла і костей. Що ж вони собою являють?

Юрій Юліанович Решетило, або як його сатирично охрестили «Ю.Ю.», ще з брежнєвських часів АЖ ДОСІ міцно засів на своєму троні в апартаментах по вулиці Підвальної 3 у Львові. Його барліг, що розташований на партері, завше закритий від сторонніх очей білими шторами і заграбованими вікнами. Ця схована від зовнішнього світу, а тепер і від гласности нора, скоріш всього нагадує пристановище павука, що далеко й розлого розкинув свої сіті у Львівській області.

Мені, як греко-католицькому підпільному священникові, не один раз довелося побувати у володіннях Решетила. Звичайно, не завжди сподобив мене оглядати його світле обличчя цей князьок, частіше всього розмовляли зі мною його т.зв. помічники-сатрапи Савчуки, Герци, спеці з відділу в справах релігії при Львівському КГБ Богданови, Романови, якісь Олександрі Андрійовичі і т.п. — постаті з мутним важким поглядом в очах і сигаретою в зубах. Але був і такий випадок, що в своєму заштореному барлозі прийняв мене сам «Ю.Ю.» Це сталося 16 червня 1986 року. На той час я, як і багато інших підпільних греко-католицьких священників, працював за клясичною спеціальністю кочегаром. Викликові до уповноваженого передувала така подія. 14 квітня 1986 року мене слізно запросила на похорон своєї трьохмісячної донечки сім'я Лемішківських, що мешкає у Львові на вулиці Стрийській 36/4. У

свій час молодят Оксану й Мирослава мені доводилось вінчати і хрестити їх дочку Наталочку, яка на третьому місяці життя несподівано померла. Як же ж я міг їм відмовити? Дитячий похорон триває дуже коротко, яких півгодини в хаті, двадцять на кладовищі. Як священник я старався разом з присутніми потішити, розважити зажурених молодих батьків. Звідкіль ми могли знати, що павук-Решетило разом з кагебістами влаштували полювання. Але факт залишається фактом, згідно складеного 7 травня 1986 року протокола, під яким підписалися Решетило, Герц, Капінус, адміністративна комісія при Миколаївському райвиконкомі наклала на мене покарання — 50 рублів штрафу за те, що я «порушив правила про релігійні культи і відправляв похорон по канонах греко-католицької віри в м. Львові на Янівському кладовищі». Звичайно, кари я не платив, тому стягнули із місячної зарплатні, яка тоді становила 100 рублів. Але що найстрашніше в цій історії — так це накладення кари в розмірі 10 рублів на батьків покійної. Таким чином, ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ПОХОРОН ДИТИНИ ЗА РОЗЦІНКАМИ Ю.Ю. РЕШЕТИЛА коштував 70 рублів. Більше того, пан Решетило цим не задовільнився, він закликав до свого кабінету нещасну маму — Оксану Лемішківську і читав їй параграфи та повчав, як вона повинна заховувати «найгуманніші в світі советські закони про релігію». Йому навіть в голову не прийшло висловити співчуття пригнобленій мамі з приводу смерті її дочки-одиначки. Безперечно, таку жорстоку поведінку советського чиновника з віруючою греко-католичкою інакше як садистською не назвеш, а його дії протирічать усім нормам людяності і моралі, протирічать Деклярації Прав Дитини і природньому праву батьків згідно їх віри свою дитину похоронити.

У зв'язку з цим інцидентом Решетило і мене викликав до свого барлога та разом з Герцом доводили мені, що советські закони про релігію правильні, а це я не вмію ними користуватись і тому мене слід покарати. При цьому Решетило погрожував мені тюрмою, малюючи на картці паперу великі ґрати. На цьому не скінчилося, бо до моїх батьків в село Рудники приїхав згодом пан Герц і в присутності представника райвиконкому та сільради намагався переконати їх, що греко-католицька віра неправильна, знова погрожував мені тюрмою, вигукуючи: «Ви не думайте, що вашого сина ми будемо судити за віру, а зовсім за що інше, наприклад, за нетрудові доходи»!

Коли в 1987 році особливо інтенсивно греко-католики повели боротьбу за свої релігійні та громадські права, то одним із перших завзятих противників став Ю.Ю. Решетило. Він люто накинувся на активістів Комітету Захисту УКЦ, на релігійних і громадських активістів. Його неодноразові статті, опубліковані у бульварній газетці «Вільна Україна», очорнювали та паплюжили і

о. Григорія Будзинського, і В. Кобрина, і І. Геля, і Й. Терелю, і М. Гориня, і В. Чорновола, і Я. Лесіва, і М. Гаврилів. В січневому числі безбожницького часопису «Людина і світ» за 1989 рік Ю.Ю. Решетило умістив своє інтерв'ю, в якому продовжив свої злобні напади на УКЦ та її активістів. І ось несподівано цей кат християнства «перебудувався» і зробився великим демократом і поборником релігійних вольностей. Та його великий залізний сейф, в якому зібрана стисла інформація про всіх священиків, релігійних активістів, непересічних віруючих, ще продовжує чекати свого часу. Ще не відкрилися штори в лігві уповноваженого в справах релігій по Львівській області при Львівському облвиконкомі Ю.Ю. Решетили. А чого ж, вагоме слово Алексея ІІ-го надійно захищає його і від демократизації, і від гласности. Недалеко від свого «коллеги» втік уповноважений Івано-Франківської області Дерев'янка, котрий у 1987 році віруючим села Грабівки Калуського району голосно заявив, показуючи свою пухку, гладеньку «трудо-ву» долоню: «Скоріш волосся виросте на моїй долоні, ніж ваша уніятська Церква буде легалізована!» Не знаю, чи дивиться на свою долоню Дерев'янка, але віруючі Грабівки мають греко-католицький храм і греко-католицького священика.

Тепер комуністи, змінивши свою шкуру, голосно вигукують: «Вся влада Радам», разом з ними покрикує у своїх виступах і депутат ВР СРСР товариш Рідігер, цебто патріярх Алексей ІІ. Спитаємо, яким радам? Решетилівським? Колесниківським?

Та народ інакше думає, коли на мітингах заявляє:

Геть спритних ділків від релігії!

Геть уповноважених в справах релігій!

Геть ради в справах релігій!

Вересень 1990, Рим.

Додаток

Володимир Кончаківський (по вуличному Броників) з села РУДНИКИ, МИКОЛАЇВСЬКОГО району, ЛЬВІВСЬКОЇ області, розшукує *Ольгу Герилів*, 1923 року народження, дочку Марії Дубик і Антона Герилів, яка 1941 року поїхала на роботу до Німеччини, м. Стандаль. Разом з нею виїхали з с. Рудники Анастасія Бардак і Розалія Гавишина, а також Гусак з Черниці, Миколаївського району.

Протопр. Ярема ВОЛОДИМИР

ТРЕТЄ ВІДРОДЖЕННЯ УАПЦ

Шовіністичне трактування Московською Патріярхією тисячолітнього Ювілею Хрещення перевершило чашу терпіння українського народу, викликало законний гнів і рішення відірватися від неї. Більшість священників, які поневолі служили в єдиній тоді офіційно існуючій Церкві, були свідомі того, що ця Церква намагається повільно русифікувати народ, але діяли навпаки, старалися втримати слов'янсько-українську вимову богослужбових текстів, українську проповідь, обряди та звичаї. Церква в Галичині своєю зовнішністю була українською.

Московському екзархові в Україні, митрополитові Філаретові, тому що він за походженням українець — Денисенко, було вислане письмо, в якому були викладені всі кривди Української Церкви, заподіяні Москвою, від початку присвоєння собі нею прав Київської митрополії в 1448 році до остаточного, здавалося б, поневолення її в 1686 році, коли була куплена у турків грамота на неї за золоті рублі та соболі. В листі було сказано й про віроломне вбивство отця Костельника, про русифікацію. Там була висказана вимога почати від Церкви реабілітацію людей, в тому церковних достойників, які змушені були покинути свою рідну землю перед сталінською загладою. Там були натяки на обов'язок його, як екзарха України, подумати про те, що він повинен зробити для рідного народу.

Екзарх виявився тепер, коли вже міг би дещо вдіяти, непохитним у своєму служінні русифікаторській політиці Москви й Московського патріархату. Він сказав, що «нельзя разделять единый народ». За ним багато разів став те саме повторяти львівський митрополит Никодим. Автора листа до Філарета викликали на «церковний суд». За першим разом веліли покаятися. Замість покаяння — була відповідь розривом з московською Церквою священників і парафіян Петро-Павлівської церкви у Львові, що сталося на зборах Парафіяльної Ради вечером 18 серпня і було урочисто проголошене на всіх трьох Літургіях у празник Спаса (Преображення) 19 серпня 1989 року.

За Петро-Павлівською церквою проголосили розрив з московською Церквою отець Ігор Еліяшевський у Лавочному біля Сколе, отець Мирослав Максимович на Знесінні у Львові та отець Степан Жигало в Жовтанцях.

Митрополит Никодим зібрав знову свій «церковний суд» та осудив священників Володимира Ярему й Івана Пашулю, відлучуючи їх від «святої руської Церкви». Ми на цей суд не реагували, тому що з першого дня ми дали телеграму до московського патріярха, до київського екзарха та до львівського митрополита про вихід з тієї Церкви. Ми були вже тоді їй не підвладні. Ми вислали також телеграму в Константинопіль (Істамбул) до Вселенського Патріярха з проханням прийняти нас до молитовного спілкування і вже отримали повідомлення про те, що нас бере під свою юрисдикцію митрополит УАПЦ в екзилі Блаженний Мстислав.

Протягом місяця священників було вже стільки, що треба було думати про свою ієрархію. Зібрані на соборчику в домі отця Івана Пашулі ми рішили роз'їхатися до знайомих архиєреїв і просити їх очолити нашу молоду Церкву. На наші заклики першим відгукнувся єпископ Житомирський і Овруцький Іоан. Після благословення митрополита Мстислава єпископ Іоан отримав титул архиєпископа Львівського і Галицького. Незабаром відбувся соборчик духовенства з своїм Владикою та перша архиєрейська свята Літургія, а також перше рукоположення киянина Юрія Бойка в диякона Петро-Павлівської церкви.

Число священників почало зростати не тільки у Львівській, але й в Івано-Франківській та Тернопільській єпархіях. Знайшлися священники у східних областях, як наприклад, отець Методій Андрющенко, який служив дияконом ще при митрополитові Липківському.

Тепер одного єпископа було вже мало і прийшлося думати про становлення ієрархії для інших єпархій. З допомогою єпископа заграничної російської Церкви Вікентія відбулися хіротонії єпископів, тепер вже архиєпископів, Василя Тернопільського і Буцацького та Андрія Івано-Франківського та Коломийського. Незабаром своїми архиєреями були хіротонії Данила Чернівецького й Хотинського, Володимира Ужгородського і Хустського, Миколи Луцького і Володимиро-Волинського, Романа Чернігівського і Сумського та Антонія Рівенського й Житомирського.

Коли вже була розширена ієрархія, треба було скликати перший Всеукраїнський Собор УАПЦ. Хоч ще не була охоплена вся територія України єпархіяльними організаціями, все ж таки на соборі були представники від багатьох східноукраїнських земель. Собор відбувся за участю ієрархії, духовенства й мирян 6 та 7 червня 1990 року. На Соборі був утверджений тимчасовий Статут УАПЦ, прийняті постанови про різні внутріцерковні справи та, що найважливіше, Собор прийняв рішення про повну незалежність Української Церкви і підніс Київську Митрополію до рангу ПАТРІЯРХАТУ. Патріярхом Київським і всієї України був об-

раний Блаженніший Мстислав. Так здійснилася віковична мрія віруючого народу України бути самостійною церковною одиницею.

Довго ми не змогли вітати в Києві свого рідного Патріярха. Нарешті і ця мрія стала фактом і ми вже маємо свого Патріярха між собою. Вітав Його столичний Київ, якому вертає слава «Матері руських городів». Вітав княжий Львів та столиця Покуття — Івано-Франківськ, за ними Тернопіль, Рівне та Полтава. В днях 17-18 листопада відбулася інтронізація нашого Первосвятителя з участю українських єпископів та духовенства з мирянами з усіх країн, де діяла досі Українська Православна Церква.

ІНТРОНІЗАЦІЯ СВЯТИШОГО ПАТРІЯРХА МСТИСЛАВА

18 листопада Українська Автокефальна Православна Церква інтронізувала свого Патріярха, обраного Собором 5-6 червня 1990 року. Святіший Мстислав повернувся з тижневої подорожі по Україні і зараз перебуває в Києві, зустрічаючи гостей, які з'їхалися з усього світу, щоб взяти участь в урочистостях.

У неділю, о 10 год. ранку, в храмі Св. Софії Премудрости Божої, відбулася Божественна Літургія і після неї обряд інтронізації першого українського Патріярха. Безумовно — це подія історична. Її ще будуть коментувати і аналізувати історики та богослови. А зараз варто сказати про інше, про невидимі для світу слізи. . .

Всім напевно відомо, що древня українська святиня — Софія Київська — де, згідно з усіма законами Божими і людськими, має перебувати патріярша катедра Української Церкви, не належить православному українському народові. Її власник — атеїстична держава, що протягом 70 років жорстоко знущалася над душею народу, нищила його святині, плюндрувала церкви. І ось тепер раптом виявилось, що насправді та держава боронила і зберігала наші храми від дикого натовпу віруючих, котрі, не годні зрозуміти всієї величі цих історико-культурних пам'яток, закоптили все свічками, а фрески обтерли своїми несвідомими спинами. В авангарді борців за збереження церков від молитовного їх використання зараз можна бачити директора державного архітектурно-історичного заповідника «Софійський музей» Валентину Ачкасову. Це вона самочинно скасувала дозвіл Верховної Ради і Держбуду УРСР на проведення богослужень УАПЦ в Андріївській церкві. Це вона робить усе, щоб протидіяти законним вимогам українсь-

ких православних віруючих повернути їм церкви Софії, Митрополічї палати та ін. Не в змозі заборонити нашому Патріярху зійти на Св. Київський престол в Софійському соборі, адміністрація заповідника намагається хоча б чимось дошкулити творцям і учасникам цієї урочистої події. Весь вівтар собору забрано в риштування і, щоб зняти його, історико-культурні рекетери зажадали 15 тисяч рублів. Висунуто вимогу обмеження числа присутніх на інтронізації до 100 чоловік. Все це і багато інших дрібних перешкод чиниться на кожному кроці. Нам весь час хочуть показати, що ми не господарі у своїх храмах, на своїй землі. Невже дійсно так?

ПРИВІТИ

Лондон, 12.11.1990

Його Святість Патріярх
Української Автокефальної Православної Церкви
Київ, Україна

Ваша Святосте!

У великий історичний день — Вашої інтронізації на патріяршому престолі у Києві прийміть наше найсердечніше привітання від нас, усіх Отців Настоятелів та всіх вірних Української Автокефальної Православної Церкви у Великій Британії. Усі ми безмежно радіємо, що Всевишній дозволив знову відродитися нашій рідній Церкві та оформитися в Патріярхат, що було прагненням багатьох Отців нашої Церкви протягом історичного буття українського народу, і прагненням її вірних.

У цей великий історичний день українська нація — всі українці на батьківщині й на поселеннях шанують Вашу Святість як Великого Сина України, який усе своє життя віддав чесному служінню рідному народові, а водночас і рідній Церкві. Завдяки наполегливій невтомній праці Вашої Святости розвинулася Українська Православна Церква в США з її прекрасним центром у Савт Бавнд Бруку, з величавою святиною, музеєм, Домом Української Культури, цвинтарем-пантеоном. Завдяки Вашій Святості розвинулася теж і європейська Митрополія Української Автокефальної Православної Церкви.

Як Первоіерарх Української Автокефальної Православної Церкви Ваша Святість поклали великі заслуги для розвитку і плекання української культури, як її меценат. Ви йшли слідами великого Митрополита Петра Могили, підтримуючи та розвиваючи не тільки культурні надбання нашої Церкви, але повсякчасно дбаючи теж і про збереження та розвиток усіх культурних надбань і багатств українського народу. Згадати б тільки багату видавничу діяльність нашої Церкви — понад 150 книг, що є вагомим внеском у скарбницю культури нашої нації та залишаються три-

валим свідоцтвом невтомної праці Вашої Святости в ділянці української культури.

Вітаючи Вас, Ваша Святосте, як найвищого Первоіерарха нашої рідної Церкви, як першого Патріярха Київського й усієї України, бажаємо Вашій Святості доброго здоров'я, сил і витривалости, щоб під Вашим Архипастирським проводом наша Церква могутніла, розвивалася, як рівна з іншими Патріяршими Православними Церквами та прохаємо Всевишнього, щоб обдарував Вашу Святість усіми Божими ласками і благами та подав Вашій Святості многі й благі літа.

Остаємо з синівською відданою пошаною до Вашої Святости,

За Єпархіяльне Управління УАПЦ у Великій Британії:

о. протопресвітер Сильвестер Богатирець
Голова

* * *

14 листопада 1990

Слава Ісусу Христу!

Його Святість
Святіший МСТИСЛАВ,
Патріярх Київський і всієї України,
Київ, Україна.

Ваша Святосте!

У цей великий день в історії нашої УАПЦеркви і українського народу — Вашої інтронізації на Патріяршому престолі у столичному місті Києві, вітаємо Вашу Святість від імені парафіяльної Ради, Сестрицтва св. Марії Магдалини та усіх вірних катедрального храму св. Преображення Господнього УАПЦеркви в Лондоні, Велика Британія.

З безмежною радістю ми переживаємо цю історичну подію і просимо Вашу Святість прийняти від нас найсердечніші привітання та побажання. У своїх молитвах проситимемо Всевишнього, щоб обдарував Вашу Святість Своїми ласками й щедротами, та тримав Вашу Святість у Своїй опіці, в кріпкому здоров'ї, на многі літа!

З проханням Ваших Святительських Молитов і Благословення,

Вашій Святості у Христі віддані
Протопресвітер Михайло Галиця
Голова Парафіяльної Ради
Братчик Осип Музичка
Секретар Парафіяльної Ради

* * *

Лондон, 15 листопада 1990 р.

Слава Ісусу Христу!

Їх Святості Мстиславові,
Патріярхові Київському і всієї України
Української Автокефальної Православної Церкви,
Київ.

Ваша Святосте, Святіший Патріярше!

В Богом благословенний історичний День інтронізації Вашої Святости на встановленому Патріяршому Престолі Української Автокефальної Православної Церкви в столиці України, Провід Організації Українських Націоналістів в імені всього членства складає Вашій Святості глибокий поклін і найщиріші вітання.

Неодноразово у своїх Постановах на Великих Зборах і в різних публікаціях наша Організація стверджувала конечність завершення наших українських історичних християнських Церков патріярхальним устроєм, які в українській незалежній державі могли б об'єднатись в одному Українському Патріярхатіві. Тому ми щиро радіємо, що саме Вашій Святості Всевишній звелів бути Першим Патріярхом багатостраждальної Святої Української Автокефальної Православної Церкви.

Ворожі і наклепницькі дії ненависників національно-релігійного відродження України і зруйнованої ними УАПЦ, що супроводять встановлення Вашої Святости на Патріяршому Престолі Києва, нагадують камування св. Степана, ім'я якого Ви носите, а яке причинилося до буйного поширення християнства. З Божої волі це станеться також і по відношенні до очолюваної Вами УАПЦ, в що ми свято віримо.

Вітаючи Вашу Святість в цей День, що його сотворив Господь, ми сердечно бажаємо Вашій Святості і веденій Вами Церкві обильних Божих ласк у поборюванні всіх труднощів для віднови релігійного життя по всій розлогій Україні. Віримо, що розбудова УАПЦ проходитиме в християнській любові і толерантності до інших віровизнань і скріпить український народ у його змаганнях до єдності і державної незалежності.

Нехай милосердний Господь дарує Вашій Святості многі літа і кріпить здоров'ям, мудрістю і силою у веденні відродженої Святої Української Автокефальної Православної Церкви в престольному Києві і по всій Україні та в діаспорі.

Остаємось з висловами глибокої пошани і синівської відданости,

За Провід ОУН:
Василь Олесків
Голова

* * *

15 листопада 1990 року

Їх Святості Мстиславові
Першому Патріярхові Київському і всієї України
Київ

Ваша Святосте, Святіший Патріярше!

Українське Державне Правління, створене 30 червня 1941 року Актом відновлення Української Держави, має шану привітати Вашу Святість і весь Собор Української Автокефальної Православної Церкви, зібраний з нагоди встановлення Патріяршого Престолу в столиці України Києві та інтронізації Вашої Святости, як Першого Патріярха Києва і всієї України.

Цей історичної ваги чин є не тільки важливий, як вислів прагнень вірних УАПЦ, але також, як вираз суверенного духа українського Народу, що прямує до повної державної суверенности України.

На цьому шляху, встановлення Патріярхії УАПЦ і Акт інтронізації Вашої Святости, як першого її Патріярха, наповнює гордістю кожного українського патріота-державника.

Від першого митрополита українця Іларіона аж до часу підпорядкування Української Православної Церкви московській Патріярхії в кінці 17 стол., Українська Церква була головним чинником формування національної духовности, науки і культури, вершком чого було заснування Могилянської Академії в Києві і незчисленних пам'яток церковної архітектури та іконопису. Відроджена в 1921 році і очолена Митрополитом-мучеником Василем Липківським і знищена безбожницьким комуністичним режимом в 1930 рр. Українська Автокефальна Православна Церква знайшла своє оновлення в наш вагомий на історичні події час.

Висловлюючи нашу радість з приводу інтронізації Вашої Святости, як Першого Патріярха Києва і всієї України, Українське Державне Правління просить Вашу Святість прийняти найсердечніші вітання і побажання якнайповнішої християнізації України в дусі екуменізму з іншими українськими віровизнаннями для відзискання її місця серед культурних народів світу в формі самостійної демократичної Держави, як основного гаранту свободи і суверенности.

На Многі Літа, Владико — Патріярше!

За Українське Державне Правління:

Богдан Федорак
Голова

Володимир Мазур
Секретар

* * *

15 листопада 1990

Слава Ісусу Христу!

Його Святість Мстислав,
Патріярх Української Автокефальної
Православної Церкви,
Київ, Україна.

Ваша Святосте,

Довідавшись перед кількома днями, що в надходячі суботу і неділю, в столичному Києві відбудеться Ваша інтронізація на патріяршому престолі, Президія нашого Координаційного Осередку найсердечніше вітає Вашу Святість з тієї надзвичайно важливої історичної події в лоні Української Автокефальної Православної Церкви, в лоні Християнської України і в лоні нескоримого українського народу, що віками, а особливо в нашому ХХ столітті так завзято і безкомпромісово змагалися за свої національно-державницькі і церковні права, і бажає Вам та всій Ієрархії УАПЦ найкращих успіхів у тому, щоб ця історична подія вже ніколи не полишала української землі, її народу і нашу Християнську Церкву. Ми віримо, що ці наші вислови привіту і побажання Вашій Святості й Ієрархії УАПЦ є висловами усіх згромаджених в нашому координаційному Осередку його членів у країнах Західної Європи.

Застановляючись над цим, що з волі Всевишнього Господа Бога буде довершене в надходячі суботу і неділю, нам пригадуються ці настанови, які були винесені в Києві керівними властями Української Народної Республіки в роках 1918-1920, а відтак у самому акті постанови УАПЦ під керівництвом Митрополита Василя Липківського. Важким шляхом пройшла українська нація і її історичні Церкви в наступних десятиліттях. Були часи, коли здавалося, що наш християнський народ уже не зможе піднятися на свої власні ноги. Однак невсипуща праця і боротьба широкого українського патріотичного світу та його віра в перемогу Божої Правди на українській землі, геройська жертвовність Голів, Ієрархів та духовенства українських Церков і Боже благословення допомогли все це перемогти. Ми віримо, що оснований Патріярхату УАПЦ в цьому важливому та переломовому часі і інтронізація Вашої Святости на патріяршому престолі Києва допоможе дуже багато і Церкві і Народові в досягненні усіх благ Волі та Державности і Соборности, які ще перед народом і його Церквами, допроваджуючи в остаточному до єдиного, соборного Патріярхату в Києві.

Бажаючи Вашій Святості найкріпкішого здоров'я та многих успіхів у цьому переважному церковному і національному ділі,

Остаємось з висловами синівської відданости і пошани,

За Президію КОУГЦУ,

І. Дмитрів — Голова

В. Леник — Секретар

* * *

Його Блаженство Патріярх Мстислав,
Архієпископ Київський і Переяславський
Української Автокефальної Православної Церкви,
Київ, Україна

Блаженніший Патріярше,

У цей святий, величний час, прийміть найщиріший синівський привіт і доземний поклін від керівних органів і всього зареєстрованого членства Союзу Українців у Великій Британії.

Вітаємо Вас з нагоди надходячих днів, а саме: суботи і неділі 17-18 листопада ц.р., які, віримо, будуть сповнені великою славою та радістю в новітній історії нашої Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). В цих днях, знаємо, звершиться історична хвилина, коли в особі Патріярха Ви урочисто, із всією належною шанобою, із всіма почестями та привілеями, будете інтронізовані першим Патріярхом УАПЦ і тим чином офіційно завершите та очолите Патріярший устрій та престіл сестри-страдниці, Української Автокефальної Православної Церкви.

З Божою Волею, український нарід діждався цієї великої і щасливої хвилини, що має змогу побачити і привітати Вас першим Патріярхом нашої Української Автокефальної Православної Церкви вже таки на своїй рідній, але, на жаль, ще не вільній землі, в Україні. Таким вже досягненням буде тішитися весь український світ, який змагається за збереження та пошанівку до всього рідного, у змазі на шляху до поновного усамоствінення української держави. Власне тому, що ми віримо в таку настанову тут, в українському Албїоні, огортає нас в цьому часі велика радість, що Україна діждалася цієї радісної хвилини, з приводу якої, можемо надіятися, зближається кожного дня Україні приречений час нашого кращого завтра, нашої золотї волї.

Блаженніший Патріярше, нехай Всевишній Господь нагородить Вас многими благами літами, жити та працювати далі на користь і на прославу української Церкви та цілого українського народу. Нехай Христос Бог нас благословить, охоронить, помилує і спасе Вас та Святу Українську Автокефальну Православну Церкву нині, завжди і повсякчасно.

За Керівні Органи і Членів Союзу Українців
у Великій Британії:

Д-р Любомир Мазур
Голова

Федір Курляк
Генеральний Секретар

* * *

16 листопада 1990 р.

Слава Ісусу Христу!

Його Святість Мстислав,
Патріярх Київський і всієї України
Української Автокефальної Православної Церкви,
Київ.

Ваша Святосте!

З наближенням Великого Дня в житті Вашої Святости, в історичному житті Українського Народу й Української Автокефальної Православної Церкви, яким стане день інтронізації Вашої Святости на Патріяршому Престолі у столиці України Києві, Дирекція Української Центральної Інформаційної Служби в Лондоні, Велика Британія, разом з нашим членством щиро вітають Вашу Святість з цією Богом благословенною подією і бажають Вашій Святості якнайкращих успіхів у дальшому служінні Богові, християнській Україні, її Святій Церкві та волелюбному українському народові у його боротьбі за волю і державну самостійність.

Всі ми глибоко переживаємо теперішні процеси релігійно-церковного і національного відродження в Україні, з надією, що це вже найвищий час, щоб після столітнього важкого поневолення в російській імперії Україна знову засіла в колі вільних народів світу. Ми віримо, що інтронізація Вашої Святости на Київському патріяршому престолі започаткує великий ріст і розвиток Української Автокефальної Православної Церкви в Україні і значно допоможе українському народові в його змаганнях до державного життя.

Знаючи про глибоке розуміння Вашою Святістю важливих для українського народу питань церковно-релігійного єкуменізму, національної єдності і соборності, ми віримо, що Акт інтронізації Вашої Святости і дальше керівництво Вашою Святістю церковно-релігійним життям в Україні і в діаспорі доведуть остаточно до здійснення великих ідей, що їх залишили нам в Заповітах Великі Митрополити Петро Могила, Василь Липківський, Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий.

Молимо Всевишнього, щоб обдарив Вашу Святість добрим здоров'ям і багатоліттям, світлою мудрістю і сильною вірою у Вашій відповідальній праці для добра Української Автокефальної Православної Церкви й Українського Народу.

З глибокою пошаною і синівською відданістю,

За Дирекцію УЦІС:

Степан Олеськів
Заст. Голови

* * *

Його Святість Мстислав
Патріярх Української Автокефальної
Православної Церкви
Київ, Україна

Ваша Святосте!

Від імені Президії Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії та всіх наших членів маємо шану привітати Вас сердечно в дні Вашої інтронізації на патріярший престіл у столичному городі України Києві як першого в історії нашої нації Патріярха рідної Церкви.

Вітаючи Вас із цією великою подією у Вашому житті, а водночас, історичною подією в бутті нашого народу бажаємо Вашій Святості сил і витривалости у Вашій такій відповідальній Архипастирській праці в Божому винограднику для прослави Бога, Церкви й для Її всестороннього розвитку й закріплення та для блага нашої нації, яка стає на свій шлях усамотійнення і удержавлення.

Хай Всевишній збереже Вашу Святість на многі й благі літа!

Остаємось з глибокою синівською пошаною до Вашої Святости,

За Президію Головної Управи ОБВУ:

Майор д-р Святомир М. Фостун — Голова
Підпоручник Михайло В. Поврозник — Ген. секретар

* * *

Лондон 15.11.1990

Його Святість Мстислав, Патріярх
Української Автокефальної Православної Церкви
Київ, Україна

Ваша Святосте!

Від імені Організації Українських Жінок у Великій Британії щиросердечно вітаємо Вас у цей великий історичний день Вашої інтронізації на патріяршому престолі в столиці України — Києві. Провід і членство ОУЖ безмежно радіє відродженням Української Автокефальної Православної Церкви в Україні.

Ваша Святосте, все своє життя Ви чесно служили українському народові, а зокрема його Церкві, й не без причини Всевишній обрав Вас своїм посланцем відродити і завершити Патріяршим устроєм Українську Автокефальну Православну Церкву в нашій Батьківщині — рідній Україні.

Молимо Господа, щоб подав Вам — Ваша Святосте, міцного здоров'я, багато сил і витривалости ще довгі роки керувати нашою рідною Церквою, щоб Вона під Вашим проводом могутніла й розвивалась як рівна поруч інших Патріярших Церков.

Хай Всевишній нагородить Вас усіма Божими ласками і подасть Вам многі і благі літа!

Вітаючи Вас остаємо з глибокою і відданою пошаною до Вашої Святости,

За Головну Управу Організації Українських Жінок:

Богданна Крушельницька — Голова
Люба Фостун — Секретар

З першого фронту змагань за УССД

МІТИНГ ГРОМАДСЬКОСТІ МІСТА КИЄВА

Київ. 16 вересня о год. 17-йй на центральному майдані міста — на площі Жовтневої революції з ініціятиви Виконкому Української Міжпартійної Асамблеї відбувся десятитисячний мітинг «Новий Советській імперії — НІ!»*.

Під час мітингу виступали: Анатолій Лупиніс — голова Виконкому МПА, Григорій Мусієнко, Дмитро Корчинський — члени Національної Ради МПА, Михайло Ратушний — член Національної Ради МПА, координатор Київського страйккому, Михайло Бобилев — представник страйккомів Донбасу, Андрій Бендзяк — від страйккомів Червонограда, депутат Львівської обл. Ради, Олекса Миколишин — секретар УРП, Євген Чернишов — співголова УНДП та інші. У своїх виступах вони рішуче засудили можливість підписання нового союзного договору і відзначили, що без реальної, а не продеклярованої самостійності ні про який договір не може бути мови. В таких умовах новий договір — це поновлена колоніяльна кабала.

Мітинг прийняв резолюцію.

Резолюція

Ми, учасники мітингу, виступаємо за повну державну самостійність України і негайний вихід її із Советської імперії — СССР.

Категорично заперечуємо укладання нового кабального союзного договору і вимагаємо припинити участь представників УССР у його підготовці.

Вимагаємо проведення нового «Нюрнберзького процесу» над злочинною діяльністю КПСС, яка стала головним інструментом поневолення українського та інших народів Советської імперії і поставила нас перед економічною, національною, соціальною, екологічною катастрофою.

Наполягаємо на негайній націоналізації майна КПСС, деполітизації державних установ, Армії, КГБ та МВД.

Схвалюємо демонтаж пам'ятників В. Леніну, який здійснений вже у 16 містах України, і вимагаємо негайно демонтувати пам'ятник Леніну у Києві, зокрема на майдані Жовтневої революції та на бульварі Тараса Шевченка.

* Усі матеріали в цьому розділі наша Редакція одержала від УЦІС.

Вимагаємо повної гласности від Верховного Совету України у підготовці республіканської програми приватизації економіки України, прийняття парламентом ефективних рішень, які б забезпечували права суверенної держави відповідно до Деклярації від 16 липня ц.р.

Вважаємо за необхідне пропонувати Радам народних депутатів усіх рівнів оголосити себе тимчасовими і підтримати реєстрацію громадян Української Народної Республіки та сприяти творенню Комітетів Громадян України як початкових державних структур незалежної Української Держави до скликання Національного Конгресу.

Ми підтримуємо заяву наради представників страйкових, робітничих та профспілкових комітетів України про проведення 1 жовтня всеукраїнського попереджувального одноденного політичного страйку.

15 вересня в актовій залі Київського політехнічного інституту відбулася нарада страйкових комітетів України, яка прийняла рішення про проведення всеукраїнського попереджувального одноденного політичного страйку 1 жовтня — в день початку роботи 2-ої сесії Верховного Совету УССР. В Заяві, прийнятій нарадою, поставлені наступні вимоги до Верховного Совету УССР:

1. Негайне припинення та закриття Чорнобильської АЕС.
2. Задоволення політичних та економічних вимог шахтарів Донбасу: деполітизація державних установ, Армії, КГБ та МВД, визнання першочерговості вирішення проблем Шахтарського краю не лише для Донбасу, а й для всієї України.
3. Не допустити проходження військової служби осіннім та подальшими призовами за межами республіки та забезпечення реального виконання «постанови» Верховного Совету УССР від 30 липня 1990 р. про повернення в Україну всіх, хто проходить військову службу за її межами сьогодні.
4. Відмова від нав'язування Україні оновленого союзного договору — оновленої форми кабали.
5. Роздержавлення економіки України під контролем робітничих та страйкових комітетів з передачею підприємств у власність трудових колективів.
6. Націоналізація майна КПСС на території України, нажитого за рахунок народу, знесення партійних та державно-управ-

лінських структур. Визнання комуністичної ідеології та практики злочином проти людства.

7. Захист ринку продовольчих і промислових товарів України шляхом першочерговости забезпечення ними республіки.

В нараді взяло участь 50 осіб, серед яких — 26 представників страйккомів, решта — представники «Солідарних профспілок України», профоб'єднання «Праця», Міжпартійна Асамблея, РУХу, УРП та інші. Страйккоми були представлені Київською, Донецькою, Полтавською, Львівською, Рівенською, Тернопільською, Запорізькою, Закарпатською, Чернігівською областями. Координація страйком покладена на Київський страйком, для чого утворено координаційну раду, до якої кооптовано голів страйккомів. Форми страйку будуть обиратися на місцях самостійно.

З метою узгодження позицій та вироблення спільної програми дій було вирішено даною нарадою започаткувати щомісячне скликання форумів представників страйкових та робітничих комітетів.

Також було рішено, що у випадку невиконання наших вимог залишаємо за собою право на підготовку, організацію та проведення всеукраїнського політичного страйку з єдиною вимогою: РОЗПУСК ВЕРХОВНОГО СОВЕТУ УССР.

* * *

УКРАЇНА В ОБОРОНІ ХМАРИ І ДРУГИХ

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ! КИЯНИ!

Почалися провокації комуністичного апарату проти демократичних національних сил. Замість того, щоб відповідно до закону покарати провокатора й хулігана у званні полковника міліції Григор'єва, який бив жінку в підземному переході на Хрещатику, вдарив народного депутата України Степана Хмару, почалися арешти свідків і людей, які бачили все на власні очі, — саме тих, хто допомагали знешкодити озброєного незнайомця, який відмовився показати документи.

Таємничо зникла потерпіла, але є свідки, які бачили, як Григор'єв жорстоко бив її. Комуністична більшість українських депутатів із зухвалим порушенням парламентської процедури дала згоду на арешт Степана Хмари.

Затримані й знаходяться в слідчому ізоляторі свідки: Микола Головач, голова Київського громадського комітету, Леонід Березинський, Віталій Воробйов.

Це пряма провокація з грубим порушенням законодавства.

Вимагаємо негайного звільнення наших братів по боротьбі з комуністичною диктатурою!

За УСДП — *М. Старушко*

За УНП — *В. Федько*

За Київський страйкком — *Ратушний*

* * *

Комуністична мафія перейшла у відкритий наступ. Давно готові і чекають лише свого втілення пляни військового перевороту в Україні. Збанкрутілий уряд здатний лише на підвищення цін та безглузде введення купонів. Країна стоїть на порозі цілковитого економічного краху.

Для збереження свого панівного становища та м'яких крісел можновладці використовують все: шантаж, провокації, насильство. Першими жертвами диктаторських режимів завжди стають активісти політичної опозиції. Так, *Головач Микола* — Голова Громадського комітету м. Києва та Київської області, член Української Народної-Демократичної Партії, та *Березинський Леонід* — реєстратор Громадського комітету м. Києва, член Української Народної-Демократичної Партії 7 листопада брали участь у затриманні провокатора, як потім виявилось, полковника УВД Григор'єва, який побив жінку, вдарив депутата Верховної Ради УРСР *Степана Хмару*, ображав усіх присутніх. Замість того, щоб притягнути до відповідальності знахабнілого міліціанта, Прокуратура м. Києва порушила проти них кримінальну справу. Вони затримані і знаходяться у в'язниці.

В знак протесту проти актів беззаконня заарештований *Головач Микола* оголосив голодівку.

Ми закликаємо всіх чесних людей підтримати нас у справедливій боротьбі за визволення невинно ув'язнених!

Закликаємо громадян України підтримувати демократичні сили в їхній боротьбі з тоталітарною системою, щоб скинути з народної шії комуністичне ядро!

Страйки, акти громадянської непокорі, створення альтернативних структур влади — ось шлях змагань з партійно-державною мафією за *справедливість, демократію, незалежність!*

Слава Україні! Народ переможе!

16.11.90

Українська Народна-Демократична Партія

* * *

Коли в Москві на Красній площі під час «святкової» демонстрації стріляли, у Києві постріл не пролунав: провокатор полковник Григор'єв, що назвався «головним двірником Хрещатика», був обеззброєний. Серед учасників затримання були народний депутат Верховного Совету УРСР Степан Хмара та голова Київського Громадського Комітету Микола Головач. 15 листопада Головача було заарештовано. 17 листопада у приміщенні Верховного Совету УРСР захоплено Степана Хмару, місце перебування якого зараз невідоме.

Чи не одні й ті ж люди посиляли «невідомого» в Москві та «двірника Хрещатика» в Києві, виписували ордери на арешт Головача, Хмари та інших.

Скільки ордерів іще буде виписано під забезпечення введення президентського правління та підписання нового союзного договору?

*Українська Народно-Демократична Партія
Київська організація УРП
Українська Національна Партія
Виконком Міжпартійної Асамблеї
Київський Страйкком
Громадський Комітет України
Українська Селянсько-Демократична Партія*

* * *

ВІДПОВІДЬ НА РІШЕННЯ НАРАДИ ГРУПИ «239»

Панове!

Перед нами типовий зразок комуністично-партійної логіки дій. Большевики, бачачи перед собою перспективу неминучої поразки, що логічно витікає з процесу подальшого демократичного розвитку подій, ладні заради збереження влади піти навіть на фізичне знищення нації!

УКРАЇНЦІ! Нас штовхають на братовбивство!

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ! Вашими руками большевики збираються проливати народну кров! Кров Ваших братів і сестер! Ваших співвітчизників!

Схаменіться, люди! Їх жменька! Вони сильні навіть не підтримкою обдурених комуністичною пропагандою!

Їх сила у пасивності нерішучих!

Молодіжне Товариство «Січ»,
Голова Ради — Миронів

* * *

ЗВЕРНЕННЯ ДО ЖІНОК УКРАЇНИ

У нас відібрали життя, здоров'я, культуру — все засипали чорнобильським попелом. Посягання на право жити у правовій державі тривають. КПУ прийняла рішення про контрнаступ на демократію.

На очах всього цивілізованого світу судять сина українського народу — Степана Хмару — мученика-політв'язня советських сталінсько-брежневських концтаборів. Ганебними провокаціями знову готуються сталінські судові процеси, яких прагне депутатська більшість Верховної Ради України.

Геть брудні руки від наших обранців!

Народ України бачить своїх героїв, захисників демократії та права, але й запам'ятає іуд, які з останніх сил вчепилися за своє партійне корито і підняли сьогодні руку на Степана Хмару. А що буде завтра? Хто стане жертвою? Невже КПУ не розуміє, що це шлях до громадянської війни?!

Проклинаємо ваші підлі вчинки і засуджуємо вас до вищого суду — суду людської совісті!

Нам нема чого втрачати, крім кайданів, злиднів, хвороб, передчасних смертей наших понівечених дітей.

Ми встали з колін, і ніхто не має права позбавити нас волі. Не віддамо святу землю, на якій живуть наші діти! Не віддамо наших героїв на поругу КПСС!

15 листопада 1990 р.

Союз Українок м. Києва

* * *

ЗВЕРНЕННЯ ДО НАРОДУ УКРАЇНИ

Співвітчизники!

Реакційні сили України в особі КПУ та парламентської більшості у Верховній Раді УССР, втрачаючи своє безроздільне панування у республіці, перейшли в тотальний наступ проти демократичних сил з метою відновлення комуністичної диктатури.

Саме так слід розуміти арешт найбільш послідовного борця з тоталітарним режимом народного депутата України Степана Хмари.

Щоб дискредитувати демократичні сили, вже кілька місяців в офіційних засобах масової інформації ведеться оскаженіла кам-

панія проти керівників і активних членів демократичних організацій, спроби їх ізоляції від народу.

Згадайте лише основні моменти нагнітання конфронтації українською партократією.

Серпень — заява Л. Кравчука про те, що в парламенті республіки неможлива співпраця більшості з опозицією — Народною Радою.

Напередодні другої сесії Верховної Ради УРСР її Президія прийняла рішення про недопущення людей до будинку Верховної Ради.

Провокація 28 жовтня біля Святої Софії. Демонстрація військової сили 7-го листопада в Києві.

І нарешті — спровокований інцидент «Григор'єв — Хмара».

Сплановано цілий ряд інших політичних акцій, спрямованих проти демократичних Рад усіх рівнів, Народної Ради України.

Керівництво Верховної Ради УРСР самочинно припинило роботу сесії. За його вказівкою робиться все, аби розколоти народ, протиставити народжуваній демократії адміністративний, партійний і військовий кулак КПСС.

Приведено в бойову готовність війська, які стягнуті до Києва і обласних центрів, спеціальні загони міліції. По всій Україні йде мобілізація сил партократії. Взято під контроль засоби масової інформації. Ведеться цілеспрямований обман народу України. На фоні цього шаленого галасу до Верховної Ради УРСР за вказівкою комуністичної партії з усієї України з'їжджаються захисники тоталітарного режиму.

КПСС-КПУ і парламентська група «239» намагаються ліквідувати опозицію, зберегти своє привілейоване становище. В цій безпрецедентній кампанії наступу на демократію застосовуються найрізноманітніші методи розправи, грубого політичного і психологічного тиску на ідеологічних опонентів. Все робиться за перевіреним сценарієм 30-х років.

У Народної Ради, демократичних суспільно-політичних організацій і Народного Руху України є достатньо сили протистояння. Проте ми вважаємо, що сьогодні проводити паралельні акції народної непокори не слід.

Хай партократія покаже народові своє обличчя таким, яке воно є. Хай своїми діями розкриє свою антинародну суть. А тоді вже ви зробите висновки, люди волелюбні, громадяни України, за незалежність якої всі ми готові діяти рішуче й безкомпромісово!

16 листопада, 1990

Народна Рада

* * *

ЗАЯВА

Київському страйковому комітетові
від Ковальчука Олександра Миколайовича
громадянина України нар. 31.5.1966 р.,
від техника-технолога Київської ГРЕ
зам. м. Київ-20, вул. Ушинського 30/1-9

Я брав участь в мітингу 6.11.1990 р., присвяченого пам'яті загиблих людей, які загинули за роки советської влади, і перестав вірити советській владі, залишившись на площі Незалежності.

Я з друзями під ранок відпочивав біля метро «Площа жовтневої революції» на розкладачці. До мене підійшов чоловік і промовив: «що мене кличе жінка», вона підійти не змогла, бо в переході було оточення з міліції і військових. Коли я підійшов, то вона відповіла, що їй погано і попросила розкладачку. Я вернувся, забрав розкладачку, приніс, розложив, вона почала сідати, і в цей момент хтось відштовхнув мене вбік. Я озирнувся і побачив перед собою людину в чорному шкіряному плащі. На вигляд за п'ятдесят років. Я запитав хто він, яке право має так себе поводити, на що він мені відповів: «Двірник я», і в цей самий час він підбив розкладачку і жінка, яка на ній лежала, опинилася біля його ніг. Це сталося блискавично, що важко описати.

До нас підійшли люди і почали запитувати, хто він, на що він відповів: «Я двірник Хрещатика». Помітивши на моему горлі шви, сказав цей чоловік, що я львівський бандьора і тому подібне, приїхав у м. Київ каламутити народ. Я відповів, що я робив в Народичах, то є Чорнобильська зона. Він сказав, що він саме там робив, і такі злодюги як я там не були, і ще додав, що я на 100 відсотків «уголовник», а решту його висловів я не наважуюсь повторити. Але зрозумівши, що щось дізнатись хто він є, неможливо, ми відійшли вбік. В цей час біля нас було багато міліції, і на наші вимоги з'ясувати його особу ніхто з міліціонерів не zareагував. У той момент повз нас проходив підполковник Кондратюк (начальник Ленінського РОВД).

Після цього я лишився у переході і розмовляв з військовими та людиною в цивільному. Озирнувшись, я помітив, що невідома людина, яка повелася ганебно з жінкою, вдарила народного депутата Степана Хмара в груди.

Негайно підійшовши, я став його стримувати, Степан Хмара пред'явив посвідку депутата і прохав у цієї особи показати документи, на що другий відповів брутальною лайкою. Після того народний депутат С. Хмара почав закликати міліцію, з боку якої ніхто не підійшов. У цей час неподалік я помітив Кондратюка.

Коли цей чоловік на запитання хто він є, відповів, що він є «головний двірник Хрещатика», і почав вириватися та агресивно розмахувати у напрямку людей парасолькою, хтось із оточуючих вихопив її, і я помітив, що разом з нею з-поміж плаща вилетів металевий дріт. «Двірник» почав кричати: «Поможіть, люди, рятуйте, грабують», але з міліції ніхто не звертав на це уваги. Коли міліція помітила дріт, кинулись на цього громадянина, створилась сутичка, ми опинились утрюх: я, Степан Хмара і цей чоловік у протилежної стінки. У незнайомого на рівні грудей я помітив пістолет. Далі я побачив його перед камерою, і пістолет передали Олександру Ємцю. Після цього невідомого при допомозі народних депутатів вивели нагору. Поряд нас весь час знаходився Кондрачук і збентежено щось говорив у радіо.

Вже на вулиці я помітив радіо у цього невідомого чоловіка, і після цього я почув, як зачитували дані з посвідчення, звідки дізнався, що перед нами полковник карного розшуку «Григор'єв». Трохи згодом я почув від міліції, що жінку, над якою глумився Григор'єв, звуть Дузенс Олес-Алес.

14.11.1990 р.

Ковальчук А. Н.

* * *

Голові Народної Ради
Ігорю Юхновському

ТЕЛЕГРАМА

Глибоко обурені грубим політичним фарсом депутатської більшості стосовно народного депутата Степана Хмари. Неспроможна вирішувати кризові економічні питання, Верховна Рада втягає народ України в процес конфронтації. Вимагаємо захистити людські права С. Хмари, залучивши міжнародні юридичні організації.

Співробітники видавництва
«Української Радянської Енциклопедії»
82 підписи

СПРАВА ХМАРИ — ЧИ БУДЕ КРИВАВА ЗЛИВА?

Люди! Чи усвідомили ви за своїми купонними та кухонними клопотами, що СЬОГОДНІ НАСТАВ ВИРІШАЛЬНИЙ МОМЕНТ? Якщо ваші інтереси не поширюються далі пошуків ковбаси, тоді все гаразд. Гнилої ковбаси вони вам дадуть, як давали, коли зняли Хрущова, як давали у перший день після введення купонів.

Але якщо ви хоч були на мітингу, або лаяли владу (а хто її не лаяв?), або сварилися з начальством, то ваше майбутнє можна змалювати вельми достовірно. Як мінімум — звільнення з роботи. Максимум — роки таборів і карцерів. Найщасливішим удасться втекти за кордон. . . Ми вас не лякаємо. Ні. Сьогодні справді вирішальний момент. СПРАВА ХМАРИ — ЦЕ СИГНАЛ ДЛЯ АТАКИ НА ДЕМОКРАТІЮ. Багатьом з вас не сподобалася поведінка народного депутата 7 листопада. Так, Степан Ілліч вчинив нерозсудливо. Але чи його в тім вина? Він просто потрапив на рейки детально і старанно спланованої провокації. І коли ви тепер щиро обурюєтесь поведінкою Хмари, згадайте, що не менш обурювалися люди поведінкою «гязной свиньи Бухарина», «подлого предателя Троцкого», «коварных агентов мирового империализма», яким так само щиро вимагали смерті, як ви сьогодні щиро вимагаєте (чи ні?) тяжкої кари Степанові Хмарі. Чи не купили і вас за п'ятку?

Задумайтесь. Чому воно все так співпало в часі купонів, наїздів у Київ тисяч оплачених відгулами і добовими «трудожущихся», випадок з Хмарою, широка агітаційна кампанія проти демократичних сил (одна тільки «шапка» у «Советській Україні» — «Люди! Будьте пильні!» — чого варта!) і, нарешті, виступ Горбачова 16.11.1990 («Занять твердые позиции против деструктивных сил и перейти от обороны к наступлению»).

Придивіться: вчора вони справді перейшли в тотальний наступ. Вони кажуть: «надо идти на обострение, большинство нас поддерживает». Якщо ви справді підтримуєте їх, то знайте — Степан Хмара буде тільки першою жертвою. Далі розпустять і позаарештовують Верховну Раду. Опиняться за ґратами Київська міськрада, Львівська облрада. Встановлення комуністичної диктатури в одній окремо взятій республіці реальне. Але — полетять голови не тільки демократів. Коли почнеться, не буде застрахований ніхто. Полетять голови і Кравчука і іже з ним. Згадайте долю червоних інквізиторів Ягоди, Єжова. Згадайте долю організатора голоду 1933 р. — Павла Постишева.

Площу Жовтневої Революції називають Київським «Гайд-парком». Щовечора тут люди сперечаються «за політику». Останніми днями біля кожної групки дискутуючих — по два-три кагебісти. прислуховуються до настроїв у народі, чи запам'ятовують майбутні жертви?

ЯКЩО МИ ПРОМОВЧИМО, ХМАРУ ЗНИЩАТЬ. ЗНИЩАТЬ ХМАРУ — ЗНИЩАТЬ УСІХ «НЕБЛАГОНАДІЙНИХ». ПРОЛІЄТЬСЯ КРИВАВИЙ ДОЩ. ВІДСИДІТИСЯ НЕ ВДАСТЬСЯ.

ЗАХИЩАЮЧИ ХМАРУ, ВИ ЗАХИЩАЄТЕ СЕБЕ.

ПАРЛЯМЕНТАРСЬКА КРИЗА

15 листопада у Верховній Раді УРСР вибухнула парламентарська криза. Вона почалася з прийняття на вечірньому засіданні безпрецедентного рішення про арешт народного депутата Степана Хмари. Згідно з повідомленням прокурора республіки М. Потебенька йому пред'явлено звинувачення у зумисній дискредитації посадової особи. Насправді, як свідчать присутні при інциденті на Хрещатику 7 листопада, С. Хмара вступився за жінку, яку образив і вдарив громадянин у цивільному, що виявився полковником МВС І. Григор'євим.

Двоє з учасників роззброєння громадянина у цивільному — Березанський та Головач — пізніше були заарештовані.

Однаке причина парламентарської кризи набагато глибша: вона у ставленні двох протиборствуючих парламентарських угруповань — «239» та Народної Ради — до вирішальних питань сьогодення — Союзного договору і закону про власність.

На початку ранкового засідання 15 листопада голова Верховної Ради Л. Кравчук одноособно оголосив перерву в роботі сесії до 20 листопада, побоюючись протесту з боку опозиції — Народної Ради — при відсутності в залі депутатів-демократів. Рішення про арешт С. Хмари також було прийнято при відсутності кворуму.

Закрита нарада групи «239», яка відбулася цього ж дня, вимагала блокування засобів масової інформації, зміни регламенту роботи сесії, виключення з КПСС демократично настроєних комуністів та інших заходів на загострення ситуації.

Народна Рада заявила про початок наступу реакції. Ряд депутатів оголосили голодування на знак протесту проти рішення парламенту щодо С. Хмари.

Протягом трьох діб депутат С. Хмара не покидав будинку Верховної Ради, очікуючи початку засідання 20 листопада. Разом з ним там перебуває група народних депутатів, що голодують.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.

ФРАНЦІЯ:

Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.

АВСТРАЛІЯ:

Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.

КАНАДА:

The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.

АРГЕНТИНА:

W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.

НІМЕЧЧИНА:

"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.

БЕЛЬГІЯ:

Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.

США:

Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.

Чикаго і околиця:

Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ, ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
